

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA VPLIVA DEJAVNIKOV POSLOVNEGA OKOLJA NA
POSLOVANJE PODJETIJ V RUSIJI**

Ljubljana, november 2014

ANDREJA OJSTERŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Andreja Ojsteršek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom Analiza vpliva dejavnikov poslovnega okolja na poslovanje podjetij v Rusiji, pripravljene v sodelovanju s svetovalko prof. dr. Tjašo Redek.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
  - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in sem
  - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih, na osnovi predloženega magistrskega dela, dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne 7.11.2014

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 POSLOVNO IN INSTITUCIONALNO OKOLJE PODJETIJ	3
1.1 Vpliv institucij na rast.....	5
1.2 Pregled študij o institucijah v Rusiji	9
2 PREDSTAVITEV RUSIJE	11
2.1 Osnovni podatki.....	12
2.2 Tranzicija »po rusko«	13
2.2.1 Rusija ob koncu obdobja socializma	13
2.2.2 Tranzicija v 1990-ih.....	14
2.2.3 Obdobje Putina (in Medvedjeva).....	15
2.2.4 Tranzicijski napredek v luči temeljnih reform	18
2.2.5 Makroekonomski rezultati tranzicije	21
2.3 Vpliv nafte in plina na rusko gospodarstvo in sektorsko strukturo Rusije	25
2.4 Rusko poslovno okolje v času	31
3 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA OVIR NA POSLOVANJE PODJETIJ NA OSNOVI PODATKOV BEEPS	36
3.1 Opisne spremenljivke vzorca.....	36
3.2 Predstavitev hipotez in modela	44
3.3 Rezultati raziskave	47
3.4 Razprava	53
SKLEP	58
LITERATURA IN VIRI	60

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Splošni makroekonomski kazalci Rusije.....	12
Tabela 2:	Struktura BDP-ja po dejavnostih.....	23
Tabela 3:	Področja, kjer Rusija prikazuje najboljše in najslabše rezultate	34
Tabela 4:	Opisne spremenljivke vzorca	38
Tabela 5:	% podjetij, ki imajo naštete značilnosti po sektorjih.....	38
Tabela 6:	Opisne spremenljivke ovir na poslovanje ruskih podjetij na podatkih o relativnih stroških ovir	40
Tabela 7:	Pomembnost primerjalnih ovir na poslovanje po posameznih postavkah (vrstni red po pomembnosti).....	42
Tabela 8:	Pomembnost posameznih primerjalnih ovir po sektorju in regiji (vrstni red po pomembnosti)	43
Tabela 9:	Rezultati raziskave (značilnosti podjetja)	48
Tabela 10:	Rezultati fiksnih učinkov proizvodnih sektorjev	49
Tabela 11:	Rezultati fiksnih učinkov storitvenih sektorjev.....	50
Tabela 12:	Testiranje razlik med sektorji glede omejitve okolja	51

KAZALO SLIK

Slika 1:	Poslovno okolje podjetja	3
Slika 2:	Dejavniki, ki vplivajo na gospodarsko rast	6
Slika 3:	Struktura klansko korporacijske skupine	10
Slika 4:	Tranzicijski indikatorji EBRD-ja od 1989 – 2011	19
Slika 5:	Stopnja brezposelnosti (v %) in produktivnost ruskega zaposlenega v primerjavi s produktivnostjo zaposlenega v ZDA(kot odstotek produktivnosti ZDA ali pa ZDA=100)	21
Slika 6:	Letna inflacija (BDP deflator, v %)	22
Slika 7:	Sestava BDP po postavkah agregatnega povpraševanja	24
Slika 8:	Računovodstvo rasti (v %)	24
Slika 9:	Povezava med gibanjem realne gospodarske rasti in gibanjem cene nafte na trgu	25
Slika 10:	Sektorski izvoz Rusije v nominalnih cenah 2009 (v %)	27
Slika 11:	Izvoz Rusije v konstantnih cenah (v %)	27
Slika 12:	Povprečne bruto mesečne plače v rubljih po sektorjih (konstante cene 1995) .	29
Slika 13:	Delež zaposlenih po posameznih dejavnostih v letu 2005, 2009 in 2012 (v %)	30
Slika 14:	Indeks konkurenčnosti za gospodarsko rast od 2000 do 2006 in Svetovni konkurenčni indeks od 2007 do 2012	32
Slika 15:	Odstotek podjetij z naštetimi značilnostmi po posameznih regijah	39
Slika 16:	Povprečne primerjalne ovire na poslovanje podjetij	41

UVOD

V magistrskem delu bom analizirala vplive dejavnikov poslovnega okolja na poslovanje podjetij v Rusiji na podlagi poslovnega okolja kot ga definira Evropska banka za obnovo in razvoj, v nadaljevanju EBRD. Empirični del naloge temelji na anketi o poslovnem okolju podjetij (*Business environment enterprisesurvey*), v nadaljevanju BEEPS, ki je objavljena na spletni strani EBRD-ja.

Rusko poslovno okolje slovi kot zahtevno in zbirokratizirano in kot takšnega ga je opisal tudi ruski podjetnik, zaposlen na EBRD (EBRD, 2002, str. 38): "Najbolje boste spoznali rusko poslovno okolje, če boste najprej porabili en do dva meseca, da registrirate podjetje (obhodite vse ustrezne službe in urade, podkupujete, izgubljate čas... itd.). Enkrat, ko boste odprli podjetje, začnite plačevati za zaščito, izigravajte davčno upravo, plačujte podkupnine in tako dalje. Že trije meseci bodo dovolj za razumevanje ruskega poslovnega okolja in težav podjetji v Rusiji". Podjetniki, ki so prisotni na trgu Ruske Federacije, najbolj poznajo situacijo v državi in problem ruskega poslovnega okolja. Njihove ocene o resnosti posameznih ovir na poslovanje podjetij bodo temelj magistrske naloge.

Na gospodarsko rast vplivajo najrazličnejši dejavniki, od faktorjev ponudbe in povpraševanja, do institucij in geografskih značilnosti obravnavane države. Faktorji rasti so medsebojno povezani in prav tako obstaja povezava s stopnjami rasti v prejšnjih obdobjih (endogenost) (Economic Growth, maj 2013). Ekonomisti, ki se ukvarjajo z vprašanjem rasti, so si enotni, da so institucije pomemben dejavnik razvoja države, vendar pa se razlikujejo po stopnji te pomembnosti (Rodrik, Subramanian, & Trebbi, 2002).

V magistrski nalogi bom predstavila rusko poslovno okolje in njegove institucije, v empirični analizi pa bom na sektorski ravni obravnavala vpliv institucionalnih omejitev na poslovanje podjetij. Institucionalne omejitve zmanjšujejo potencialni proizvod podjetij, kar na agregatni ravni pripelje do znižanja agregatnega dohodka Rusije in s tem do slabših ekonomskih rezultatov države.

Namen raziskave je s pomočjo opisnih spremenljivk definirati najresnejše ovire na poslovanje ruskih podjetij, v ekonometrični analizi pa pokazati na razlike med resnostjo ovir na poslovanje med posameznimi sektorji v Rusiji ter testirati kakovost uporabljenega teoretičnega modela.

V sklopu magistrske naloge želim odgovoriti na naslednjo temeljno hipotezo:

Hipoteza 1: Obstajajo razlike po resnosti posameznih ovir med sektorji v Rusiji.

Različni sektorji uporabljajo tudi različno tehnologijo, na katero različno pomembno vplivajo posamezni dejavniki poslovnega okolja. Izvozniki so bolj podvrženi carinskim omejitvam kot podjetja, ki delujejo zgolj na domačem trgu, gradbena podjetja vidijo dostop do ozemlja kot višja oviro od ostalih.

Dodatni hipotezi pa dopolnjujeta temeljno hipotezo ter se nanašata na teoretične predpostavke modela:

Hipoteza 2: Z velikostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

Pogostejša uporaba določene sestavine poslovnega okolja podjetja pripelje do večje verjetnosti, da bo prišlo do motenj v zagotavljanju te sestavine (recimo sodnega sistema). Zaradi svoje velikosti in z več aktivnostmi na trgu, so večja podjetja večkrat izpostavljena različnim oviram poslovnega okolja in s tem hkrati zabeležijo večjo škodo (izgubljeni dohodek) kot manjša podjetja.

Hipoteza 3: S produktivnostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

V modelu je število zaposlenih modelirano endogeno in je odvisno od produktivnosti podjetja. Če se produktivnost podjetja poveča, se poveča tudi število zaposlenih in posledično tudi resnost ovir na njihovo poslovanje.

Vir podatkov za empirično analizo bo prosto svobodno dostopna internetna baza – Anketa o poslovnem okolju in uspešnosti podjetij (angl. *Business Environment and Enterprise Performance Survey*, v nadaljevanju BEEPS), ki je bila sestavljena v okviru EBRD-ja in Svetovne banke. BEEPS je omogočila vpogled v mnenje obstoječih podjetnikov o kakovosti poslovnega okolja držav. Najpomembnejši podatki v tej nalogi bodo povezani z oceno resnosti posameznih ovir na poslovanje (zelo resna, resna, srednja, majhna ovira in ni ovira). V vzorec bom vzela ruska podjetja v letih 2009 in 2012 in s tem omogočila panelno analizo podatkov.

Empirična analiza bo temeljila na delu Carlin, Shaffer & Seabright (2009) *A Framework for Cross – Country Comparisons of Public Infrastructure Constraints on Firm Growth*. S pomočjo njihovega modela, ki temelji na *O-ring* produkcijski funkciji, bom ugotovila vpliv posameznih enot poslovnega okolja na proizvod podjetij. *O-ring* produkcijska funkcija je sestavljena iz A_s , ki je tehnologija sektorja, E_{ij} e tehnologija posameznega podjetja, n je število zaposlenih in Q_k je verjetnost, da značilnost poslovnega okolja k ni ovira na poslovanje podjetja. Osnovna enačba modela je Cobb-Douglasova produkcijska funkcija (1).

$$Y_{ist} = A_s E_{is} n^\alpha \prod_k Q_{skt}^{\beta_{iskt} n} \quad (1)$$

Magistrska naloga bo razdeljena na tri poglavja. **Prvo poglavje** bo teoretični uvod v poslovno in institucionalno okolje podjetij, ki bo zajemalo definicijo obeh pojmov, pregled empiričnih raziskav vpliva institucij na rast, ter pregled študij o institucijah v Rusiji. **Drugo poglavje** bo posvečeno predstavitvi Rusije. Na začetku bodo podani ključni podatki o državi. Večji del tega poglavja pa bo namenjen ruski tranziciji od Gorbačova do moderne Rusije, ki bo osvetljen tudi s pomočjo tranzicijskih indikatorjev EBRD-ja in temeljnih reform. Posledice tranzicije bom predstavila tudi s pomočjo ekonomskih indikatorjev. V drugem poglavju bom analizirala rusko odvisnost od nafte in plina ter vpliv teh surovin na sektorsko strukturo države. Vpliv tranzicije in odvisnost od naravnih surovin se bosta odražala tudi v zaključku poglavja, ko bo predstavljeno rusko poslovno okolje na osnovi mednarodnih publikacij o konkurenčnosti posameznih držav (angl. *Doing Business Report, Global Competitiveness Report,.. itd.*). **Tretje poglavje** bo namenjeno empiričnemu delu magistrske naloge. Na začetku bom predstavila opisne

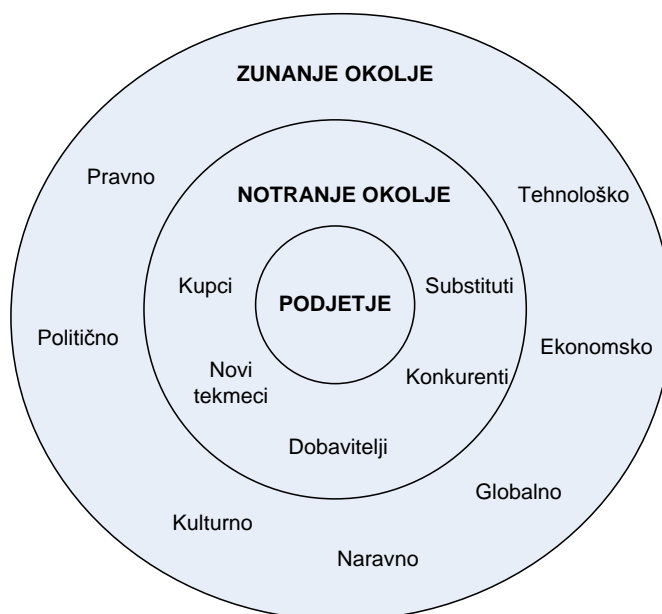
spremenljivke vzorca, sledila bo predstavitev hipotez in uporabljenega modela. Osrednji del poglavja bom posvetila predstavitvi in analizi empiričnih rezultatov.

Naloga ima tudi določene omejitve, ki so povezane predvsem s splošnim problemom predstavitve kompleksnih ekonomskih pojavov v obliki matematičnega modela.

1 POSLOVNO IN INSTITUCIONALNO OKOLJE PODJETIJ

V nalogi analiziram poslovno okolje na osnovi EBRD-ja, ki večji poudarek daje zunanjemu poslovnemu okolju. Poslovno okolje vsebuje vse kar vpliva na poslovanje podjetja. Razdelimo ga na zunanje in notranje okolje, ki se med seboj razlikujejo v stopnji vpliva, ki ga ima podjetje na segmente notranjega ali zunanjega okolja. Podjetja težko vplivajo na sestavine zunanjega poslovnega okolja, ker je le to dano znotraj države in trga, na katerem delujejo (Aswathappa, 2009, str. 15). Kako je sestavljeno poslovno okolje je v grobem predstavljeno v Sliki 1.

Slika 1: Poslovno okolje podjetja

Vir: K. Answathappa, *Essentials of Business Environment*, 2009, str. 17.

Dejavniki, ki so združeni pod pojmom globalnega okolja so: globalna vas, izboljšanje kakovosti, multinacionalke, prenos kapitala in tehnologije in WTO. Pod pojmom tehnološkega okolja razumemo: širjenje tehnologije, povišanje produktivnosti, višino izdatkov za raziskave in razvoj, hitro spreminjajočo se tehnologijo in hitro zastarelost organizacij in proizvodov. Ekonomsko okolje sestavljajo: strategija razvoja države, ekonomski sistem, industrijska politika, infrastruktura, kapitalski trgi, razvitost države in gibanje prebivalstva. Vladavina prava, delovanje vseh vej oblasti in pravna država so segmenti političnega poslovnega okolja. Socialno in kulturno okolje vpliva na potrošniške preference, naklonjenost do dela, odnos do kolektivism in individualizma, socialno odgovornost, vodenje podjetij. Dejavniki, ki so združeni pod pojmom naravnega okolja, so surovine v proizvodnem procesu, zaloge naravnih bogastev, onesnaženje (Aswathappa, 2009, str. 17).

Poleg pojma poslovno okolje podjetja, je za nadaljnjo raziskavo pomemben pomen institucij na poslovanje podjetij. Institucije so zbirka formalnih in neformalnih pravil ter načinov njihovega izvrševanja, ki tvorijo ogrodje družbene ureditve. Namen institucij je, da usmerjajo obnašanje posameznikov v določeno želeno in pričakovano smer. Delujoče institucije znižujejo negotovost v medčloveških odnosih, poenostavljajo rešitve, spodbujajo sodelovanje in posledično pocienijo ekonomske in ostale aktivnosti v družbi. Institucije se v času spreminjajo in razvijajo. Za njihove spremembes lahko odgovorne pravne strukture (parlament, združenja delavcev, organizacij,...), ki uvedejo formalna pravila delovanja ekonomije in jih zapišejo kot zakone, medtem ko se lahko institucije spremenijo tudi spontano in nastane neformalne zbirke pravil, ki so plod interesov posameznikov. Slednje niso zapisane in ne uzakonjene, a so v času kljub temu bolj stabilne kot formalne institucije (Furubotn & Richter, 2010, str. 7). Pod ekonomske institucije štejemo trge in podjetja ter njihove vrednote (produktivnost, ekonomska svoboda). Politične institucije so država, vlada in zakoni ter njihove vrednote (demokracija, odgovornost, človekove pravice, vladavina prava). Socialne institucije obsegajo odnos do podjetništva, družine, moč srednjega razreda ter njihove vrednote (tradicija, pravičnost, odnosi med starostnimi skupinami in spoloma). Obstajajo tudi kulturne institucije, ki obsegajo vero in etnično pripadnost ter vrednote (potrošništvo, odnos do narave) (Valpy, 2002, str. 9). Številni indikatorji, ki se uporabljajo pri opisu institucij posamezne države, obsegajo kakovost institucij (zaščita zasebne lastnine), politično nestabilnost (protesti, nasilni prevzemi oblasti, državljanske vojne), socialni kapital (razširjenost civilnih aktivnosti) in socialne značilnosti (dohodkovna neenakost, etičnost, religija, zgodovina) (Aron, 2000, str. 100).

Neoklasična ekonomija predpostavlja dobro določene lastniške pravice, zaščito poslovnih subjektov pred najhujšimi goljufijami in moralnim hazardom, povezano družbo, ki podpira zaupanje in sodelovanje, socialne in politične institucije, vladavino prava. Vse našete predpostavke v realnosti niso vedno dosežene, kar lahko dobronamerne reforme v smeri spodbujanja konkurence, odpiranja gospodarstva, spodbujanje tržne ekonomije, pripelje do nepričakovano slabih rezultatov (Rodrik, 2000, str. 2). Rodrik navaja tranzicijsko obdobje v Rusiji, slabe rezultate tržnih reform v Južni Ameriki in azijsko krizo, kot primere neupoštevanja značilnosti institucij in potrebo po podpori ter spremembi le teh. Pomembno je izpostaviti, da so institucije lokalno pogojene in da dobre rešitve v posameznih državah ne bodo dale enakih rezultatov v drugačnem institucionalnem okolju druge države.

Med pomembnejše institucije štejemo zaščito zasebne lastnine, nadzorne in regulacijske institucije, institucije makroekonomske stabilizacije, institucije socialnega varstva in institucije reševanja konfliktov.

Zaščita zasebne lastnine je ključni element vsake tržne ekonomije. Bistvena sestavina menjave je zagotovilo, da prodajalec ima lastninsko pravico nad dobrino, ki jo prodaja in da bo s prodajo ta pravica prenesena na kupca. Dobro določene in trdne lastninske pravice pospešujejo prodajo in zagotavljajo menjavo ob uporabi učinkovitih cen (Economics A-Z terms, 2013). Uveljavitev in zaščita zasebne lastnine sta bili ključni za vzpon Zahodnega sveta in s tem tudi za začetek moderne ekonomske rasti. Podjetniki brez dobro določenih lastninskih pravic in nadzora nad sadovi svojega dela, ne bi bili pripravljeni investirati in razvijati novih produktov. Samo

določene lastninske pravice niso dovolj, ampak mora biti tudi zagotovljen nadzor in možnost upravljanja s to lastnino. Pravica do upravljanja z lastnino pa je pogojena z zakoni, z izvajanjem zakonodaje, navadami in običaji (North & Thomas, 1973).

Nadzorne in regulacijske institucije regulirajo in nadzirajo dejavnosti zasebnih podjetij. Običajno država nadzira podjetja ali pa v ta namen določi državne regulatorje. Regulacija je potrebna v primeru nedelovanja tržnega gospodarstva, kar se zgodi v primeru javnih dobrin, naravnega monopola, moralnega hazarda in narobe izbire (The Economist, 2013). Vsako uspešno tržno gospodarstvo nadzira veliko število regulacijskih institucij, ki bdijo nad kakovostjo izdelkov in storitev, nadzirajo delovanje finančnih in kapitalskih trgov. Svobodni trgi potrebujejo nadzor in regulacijo dejavnosti, ker se s tem omogoča okvir njihovega delovanja in preprečujejo zlorabe na trgu (Rodrik, 2000, str. 8).

Institucije makroekonomske stabilizacije obsegajo fiskalno in monetarno politiko gospodarstva. S pomočjo teh dveh politik se zasledujejo različni makroekonomski cilji kot so polna zaposlenost, cenovna stabilnost, plačilno bilančno ravnovesje,... Vse razvite države imajo fiskalne in monetarne institucije, ki uravnavajo gospodarstvo. Med pomembnejše stabilizacijske institucije štejemo možnost posojilodajalca v sili, katerega vlogo običajno prevzame Centralna banka države in s tem štiti gospodarstvo pred bančnimi krizami (Rodrik, 2000, str. 8).

Institucije socialnega varstva so potrebne zaradi konstantne podvrženosti posameznikov spremembam in različnim tveganjem, zato je njihova naloga razpršitvi tveganja med posamezniki in skupinami. Socialno varstvo ponuja državljanom denarno ali kakšno drugo kompenzacijo v primeru starosti, invalidnosti, nezaposlenosti,... Hitro spreminjajoča se ekonomija je spremenila tudi sistem tradicionalnega socialnega varstva, ki je bil tradicionalno odvisen od družinskih članov, cerkve in bližnjega družbenega okolja. Moderno socialno varstvo se je uveljavilo v dvajsetem stoletju in je eno izmed pomembnejših značilnosti današnjih tržnih gospodarstev (Pitzer, 2003, str. 3).

Institucije reševanja nesporazumov se nanašajo na način, kako posamezniki ali države rešujejo nesporazume. Socialni nesporazumi preusmerjajo pozornost, delo in kapital iz produktivnih dejavnosti in hkrati onemogočajo normalno delovanje družbe. Nesposobnost reševanja nesporazumov onemogoča koordinacijo aktivnosti, ki bi bile dobre za družbo kot celoto. Zdrave družbe so razvile veliko institucij, ki omogočajo hitro reševanje nesporazumov in koordinacijo med deležniki. Med takšne institucije sodijo vladavina prava, kakovostni zakoni, politične institucije, svobodne volitve, neodvisni sindikati, socialno partnerstvo, uzakonjene pravice in zaščita manjšin ter socialno varstvo. Omenjene institucije opozarjajo možne izkoriščevalce nesporazuma, da so njihove pričakovane koristi omejene, hkrati pa ščitijo pravice potencialnih poražencev nastale situacije. S pomočjo delujočih institucij se ohranja ravnotežje v družbi in se preprečuje uvedba škodljivih sprememb (Rodrik, 2000, str. 13).

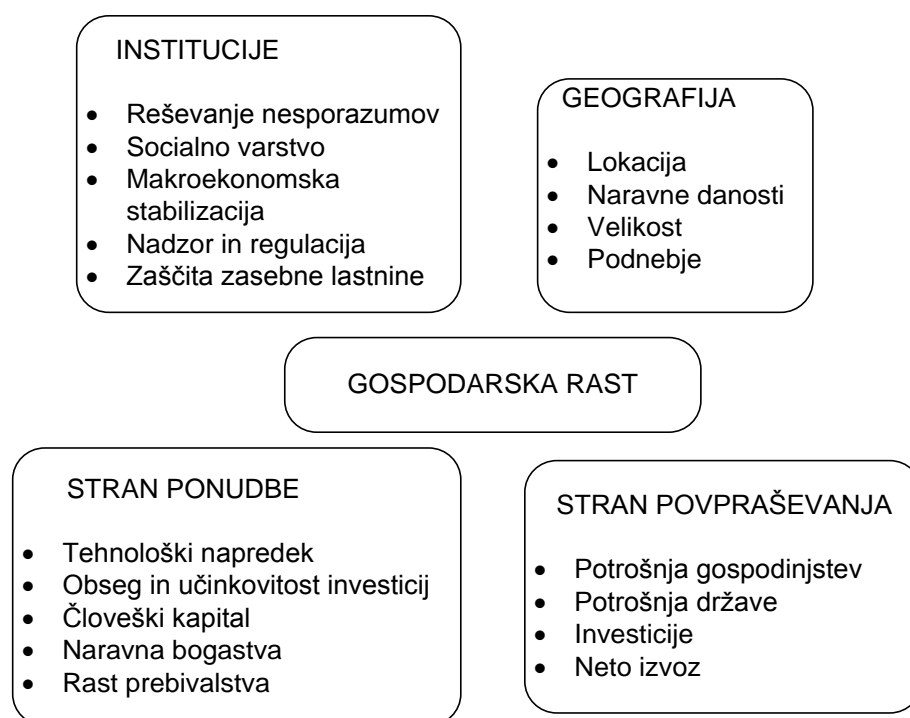
1.1 Vpliv institucij na rast

Pred analizo vpliva institucij na rast, je potrebno pogledati definicijo gospodarske rasti. Obstajata dva različna pomena gospodarske rasti, prva se nanaša na največkrat uporabljeno definicijo, ki

trdi, da je gospodarska rast povečanje proizvoda, ki ga proizvede gospodarstvo v določenem časovnem obdobju, običajno je to eno leto, druga definicija pa se osredotoča na gospodarsko rast na osnovi povečanja potencialnega proizvoda države ob uporabi vseh razpoložljivih resursov (ob enakih resursih proizvedejo več ali potrošijo manj resursov za isti proizvod) (Economic growth, 2013).

Na gospodarsko rast vplivajo najrazličnejše stvari, od faktorjev ponudbe in povpraševanja, do institucij in geografije. V Sliki 2 označeni dejavniki rasti so medsebojno odvisni, hkrati pa na njih tudi vpliva gospodarska rast države. Torej je težko določiti zunanje in notranje dejavnike pri vprašanju rasti.

Slika 2: Dejavniki, ki vplivajo na gospodarsko rast

Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z vprašanjem institucij, so si enotni, da so le te zelo pomembne. Razlikujejo se zgolj v stopnji te pomembnosti. Na osnovi raziskave pomembnosti institucij, geografske lege in mednarodne trgovine na višino dohodka posameznih držav sveta, so avtorji prišli do zaključka, da imajo institucije najpomembnejši vpliv na višino dohodka države (Rodrik, Subramanian, & Trebbi, 2002). Medtem, ko so (Glaeser, La Porta, Lopez-de-Silanes, & Shleifer, 2004) mnenja, da je človeški in socialni kapital ljudi v državi tisti, ki oblikuje in pomembno vpliva na razvoj institucij in izkoriščanje institucionalnih priložnosti. Več kot je socialnega in človeškega kapitala v državah, bolj privlačne so institucije in njihov nadaljnji razvoj. Institucije so rezultat učinkovitosti, zgodovine in političnih odločitev, ki so tudi močno odvisne od razvitosti države, ker se z višjim dohodkom držav, izboljšuje tudi institucionalno okolje. Vpliv institucij na rast je v tem primeru posredna, ker imata neposredni vpliv na institucije in proizvodne zmogljivosti, človeški in socialni kapital države.

Razlaganje vpliva institucij na rast je zahtevno opravilo, ker med drugim v literaturi ne obstaja enotna razlaga, kaj vse vsebujejo ekonomske, politične in socialne institucije, hkrati pa ima analiza rasti probleme s podatki, metodologijo in identifikacijo modelov. Problematična je tudi endogena narava institucionalnih spremenljivk, ki so odvisne od gospodarskega razvoja države ter sama korelacija med posameznimi institucionalnimi spremenljivkami (Aron, 2000, str. 100).

Zgodnejši avtorji (North & Thomas, 1973; Jones, 1981; North, 1981) so poiskali povezavo med institucijami in dohodkom držav s pomočjo investicijske funkcije. Boljše institucionalno okolje in posledično večja zaščita zasebne lastnine, povečajo investicije v kapital in človeški kapital. Ob dobrih institucijah bodo ustvarjeni pogoji za učinkovito in uspešno izkoriščanje proizvodnih faktorjev, kar bo pripeljalo do višjega dohodka in višje razvitosti države.

Kako pomembne so institucije za rast in razvoj držav je v zadnjem času za ekonomiste postala zanimiva tema. Veliko ekonomistov verjame, da razlike v institucijah in državni politiki, predstavljajo glavni vzrok za dohodkovne razlike držav. Pomembnost institucij za razvoj države je bila testirana s pomočjo mortalitete evropskih kolonialistov, ki jih uporabijo za neodvisno spremenljivko razlik v institucijah med državami. Evropejci so izbrali različne načine prisvajanja novo odkritih ozemelj in hkrati uvedli različne institucije. Na območjih, kjer je bila umrljivost Evropejcev visoka, so uvedli institucije za hitro izkoriščanje naravnih virov države, ker niso imeli interesa ostati v tem območju dlje časa in tam niso uvedli takšne institucije kot v državah, kjer so zaradi nizke mortalitete želeli ostati in živeti. V slednjo danes sodijo visoko razvite države: ZDA, Avstralija in Nova Zelandija. Nerazvite države, kot sta Kongo in Gana, so kolonialisti izkoriščali in hitro zapustili, na kar nakazuje tudi takratno poimenovanje tega afriškega območja: Zlata obala, Obala sužnjev, Obala slonove kosti. Povezava med mortaliteto in takrat vzpostavljenimi institucijami je visoka, prav tako je povezava med prvotnimi institucijami močno povezana z današnjimi institucijami. Analiza je pokazala, da obstajajo veliki učinki institucij na dohodek držav in hkrati možnost povečanja dohodka z izboljšanjem institucionalnega okvirja države (Acemoglu, Johnson, & Robinson, 2001).

Dokaz pomembnosti institucij na razvoj držav je prikaz Severne in Južne Koreje, ki sta začeli kot skupna država, vendar sta se nato ločili in razvili vsaka svojo institucionalno okolje. Razlike med obema deloma Koreje so danes velike. Podoben ekonomski eksperiment se je zgodil z razdelitvijo Nemčije na Zahodni in Vzhodni del.

Po splošnem prikazu vpliva institucij na rast držav, sledi pregled vpliva zaščite zasebne lastnine, korupcije in pravne države na gospodarski razvoj države.

Zaščita zasebne lastnine

Z zaščito zasebne lastnine so se ukvarjali tudi kasnejši avtorji, ki so zaradi endogenosti institucionalnih spremenljivk za namene raziskave razvili indekse institucionalnega okvirja. Z uporabo dveh indeksov, merila lastninskih pravic in tveganja razlastitve (angl. *A measure of property rights and risk of expropriation*), ki je sestavljen iz mednarodnega vodnika državnega tveganja (angl. *International Country Risk Guide*, v nadaljevanju ICRG) in iz informacij o

poslovnem okolju (angl. *Business Environmental Risk Intelligence*, v nadaljevanju BERI), sta avtorja (Knack & Keefer, 1995) zaključila, da so institucije, ki ščitijo osebno lastnino ključne za investicije in gospodarsko rast. Zaščita zasebne lastnine ne povečuje le investicijske aktivnosti države, ampak tudi skrbi za učinkovito razporeditev resursov. Analiza vpliva povprečnih izdatkov za javno varnost, kot indikator stopnje zaščite zasebne lastnine, v letih 1970 in 1990 za presečne podatke držav, je pokazala, da višja zaščita zasebne lastnine pozitivno vpliva na gospodarsko rast. Vrednost parcialnega koeficienta povprečnih izdatkov za javno varnost je 0,04 pri stopnji značilnosti 5 % (Zak, 2002).

Korupcija

Tudi v analizi vpliva korupcije in učinkovitosti birokracije je bil uporabljen indeks etnične in jezikovne razvitosti (angl. *Index of ethnolinguistic fractionalization*), ki meri verjetnost, da dve naključno izbrani osebi iz populacije pripadata enaki etnično-jezikovni skupini in je hkrati močno koreliran s stopnjo korupcije. V analizi je bila dokazana negativna povezava med korupcijo in gospodarsko rastjo ter investicijsko dejavnostjo tako v ekonomskem kot v statističnem smislu (Mauro, 1995). V primeru izboljšanja birokratskega ustroja Bangladeša na nivo učinkovitosti birokracije v Urugvaju (povečanje indeksa učinkovitosti birokracije za en standardni odklon), bi se povečala stopnja investicij za pet odstotnih točk, hkrati pa bi se letna gospodarska rast države povečala za pol odstotne točke. Rezultati raziskave kažejo, da je učinkovitost birokracije vsaj toliko pomembna za investicijsko aktivnost in rast kot politična stabilnost (Mauro, 1995, str. 683). Negativno povezavo med korupcijo in gospodarsko rastjo prikazujeta tudi (Shleifer & Vishny, 1993), ki sta dokazala, da države, v katerih korupcija omogoča talentiranim ljudem povečanje osebnih koristi, prikazujejo slabše ekonomske rezultate.

Nekateri avtorji menijo, da naj bi korupcija pripomogla k večji gospodarski rasti, ker s pomočjo korupcije preskočiš dolge roke birokracije, spodbudiš birokrate, da hitreje opravljajo svoje delo ter omogoča podjetjem, da se izognejo nekaterim regulacijam. Iz te perspektive korupcija deluje kot mazilo, ki pospeši operacije in poveča učinkovitost gospodarstva (Leff, 1999).

Pravna država

Poleg drugih dejavnikov je v indeks pravne države vključena učinkovitost sprejemanja in izvajanja zakonov ter izvrševanje pogodb. Vrednost indeksa pravne države je med 0 in 6 (6 je najbolj ugodno stanje pravne države, 0 pa najmanj ugodno). Rezultati raziskave kažejo, da večja vladavina prava, poviša gospodarsko rast države. Povečanje indeksa pravne države za eno stopnjo, poveča stopnjo rasti države za 0,5 odstotne točke (Barro, 1996, str. 20). Posreden vpliv pravne države na gospodarsko rast je bil analiziran s pomočjo indeksa zmanjševanja tveganj (angl. *Index of risk reducing technology*), ki je skupaj z indeksom izkoriščanja rent (angl. *Rent seeking index*), ki vsebuje prvine korupcije, združen v indeksu institucionalne socialne tehnologije (angl. *Index of institutionalized social technology*) (Siddiqui & Quazi, 2009). Rezultati analize so pokazali, da so vsi zgoraj omenjeni indeksi imeli značilni pozitiven vpliv na gospodarsko rast. Oba pod-indeksa lahko primerjamo med seboj, ker sta oba na intervalu od 0 do 1 in avtorja sta prišla do zaključka, da ima indeks izkoriščanja rent večji vpliv na gospodarsko rast (5,68), kot indeks zmanjševanja tveganj (4,49). Vpliv pod-indeksov je ujet v agregatnem

indeksu institucionalne socialne tehnologije, ki ob povečanju za eno indeksno točko, poveča gospodarsko rast za 4,60 odstotne točke (Siddiqui & Quazi, 2009, str. 16).

1.2 Pregled študij o institucijah v Rusiji

Na osnovi analize 216. malih in srednjih podjetij v Krasnodarski regiji (južna Rusija) in 221 podjetij v Bolgariji, so prišli do zaključka, da med najresnejše ovire na poslovanje prištevajo dostop do financ, zanesljivost dobaviteljev, visoke obrestne mere, dostop do ozemlja (poslovnih prostorov). Med neproblematične pa sodijo pridobivanje licenc in javne storitve, medtem ko zaščita osebne lastnine ni problematična (Pissarides, Singer, & Svejnar, 2003). Avtorji so dokazali, da značilnosti podjetja pomembno vplivajo na resnost posameznih ovir. Analiza 545 proizvodnih podjetij v Rusiji iz leta 2008 je pokazala, da med ovirami, ki so povezane z vhodnimi proizvodnimi dejavniki, ki najbolj ovirajo poslovanje podjetij, spada dostop do delovne sile, cene energentov, najmanj pa delovanje trga dela. Zanimiv je rezultat, da so omejitve, kiso povezane s proizvodnimi dejavniki resnejše od administrativnih ovir, katere na splošno resneje ne ovirajo poslovanja podjetij. Med administrativnimi ovirami imata večji negativni vpliv na poslovanje samo davčna administracija in nadzor ter davčne stopnje. Med makroekonomskimi ovirami na rast so podjetja izpostavila inflacijo in politično nepredvidljivost, devizni tečaj rublja pa ni bil problem (Gaidar, Sinelnikov-Murylev, & Glavatskaya, 2008).

Ocena škode zaradi korupcije v Rusiji v letu 1998 je težko določljiva. Po ocenah, naj bi v tem letu, stroški korupcije presegli znesek proračunskega denarja za znanost, izobraževanje, zdravstvo in kulturo. Korupcijska dejanja povišajo končno ceno izdelkov za 5 % do 15 %. Podjetja v sektorju nafte in plina porabijo do 50 % svojih dohodkov za podkupnine, pri majhnih podjetjih pa gre približno 10 % dohodkov za iste namene (Levin & Satarov, 1999). Denar, ki se nameni korupciji, lahko ostane v državi in se na koncu porabi za blago in storitve ali pa odide iz države (angl. *Capital outflow*) in s tem še poveča nastalo škodo. V Rusiji podjetniki uporabljajo korupcijo za preskakovanje in pospeševanje dolgotrajnih administrativnih in pravnih postopkov in s tem znižujejo visoke transakcijske stroške. Korupcija je posledica neučinkovite države (pomanjkanja pravne države in regulacijskih organov), in hkrati predstavlja tudi rešitev za preskok teh ovir. Politična nestabilnost, ki jo v državo prinesejo oligarhi in odločitve v privatne interese, ima svoj izvor v korupcijski naravi Rusije (Cheloukhine & King, 2007).

Kako je korupcija razširjena v Rusiji je razvidno iz slednjega citata: »Vsa ruska podjetja so se znašla v korupcijskem položaju in so morala dajati ali sprejemati podkupnine, se izogibati plačilu davka in se naslanjati le na svoje domneve in občutke. To je realnost ruskega poslovnega okolja, kjer je korupcija pogoj za preživetje« (Cheloukhine & King, 2007, str. 15).

Analiza vpliva institucionalnega okolja Rusije na podjetništvo je pokazala, da slabše institucionalno okolje znižuje podjetniško aktivnost v državi. Poznanstva in povezave (angl. *networking*) so pomembne pri rasti podjetij. Samo mreženje v Rusiji ni namenjeno podpori trga, ampak ga le nadomešča in s tem povečuje transakcijske stroške. Ključne so povezave med podjetniki in regionalno ter državno oblastjo (Aidis, Saul, & Mickiewicz, 2008).

Podjetja in voditelji države potrjujejo, da je najpomembnejši dejavnik konkurenčnosti ruskih podjetij zaščita, oziroma tako imenovana streha (rus. *krisha*), ki jo ponuja podjetju oseba, ki zaseda pomemben položaj v javni upravi (Materiali Moskovskega ekonomičeskogo foruma, 2014, str. 13). Na področju krogotokov, ki povezujejo državni proračun z ostalimi ekonomskimi akterji, se izgubi veliko denarja za namene posrednih stroškov, tveganj in korupcije. Pri dodeljevanju denarja v rezervni fond in hkrati izposoji denarja iz finančnega trga se za korupcijo porabi 10 % celotne vrednosti denarnih tokov, pri prenosu denarja med finančnim trgom in proračunom 5 %, pri upravljanju s pokojninsko blagajno 10 %, pri upravljanju z državno lastnino in njeno privatizacijo 50 % in pri davčnem denarnem krogu 2 % (Materiali Moskovskega ekonomičeskogo foruma, 2014, str. 118)

V Rusiji je korupcija velik problem predvsem zato, ker ne gre le za rento določenemu uradniku za določeno uslugo, vendar je ta uradnik dejansko član klana, ki je udeležen pri razdeljevanju dobička, ki je rezultat njegovega sodelovanja pri prikrivanju nelegalnih finančnih tokov (Materiali Moskovskega ekonomičeskogo foruma, 2014, str. 70). S pomočjo te povezave lahko korporacija dobi ugodne kredite, davčne oprostitve, milejše kazni na sodišču, javna naročila in višje uvozne carine. Sovjetska državno birokratska piramida se je razbila na več mini-piramid (klanov), ki jih povezujejo močne osebne vezi. Klani ne vplivajo samo na ekonomsko strukturo države, vendar tudi na politično. Večina klanov podpira hkrati več strank in večina strank se hkrati opira na več klanov, kar izniči nasprotje interesov med posameznimi političnimi strankami in klani.

Slika 3: Struktura klansko korporacijske skupine

Vir: Materiali Moskovskega ekonomičeskogo foruma, *Ekonomičeskaya sistema Rossii*, 2014

Najnižje v piramidi so delavci več podjetij, ki so zaradi slabe socialne infrastrukture zavezani podjetju. Stopnico višje je administracija podjetja, ki ima več vpliva na dogajanje v podjetju. Še višje je korporacija, holding ali velika banka, ki dejansko vodi korporacijo. Ta holding vzpostavlja korupcijsko povezavo z vsemi vejami oblasti na državnem, federalnem in občinskem

nivoju. Zunaj piramide deluje sistem zaščite (rus. *krish*) in povezanih malih in srednjih podjetij, med katerimi so tudi slamnata podjetja lastnikov korporacije, ki tako izčrpavajo podjetje in preusmerjajo dohodke v svoje žepe. Lastninska pravica je skoncentrirana v rokah ozkega kroga ljudi.

Zasebna lastnina je pogosto bolj učinkovita od skupne lastnine. V Sovjetski zvezi privatna lastnina ni obstajala, ampak je bila samo skupna lastnina, do katere pa posamezniki niso imeli pravega odnosa. »Lastnina je bila od vseh, in hkrati od nikogar«. V času tranzicije v Rusiji so imeli težave uvesti tržno ekonomijo tudi zaradi nedoločenih lastninskih pravic. Podjetja so bila velikokrat tarča ropov in plačevanja visokih zneskov kriminalnim združbam za zaščito njihove lastnine. V Rusiji je pogost pojav prerazporejanja lastninskih pravic pod vplivom lokalnega korporativnega in pol legalnega državnega reguliranja. Zasebna lastnina v Rusiji se razlikuje od zasebne lastnine v drugih državah. Na eni strani državne strukture nadzirajo in vplivajo na pomemben del privatnih podjetij (delniških družb), kar privede do prikrite birokratizacije privatne lastnine v Rusiji, na drugi strani pa v podjetjih, ki so v večinski lastni države, pogosto na odločitve ne vplivajo interesi družbe ali države, ampak privatni interesi korporativno birokratske elite (notranjih igralcev), kar privede do prikrite privatizacije podjetij. Zgoraj opisani problem je najbolj izrazit v velikih pomembnih ruskih podjetjih. V letu 2012 je bila vrednost prodaje stotih največjih ruskih podjetij enaka 56,1 % BDP-ja države, kar jim je omogočilo velik vpliv na gospodarstvo in Rusijo kot celoto (Materiali Moskovskega ekonomičeskoga foruma, 2014, str. 65-66).

V Rusiji je struktura lastninskih pravic v velikih podjetij zaprta in vpliv na upravljanje podjetij imajo posamezniki – partnerji, ki oblikujejo tesno osebno povezan klan. Upravljaljske pravice so umetno razporejene med slamnatimi in angl. *offshore* podjetji, finančnimi posredniki in posamezniki, dejansko pa se pogosto zgodi, da pravih lastnikov ni v registru podjetja. Interes takšnih lastnikov je predvsem izkoriščanje finančnih tokov podjetja v svojo korist. V škodo korporacije prodajajo sredstva korporacije slamnatim podjetjem, sprejemajo slabe odločitve in podpisujejo pogodbe v škodo korporacije. Klani, ki vodijo veliko korporacijo, s prenosom likvidnih sredstev in dohodkov v tujino želijo pobegniti plačilu davka in izplačilu dividend. Ponovno investiranje dobička se izvaja iz tujine, kar dokazuje tudi dejstvo, da je Ciper eden izmed največjih investitorjev v Rusiji. Zaradi omenjene organizacije korporacij so majhni delničarji onemogočeni pri odločanju o prihodnosti podjetja in hkrati niso udeleženi pri izplačilu dividend, ker je dobiček skrit v tujini (Materiali Moskovskega ekonomičeskoga foruma, 2014, str. 69). V manjših podjetjih v današnji Rusiji delničarji sicer imajo lastninsko pravico nad podjetjem, vendar jim pogosto manjka možnost nadzora poslovanja (Rodrik, 2000, str. 5).

2 PREDSTAVITEV RUSIJE

V drugem poglavju in njegovih podpoglavjih bom predstavila Rusko Federacijo, na katero je v sklopu magistrske naloge osredotočena raziskava. Predstavitev splošnih podatkov, zgodovinskega ozadja in gospodarska primerjava Ruske Federacije z ostalim svetom omogoča lažje razumevanje ruskega poslovnega okolja.

2.1 Osnovni podatki

Rusija je največja država na svetu z 17.098.240 km² površine in se razteza preko devet časovnih pasov. Od Moskve do Vladivostoka vodi najbolj znana železniška proga na svetu, Trans-Sibirska železnicav dolžini 9.288 km. Rusija je energetska velesila z največjo zalogo zemeljskega plina na svetu, hkrati pa zaseda 8. mesto po dokazanih zalogah surove nafte. Je država nasprotij, ekstremov, burne zgodovine in zamegljene prihodnosti in kot je zapisal ruski pesnik 19. stoletja Fjodor Tjutčev: »Rusije se z razumom ne da razumeti, niti izmeriti, v njej je nekaj drugačnega, edinstvenega in vanjo je možno le verjeti.«

V Tabeli 1 so predstavljeni splošni makroekonomski kazalci Rusije.

Tabela 1: Splošni makroekonomski kazalci Rusije

Indikator	2002	2009	2011	Razlika
BDP percapita, v stalnih cenah iz leta 2000, US dolarji	1968	2806	3033	56
BDP percapita mesto v svetu	100.	88.	77	33
BDP, v stalnih cenah iz leta 2000, milijard US dolarjev	285	398	433	148
BDP, mesto v svetu	16.	17.	16	0
BNP percapita, v stalnih cenah iz leta 2000, US dolarji	1932	2713	2911	780
Populacija, v milijonih	146,30	141,91	142,96	-3,34
Populacija mesto v svetu	7.	10.	9	-2.
Uporabniki interneta na 100 prebivalcev	4,1	29,2	49	44,9
Inflacija - BDP deflator (letni, v %)	37,7	2,0	15,8	-21,9
HDI indeks (leto 2000, 2009 in 2011)	0,69	0,75	0,76	0,07
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, leta	65,3	68,6	69	3,7
Gini indeks (razlika 2009-2002)	35,7	40,1	-	4,4
Javni dolg, % BDP	41,4	8,7	9,52	-31,88
% ljudi, ki živi pod nacionalnim pragom revščine	19,7	11,1		- 8,6

Opomba: Razlika je izračunana med letom 2011 in 2002.

Vir: World Statistics, List series, 2013.

Podatki v Tabeli 1 kažejo, da je Rusija v sedmih letih (obdobje 2002 – 2009) po vseh naštetih kazalcih občutno izboljšala svoje gospodarsko stanje. Edini negativen trend je opaziti v številu prebivalcev, ker se je v obravnavanem obdobju število prebivalcev znižalo za 3,343 milijona. V ruski javnosti se velikokrat kot možen vzrok za konstantno upadanje prebivalstva izpostavlja zloraba alkohola in s tem povečana umrljivost in zmanjšana rodnost prebivalstva. Neto migracije

v Rusijo so bile po podatkih ROSSTAT-a od leta 1997 ves čas pozitivne. V letu 2010 se je priselilo 1,135 milijona več oseb kot pa se jih je odselilo. Po ekonomski moči Svetovna banka (2010) uvršča Rusijo v skupino držav z višjim srednjim dohodkom po BDP-ju, po BNP na prebivalca pa sodi v države z nižjim srednjim dohodkom in zato lahko Rusijo uvrstimo med države v razvoju. Goldman Sachs je v letu 2001 v publikaciji *Building Better Global Economic BRICs* prvi označil hitro rastoča gospodarstva Brazilijo, Rusijo, Indijo in Kitajsko s skupno oznako BRIC. Od takrat so omenjene države pritegnile pozornost svetovne javnosti.

V nadaljevanju se bom posvetila tranziciji v Rusiji, njenih vplivih na sedanjo gospodarstvo države in dogajanju v Rusiji v novem tisočletju.

2.2 Tranzicija »po rusko«

Poglavje o tranziciji »po rusko«, sem razdelila na tri dele. Prvi del osvetljuje obdobje zgodnje tranzicije, ki obsega obdobje pred letom 2000, drugi del pa je posvečen Putinovi Rusiji in obsega čas njegovega vodenja države po letu 2000. Tretji del povzema glavne reforme in kako so le te vplivale na gibanje EBRD tranzicijskih indikatorjev. Kako težka naloga čaka reformatorje sovjetskega sistema je že v 15. stoletju vedel Niccolo Machiavelli, ki je dejal: »Malo je stvari katerih sestava bi bila težja, vpeljava nevarnejša in uspeh bolj vprašljiv, kot zamenjava starih pravil z novimi.«

2.2.1 Rusija ob koncu obdobja socializma

Na nevzdržnost sovjetskega sistema v Rusiji so med prvimi opozorili ekonomisti. E. Pismennaya (2013, str. 26) je zapisala, da je Tatjana Zaslavskaya leta 1983 bila ena izmed prvih, ki je izpostavila slabo stanje socialističnega sistema in o tem napisala referat o nujnosti reform sovjetskega sistema z naslovom: »O izboljšanju proizvodnih odnosov socializma in o nalogah ekonomske sociologije.« KGB je zaplenil ves pripravljen material in referat, vendar so tudi ostali ekonomisti postali pozorni na stanje v sovjetski ekonomiji in to je pripeljalo do začetka tranzicije sovjetske ekonomije v tržno.

Današnje poslovno okolje Rusije je močno zaznamovalo 74-letno obdobje socializma s planskim gospodarstvom in njegova boleča tranzicija v tržno ekonomijo. Veliko razlag o značilnostih današnjega poslovnega okolja lahko poiščemo v tranzicijskem dogajanju. V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja je plansko gospodarstvo padlo v krizo in razkrilo nevzdržnost razvojnega modela Sovjetske Zveze. Propad države so spodbudile plačilno bilančne težave, ki so vodile v visok bruto zunanji dolg, ki je v letu 1985 znašal 83 milijard dolarjev. Sergi (2009, str. 27) izpostavlja tri vizije reform. Prva je vizija Gorbačova, druga Jelcina in tretja Putina. Gorbačov, ki je leta 1985 nastopil kot zadnji generalni sekretar komunistične partije, se je prvi lotil vidnejših reform v Sovjetski Zvezi. Vizija Gorbačova je bila sestavljena iz dveh delov: obnove (rus. *perestrojke*) in odprtosti (rus. *glasnosti*). Slednja je dovoljevala svobodo govora, tiska. Obnova pa je ime za skupino ekonomskih reform, ki jih je zastavil Gorbačov. Glavni komponenti obnove sta bila zakon o reformi podjetij in zakon o individualni ekonomski svobodi. Znotraj komunistične partije so se pojavili nasprotniki obnove in hitre politične ter ekonomske spremembe so pripeljale do mirnega razpada Sovjetske Zveze. Leta 1991 je kot prvi ruski

predsednik prisegel Boris Jelcin. Obdobje Gorbačova je bilo označeno z neučinkovitostjo, polovičnimi reformami in problemi povezani z njimi.

2.2.2 Tranzicija v 1990-ih

Tranzicija se je uradno začela z liberalizacijo cen in rehabilitacijo rublja. Liberalizacija trga je vključevala sprostitev cen, prost vstop na trg, znižanje javnih naročil in vzpostavitev nujnega zakonskega okvira tržne ekonomije. Po besedah D. Kenetta (2001, str. 497) je Jelcin vsako ekonomsko aktivnost označil za dovoljeno, razen, če ta ni bila izrecno prepovedana, kar je seveda, ob slabem zakonskem okvirju, pripeljalo do kriminalne (rus. *banditske*) države, kjer so kriminalne združbe imele glavno besedo, kar je nazorno predstavljeno v dokumentarnem filmu Legalni tatovi (rus. *Vory v zakone* 2010). Inflacija je v letu 1994 znašala 14-16 % na mesec, šele avgusta 1995 je padla na 4 % na mesec. Zaradi hiperinflacije so največ izgubila podjetja in gospodarjstva, katerih prihranki so čez noč izgubili na vrednosti. Najbolj prizadet del prebivalstva so bili upokojnenci, katerih pokojnine so v času tranzicije strmoglavile in šele po kasnejšiindeksaciji pokojnin, se je stanje malo izboljšalo. Odprtje gospodarstva tujini je pripeljalo do uvoza tujih dobrin, ki so preplavile 70 let zaprto rusko gospodarstvo s proizvodi, ki so bili cenejši in kakovostnejši od domačih, kar je povzročilo propad velike večine domačih podjetij. Odvisnost ruskega gospodarstva od uvoza je vidna še danes. Plačilna disciplina med podjetji je bila slaba, ker podjetja niso dobila plačila za izdelke, ki so jih prodala in posledično niso mogla plačati za dražje surovine. Iz nuje se je med podjetji oblikoval posojilni sistem, ki je nevarno zrastel v posojilno piramido, ki bi se lahko v hipu sesula (domino efekt). Ob pritisku industrijskih lobijev je država znižala obrestne mere in reševala podjetja. Posledica vsega tega je bil padec celotnega industrijskega produkta v obdobju 1990 do 1994 za skoraj 60 %.

Zaradi težav z likvidnostjo podjetij je velik del gospodarskih aktivnosti potekal na osnovi barter menjave. Ne samo majhna, ampak tudi velika podjetja, niso plačevala svojih davčnih obveznosti. Plačniki pa so sami določili, do katere vsote bodo poravnali svoje obveznosti do države. Med te sta, po besedah Pismennaye, (2013, str. 62) sodila tudi Gazprom in AvtoVAZ, ki sta imela dobičke, a nista plačala skoraj nič davka. Takšnih velikih neplačnikov je bilo okrog 70 in njihov davčni dolg je na začetku leta 1996 znašal 30 bilijonov rubljev, devet mesecev kasneje pa že 70 bilijonov realnih rubljev. V proračunu je nastala zelo velika luknja in vlada je morala začeti rezati odhodke in zbrati več sredstev na dohodkovni strani. Leta 1997 je največji neplačnik davkov Gazprom začel plačevati svoje obveznosti in tako so tudi ostali neplačniki bili postavljeni pred dejstvo, ali plačajo davke ali pa se začne stečaj podjetja. Kljub večjemu prilivu denarja v proračun, so se, zaradi mehke ekonomske politike, odhodki še povečevali in primanjkljaj se je pokrival preko emisije rubljev. Pokojninski sklad je bil konec leta 1996 svojim upokojencem dolžen 16,3 bilijona rubljev, nepobranih pokojninskih prispevkov podjetij pa je bilo za 51 bilijonov rubljev (približno tretjina federacijskega proračuna).

Privatizacija večjih podjetij je bila, po besedah Nosove (2013, str. 19), privatizacija državne lastnine v privatno »po rusko«. Privatizacijo z vavčerji je predlagal Mednarodni denarni sklad kot najboljšo možno privatizacijo skupne državne lastnine med vse državljane, a je politika in z njeno pomočjo ustvarjeni bodoči oligarhi, ki so prihajali iz vrst vplivnih ljudi partijskega aparata

(rus. *nomenklature*), idejo IMF-a obrnili v svoj prid. Privatizacija preko vavčerjev je omogočila redkim posameznikom preko noči priti do veliko denarja, medtem ko navadni državljani od privatizacije niso imeli veliko. Preostanek podjetij, ki so bila v lasti države, je Jelcin želel prodati za denar, da bi lahko pokrival proračunski primanjkljaj, a zanimanja ni bilo. Po predlogu banke Oneximbank so uporabili princip delnice za posojilo. Po tem principu so banke postale lastnice pomembnih podjetij, v zameno za izdajo posojil podjetjem. Kot rezultat privatizacije po rusko, so se pojavili oligarhi, ki so ustvarili velike finančne in industrijske imperije, imenovane finančne in industrijske skupine, v nadaljevanju FIS, in tako pridobili veliko bogastvo in vpliv.

Nosova (2013, str. 19) je povzela izjavo Jeffreyja Sachsa, ki je rusko tranzicijo označil z besedami: »Presenetil nas je razkorak med retoriko reformatorjev in njihovimi dejanji. Ruska oblast je presegla najbolj skrajno predstavo Marxa o kapitalizmu. Bili so mnenja, da je naloga države služiti ozkemu krogu kapitalistov in čim hitreje napolniti njihove žepe s čim več denarja. To ni šok terapija, to je zlobna, načrtovana in dobro zamišljena akcija, podkrepljena z različnimi ukrepi, s ciljem prerazporediti bogastvo v dobro ozkega kroga ljudi.«

Rezultat tranzicije je bilo za večino Rusov razočaranje. Tranzicija jim je prinesla nezaupanje v politiko, razslojenost, korupcijo in kriminal. V začetku devetdesetih let je bila brezposelnost 20 %, povečala se je umrljivost. Regionalni zakoni niso bili usklajeni z nacionalnimi zakoni in v nevarnosti je bila enotnost države. Država je bila neefektivna, institucije niso delovale in zakoni niso bili upoštevani, večina gospodarstva je bila pod nadzorom kriminalnih združb in oligarhov. Opustošenje financ je pripeljalo do popolne odvisnosti od tujine in njihovih zahtev. Razmajano gospodarstvo, prevrednoten rubelj, kronični proračunski primanjkljaj, padajoča produktivnost, nizka cena energentov (cena nafte 12 dolarjev na sodček) in azijska kriza so pripeljali do zloma Rusije leta 1998, ko so morali zaprositi za pomoč MDS. Kot eden izmed vzrokov gospodarske krize je bil tudi način financiranja proračunskega primanjkljaja s kratkoročnimi brezkuponskimi obveznicami (rus. *GKO gosudarstvennoe kratkosrochnoe obyazatelstvo*). Po besedah Pismennoy (2013, str. 65) se je dve tretjini prostih sredstev na trgu prelilo v GKO. Država je izdala veliko preveč obveznic in ni bila več sposobna izplačevati svojih obveznosti upnikom. Država, ki je v 90 letih izgubila približno 40 % BDP-ja in je imela visoko obdavčitev gospodarstva, a hkrati pobrala zelo malo davkov, se je spopadala z visoko inflacijo, imelaje le 12 milijard dolarjev zlatih rezerv in njen javni dolg je po devalvaciji znašal 140 % BDP. V tem času je bila Rusija zelo občutljiva na zunanje šoke in azijska kriza je močno udarila po ruskem gospodarstvu. Iz intervjuja z Aleksejem Kudrinom, Pismennoye (2013, str. 72), Kudrin 10 % gospodarsko rast v letu 1999 pripisuje devalvaciji rublja in povečanju domače proizvodnje na račun predragega uvoza in izpostavlja, da je bil vpliv ekonomske politike na reševanje krize zelo majhen. Srednjeročnih in dolgoročnih faktorjev rasti dejansko ni bilo. V tranziciji sta se tudi močno povečali neenakost in revščina (Nosova, 2013).

2.2.3 Obdobje Putina (in Medvedjeva)

Leta 2000 se začne obdobje Putinove Rusije. Po besedah Pismennoy (2013, str. 102) je bil čas od leta 1999 do 2003 za Rusijo zelo uspešen. V letu 1999 je začelo gospodarstvo vztrajno rasti in reformatorji so imeli občutek, da so izpolnjeni vsi pogoji za vzpostavitev tržne ekonomije in da

bodo rezultati reform kmalu vidni. Leta 2000 so za namen predvolilnega programa Putina pripravili program reform Germana Grefa, ki je vseboval stabilne proračunske odhodke v višini 31% BDP in načrt deregulacije gospodarstva. Leta 2001 so dohodnino s stopničasto progresijo 12%, 20 % in 30 % spremenili in uvedli enotno davčno stopnjo 13 % in s tem spodbudili podjetja, da plačujejo davke in izstopijo iz sive ekonomije. Zaradi znižanja davčnih stopenj, so predlagali davek za naftna podjetja in davek za vojake, policiste in sodnike, ki dotodaj niso plačevali dohodnine ter si tako zagotovili pritok dodatnih proračunskih sredstev. Rusija je bila zelo zadolžena in grozila je nevarnost, da bi leta 2003 padli v dolžniško krizo. Kreditodajalci iz Pariškega kluba niso hoteli pristati na prestrukturiranje dolga. Po besedah Pismennoy (2013, str. 116) je bil 1. Septembra 2000 dolg Rusije do tega kluba 34 milijard dolarjev. Dolg do Londonskega kluba je bil prestrukturiran in deloma odpisan. Rusija je denar za odplačilo dolga našla v ceni nafte. V primeru, da je bila cena nafte pod 21 dolarjev na sodček, je bil proračun v primanjkljaju, v primeru višjih cen pa so izkazovali presežek. Cena nafte je rastla, kar je sicer povečalo priliv denarja v rusko gospodarstvo, vendar je tudi povzročilo pritisk na ceno rublja, ki je zrastle in upočasnili gospodarsko rast. Takšno stanje ekonomije se imenuje nizozemska bolezen in se proti njej bori s sterilizacijo odvečnega denarja, ki se je na začetku pretočil v odplačilo dolga Pariškemu klubu in IMF-u. Leta 2001 je Putin izjavil, da bo Rusija vedno plačevala svoje obveznosti kreditodajalcem. S ceno nafte 27 dolarjev na sodček, je Rusija odplačala še zadnji del kredita IMF-ju, ki ga je dobila v času krize 1998, in sicer v vrednosti 2,6 milijarde dolarjev. Vrh odplačila dolga je bil dosežen leta 2003. Za pridobitev dodatnih sredstev v državni proračun so leta 2002 uvedli nov davek na pridobivanje uporabnih surovin (rus. *naloga dobichu poleznych iskopaemyh*). Davek je deloval po logiki: višja kot je bila tržna cena nafte, višji davek so morali plačati. Velika in bogata podjetja so izkoriščala slab pravni red, ki je voditeljem lokalnih skupnosti (rus. *gubernatorjem*) omogočala individualno davčno shemo (nižje davke na dobiček) za podjetja v njihovem okrožju. Podjetja so z uporabo transfernih cen izkazovala največji dobiček v izvoznih podjetjih, ki so bila locirana v davčno najbolj ugodnih okrožjih. V to mrežo se je zapletel tudi Yukos, ki je najbolj znan po aferi Yukos leta 2003, ko so davčne službe objavile davčni dolg Yukosa v višini 98 milijard dolarjev. Pismennaya (2013, str. 128) je zapisala, da se je v tem trenutku Jelcinova politika vpliva na gospodarstvo, zamenjala s Putinovo.

Cena nafte se je držala med 20 in 30 dolarji na sodček in povečali so se državni izdatki. Velik pritok v državo je zmanjšal pritisk na politike, da sledijo nujnim spremembam in reformam gospodarstva. Stara podjetja se niso prestrukturirala, ker so od države dobivala velike količine denarja, da so lahko preživela na trgu. Ko je cena nafte poletela v zrak, se nihče ni želel ločiti od denarja, ki je bil na dlani in ustanovitev Stabilizacijskega sklada je bila zelo težka. 1. januarja 2004 je začel delovati Stabilizacijski fond, ki so ga Rusi imenovali »Varnostna blazina« (rus. *podushka bezopasnosti*). V Stabilizacijski sklad so se plačevala sredstva pridobljena iz dajatev na izvoz nafte in iz davka na pridobitev uporabnih surovin. Država ni smela koristiti sredstev sklada do trenutka, ko se v njem nabere 500 milijard rubljev. V treh letih se je v skladu nabralo že za 157 milijard dolarjev sredstev. Sklad se je spremenil v čudežno palico politike, ki je lahko nekje našla denar za svoje izdatke (poplačilo zunanjega dolga v letu 2006 in financiranje luknje v pokojninski blagajni v višini 30 milijard rubljev). Prava vrednost Varnostne blazine se je pokazala v času ekonomske krize. Reformatorji so se hoteli lotiti plinskega monopolista

Gazprom, in sicer z ločitvijo dejavnosti pridobivanja in transporta plina, a se to ni zgodilo, ker je politika imela nadzor nad tem podjetjem in je naredila vse, da bi ohranila njegov monopolistični položaj in tudi ni hotela obdavčiti ruskega giganta. Leta 2004 se je začel drugi mandat Putina, v katerem je obljubil, da bo omogočil državljanom cenovno dostopna stanovanja, modernizacijo zdravstva in razvoj izobraževanja. Drugi mandat Putina je bil čas nacionalnih projektov, katerih cilj je bil, da se ne menja celotnega sistema, ampak le njegov manjši del, tako da se določeni projekti financirajo iz proračuna. Leta 2005 so za nacionalne projekte porabili 100 milijard rubljev in od takrat naprej so nacionalni projekti postali center ekonomske politike Rusije. Za privabljanje tujih investitorjev so leta 2006 odpravili vse omejitve na pretok kapitala.

Obdobje 2006 – 2008 je v knjigi Pismennoy (2013, str. 166) bilo označeno kot čas pregrevanja ekonomije in visoke inflacije. V letu 2006 je bila inflacija 9 %, kar je bila najnižja vrednost vse od leta 1992, vendar pa je že leta 2007 poskočila na 12 % in še leto kasneje na več kot 13 %. V obdobju 2007-2008 je denarna masa naraščala za 40 % na leto. Cena nafte je v letu 2008 dosegla 139 dolarjev na sodček, kar je povzročilo visoke pritiske na vrednost rublja in na inflacijo. V državi ni bilo dovolj politične volje za omejitev pritoka naftnega denarja v gospodarstvo. V letu 2007 je bilo ustanovljenih šest državnih korporacij, ki so od države dobile 640 milijard rubljev. Te korporacije so dobile status nekomercialnih organizacij in vsa njihova sredstva so bila financirana preko države. Na takšen način so državni denar rešili proračunskega nadzora. V juniju 2005 je parlament potrdil zakon o ustanovitvi Svobodnih ekonomskih con v Rusiji. Marca 2008 so za predsednika Rusije izbrali Dimitrija Medvedjeva, Vladimir Putin pa je prevzel mesto premiera. Avgusta 2008 se Rusija vključila v konflikt z Gruzijo in nepriznano Republiko Južno Osetijo, kjer je potekala prava vojna z veliko žrtvami.

Ruske oblasti so pozorno spremljale dogajanje v tujini in ko so 13. septembra 2008 ZDA objavile bankrot Lehman Brothers, je ekonomska kriza zajela ves svet. Čez tri dni je banka Kit Finans kot prva v Rusiji objavila plačilno nesposobnost in le čez en dan ji je sledilo še 12 igralcev na ruskem finančnem trgu. Decembra 2008 je cena za nafto padla na 32 dolarjev na sodček, kar se je poznalo na celotni ruski ekonomiji. Država je opazila, da so njihov največji problem banke in njihovi slabi krediti, zato je namenila velike vsote denarja za podporo finančnemu sistemu. V času krize so z državno podporo rešili 19 bank. Naredili so seznam slabih kreditov in porabili 500 milijard rubljev za nakup delnic podjetij. Za nekaj časa so odložili plačilo DDV ter znižali carinske stopnje. Zaradi slabih spominov na leto 1998, ko je veliko ljudi izgubilo svoje prihranke, so ljudje vzdignili svoje depozite iz bank ali pa zamenjali rublje za evre ali dolarje, ker so se bali devalvacije rublja. V enem mesecu so ljudje iz rubeljskih depozitov v evrske depozite zamenjali 2-3 milijarde dolarjev. S pomočjo bankam, kriza še ni bila končana in država je naredila spisek 295 podjetij, ki jim banke niso smele zavrniti prošnje za kredit, v nasprotnem primeru pa so morale svojo odločitev zagovarjati pred komisijo. Omenjenim podjetjem je bila država pripravljena dati garancije v višini 50 % kredita, ostale rizike pa so morale prevzeti banke in podjetja sama. Leta 2009 so znižali tudi davek na dobiček s 24 % na 20 % in s tem pomagali svojim podjetjem. Do devalvacije rublja je prišlo, vendar je bila le ta postopna, tako da so zmanjšali šok za prebivalstvo (v avgustu 2009 je bil dolar vreden 25 rubljev, v februarju pa 35 rubljev). Država je s Keynesiansko politiko zasipavala gospodarstvo z denarjem, ki je bil namenjen podpori domačim proizvajalcem. Na socialni strani so povišali podporo za

brezposelne, decembra 2009 so zrastle pokojnine, leta 2010 pa so se pregledale pokojninske pravice iz časa Sovjetske Zveze, kar je privedlo do povišanja mase pokojnin za 50 %. 90 milijard rubljev so v času treh let namenili za razvoj univerz. V prvem in hkrati tudi zadnjem letu krize za Rusijo, so iz Stabilizacijskega fonda porabili že polovico vseh privarčevanih sredstev, 100 milijard dolarjev. Rusija je iz globalne krize izšla hitro in tako pokazala svetu, da je sposobna podpreti kreditno sposobnost države in gospodarstva. Po izhodu iz krize Rusija nadaljuje svojo politiko razdeljevanja denarja in novembra 2010 je Dimitrij Medvedjev objavil program za modernizacijo vojske v višini 23 trilijonov rubljev in napovedal povečanje pokojnin in plač vojakov, kar bo do leta 2020 zneslo 12 trilijonov rubljev, da bi s tem povečal ugled in moč Rusije kot vojaške velesile.

(Materiali Moskovskega Ekonomičeskogo Foruma, 2014, str. 19) Dvajset let reform (od 1991 do 2011) je pripeljalo do povečanja realnega povprečnega dohodka Rusov za 30 %, vendar pa je bilo povišanje dohodkov neenakomerno razdeljeno med posameznimi dohodkovnimi sloji prebivalstva. Za več kot dvakrat je svoje dohodke povečalo le 20 % najbogatejših Rusov, naslednjih 20 % pa živi približno tako kot leta 1991 (raven realnih dohodkov iz leta 1991 so dosegli šele v letu 2007). 40 % najbolj revnih Rusov živi slabše, kot pred začetkom tranzicije, polovica jih živi dvakrat slabše, kot pred tem (realni dohodek te skupine v letu 2009 je dosegal 55 % realnega dohodka leta 1991). Global Wealth Report (2013) poroča, da 110 ljudi v Rusiji kontrolira 35 % nacionalnega bogastva. Na Konferenci o aktualnih vprašanjih prehrane prebivalstva v Nižnem Novgorodu 18. maja 2014 so predstavili vplive reform na zdravje prebivalstva. Zaradi slabše in neredne prehrane so otroci, ki so bili rojeni v obdobju reform, za nekaj centimetrov nižji od svojih staršev. Današnji otroci so zaradi manj kakovostne in dražje hrane pogosto slabo prehranjeni, srednja generacija pa ima povišano telesno težo, kar se kaže v slabši kondiciji za delo in višjih zdravstvenih tveganjih.

2.2.4 Tranzicijski napredek v luči temeljnih reform

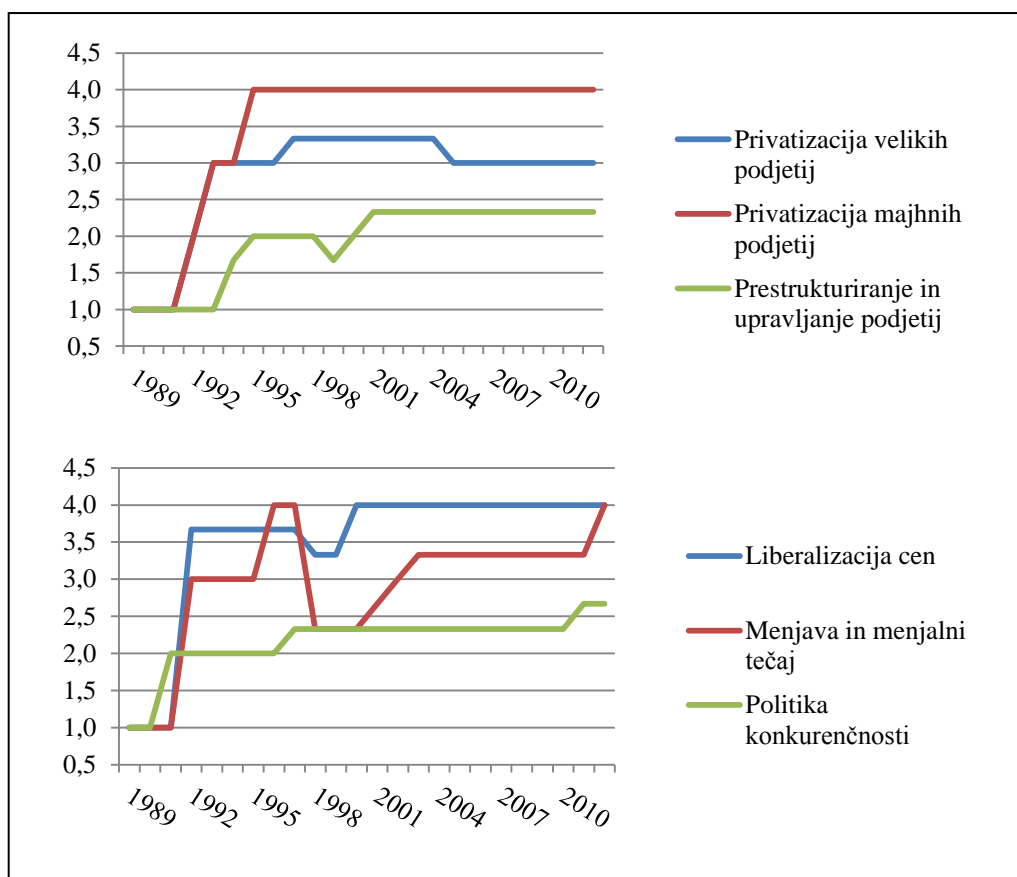
Politične odločitve in reforme sprejete v celotnem obdobju tranzicije in njihovi učinki se dobro odražajo v tranzicijskih indikatorjih EBRD-ja, ki jih EBRD objavlja že od leta 1989. V Sliki 4 so predstavljeni ključni tranzicijski indikatorji in njihovo gibanje v obravnavanem obdobju. Vrednost indikatorja se giblje med ena in plus štiri. Ena predstavlja popolno plansko gospodarstvo, vrednost 4 + pa tržno gospodarstvo. Razlaga gibanj tranzicijskih indikatorjev v Sliki 4 temelji na letnih poročilih Evropske banke za obnovo in razvoj, *EBRD Transition Reports* iz let 1994 do 2011.

Privatizacija podjetij je v Rusiji potekala zelo hitro. Do leta 1994 so privatizirali 15.000 srednje velikih in velikih podjetij in do leta 1995 že 100.000 malih podjetij. Skok v vrednosti tranzicijskega indikatorja o privatizaciji velikih podjetij se je zgodil v letu 1997, ko so sprejeli nov zakon o privatizaciji. Uspeli so privatizirati veliko velikih podjetij po sistemu posojila za delnice. Na tak način so sprivatizirali telekomunikacijsko podjetje Svyazinvest in operaterja naftnega cevovoda Transneft. Zaradi ekonomske krize v letu 1998 se je zaustavil tudi ambiciozen privatizacijski načrt. Leta 2001 jim je uspelo sprejeti nov zakon, ki ni zahteval podpore Dume za prodajo državnih podjetij. Indikator privatizacije velikih podjetij je leta 2004z

vrednosti 3,3 padel na 3, ker je država ponovno poddržavila nekatera pomembna podjetja in povečala svoj vpliv v gospodarstvu. Med poddržavljenimi podjetji so bila Gutabank, nekatere naložbe Yukosa in Gazproma. Podržavljenje Yugansk neftgaza je pripeljalo do Yukos afere, tudi podržavljenje Gazproma je v roke politike zopet vrnilo lastništvo nad nekaterimi bankami in medijskimi podjetji. Zaradi krize so leta 2009 poddržavili banki Svyazbank in Globex. Politika privatizacije Rusije je bila črno bela: istočasno so privatizirali nekatera podjetja, medtem ko so prek državnih podjetij zopet poddržavili druga. Visok delež državnega lastništva, predvsem v strateško pomembnih sektorjih je kriv, da je vrednost indikatorja privatizacije velikih podjetij od leta 2005 na ravni 3.

Slika 4: Tranzicijski indikatorji EBRD-ja od 1989 – 2011

Vir: EBRD, Tranzicijski indikatorji 1989 – 2011, Excelova tabela 2012-3, 2013.

Liberalizacija cen je potekala zelo hitro. Do leta 1992 je bilo liberaliziranih že okoli 80 % velikoprodajnih in 90 % maloprodajnih cen. Med neliberalizirane cene so se šteli najpomembnejše osnovne dobrine. Leta 1993 so sprostili tudi cene nafte, premoga, moke in kruha. Do leta 1995 so odstranili vse regulacije na cene, ki niso predmet naravnih in državnih monopolov. Vrednost indikatorja je bila takrat 3,7, vendar pa je indikator zaradi krize 1998 za dve leti padel na raven 3,3. Prisiljena devalvacija rublja, padajoč uvoz in naraščajoče cene so prisilile regijske oblasti, da so uvedle nadzor nad cenami. Določale so najvišje dovoljene cene ali pribitek na cene. Ker je regijam grozila lakota, so ponekod prepovedali izvoz doma proizvedenih dobrin. Leta 2000 so ponovno sprostili vse cene in Rusija ima po tem letu vrednost indikatorja 4.

Prestrukturiranje podjetij je potekalo počasneje in prvi premik v indikatorju, ki meri spremembe na tem področju, se je zgodil leta 1994. Prestrukturiranje podjetij je bilo počasnejše, ker se je Rusija odločila za hitro privatizacijo in država ni imela časa prestrukturirati podjetij sama, ampak je to prepustila novim lastnikom in managerjem podjetij in tako preprečila neposredno državno pomoč podjetjem. Prestrukturiranje je bilo tudi počasnejše, ker se je po privatizaciji zamenjalo 90 % managerjev in prestrukturiranje je bilomočno odvisno od znanja zaposlenih o stanju v podjetju. Svoj vpliv je imela tudi majhna konkurenca, ki ni silila podjetja v spremembe. Leta 1994 je prišlo do velikega padca državnih finančnih transferjev podjetjem. Leta 1992 jih je bilo 31,6 % BDP, v letu 1994 pa manj kot 5%, kar pa je bilo deloma omiljeno preko subvencij lokalnih skupnosti in povečanja davčnih oprostitev in izjem. Na sliki 4 se v letu 1999 vidi padec vrednosti indikatorja prestrukturiranja podjetij. Takrat so se razkrili veliki škandali v upravljanju podjetij. Po končanju krize leta 1998 je bila poslovna morala na dnu. Vodstvo podjetja je izkoriščalo delničarje in kreditodajalce zaradi nedelujočega pravnega okvira, ki bi moral zaščititi njihove pravice. Kot stalna praksa so se uveljavile transferne cene, iztisenje malih delničarjev, prenos sredstev podjetij na hčerinske družbe in na splošno izčrpavanje podjetij. V tem so bila »najboljša« velika energetska podjetja in banke. Leta 2001 in 2002 so se nekatera, predvsem boljše podjetja v Rusiji, začela zavedati, da morajo paziti na svoj ugled in upoštevati mednarodna pravila, da so si odprla vrata v mednarodni posojilni trg. Od leta 2002 naprej je indikator prestrukturiranja podjetij na ravni 2,3.

V obravnavanem obdobju je bil indikator menjave in menjalni tečaj zelo volatilen. Leta 1992 so ukinili vse kvote za uvoz iz držav, ki niso članice Skupnosti neodvisnih držav, v nadaljevanju CIS (angl. *Commonwealth of Independent States*). Po močni liberalizaciji cen v letu 1992 so uvozne carine postale zelo visoke. Rusijo v času Sovjetske Zveze imeli več deviznih tečajev. Leta 1992 so poenotili devizni tečaj. Junija 1996 je Rusija uradno dosegla zahteve MDS po popolni konvertibilnosti rublja in začelo se je uradno določanje vrednosti rublja.

Zaradi devalvacije rublja je v času krize leta 1998 prišlo do ponovnega nadzora nad kapitalom, kar je v letih 1998 – 2000 pripeljalo vrednost indikatorja na raven 2,3. V letu 1998 so bile uvedene omejitve na mednarodno menjavo, predvsem na surovine. Takrat so uvedli tudi kvote za izvoz nafte z razlago, da tako zagotovijo zadosti energije za domači trg in zaslužek denarja. Leta 2003 Rusijo nov zakon o carinah močno približa k WTO. S tem zakonom so zmanjšali potreben čas za carinjenje in so poenotili ruske carinske standarde z mednarodnimi. Ponovna konvertibilnost rublja je bila povrnjena leta 2006. Julija 2012 Rusija doseže vse zahteve WTO-ja in tako postane članica te mednarodne organizacije in s tem zraste tudi vrednost indikatorja na 4.

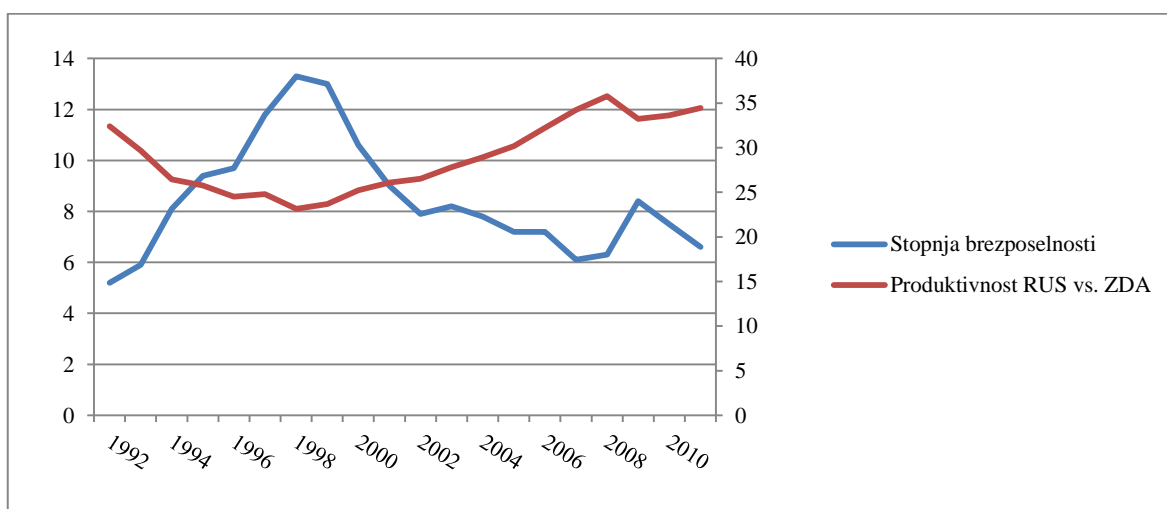
V letu 2011 ima Rusija Indikator »politike konkurenčnosti« še vrednost 2,7, kar pomeni, da še močno zaostaja za razvitimi državami. Zakon o konkurenci in o omejitvi monopolne dejavnosti na trgu blaga je bil sprejet leta 1991 in je bil uspešno dopolnjen leta 1997. Zakon o omejevanju monopolov je bil sprejet leta 1993, vendar so bile politike pospeševanja konkurence do 1997 neuspešne. V letu 2011 je Protimonopolna agencija obravnavala 11.000 primerov kršenja protimonopolne zakonodaje. Takrat se je tudi povečal indikator politike konkurenčnosti države zaradi povečanja moči Protimonopolne agencije, katere odločitev je v primeru TNK-BP, ene izmed največjih naftnih družb v Rusiji, potrdilo tudi Vrhovno gospodarsko sodišče.

2.2.5 Makroekonomski rezultati tranzicije

Najprej bom predstavila glavne ekonomske indikatorje: brezposelnost, produktivnost in inflacijo, nato pa sledijo značilnosti BDP-ja in viri rasti.

Med pomembnejša makroekonomska kazalca stanja gospodarstva sodita stopnja brezposelnosti in produktivnost dela. V Sliki 5 je predstavljeno gibanje obeh spremenljivk Rusije od 1992 do 2011.

Slika 5: Stopnja brezposelnosti (v %) in produktivnost ruskega zaposlenega v primerjavi s produktivnostjo zaposlenega v ZDA (kot odstotek produktivnosti ZDA ali pa ZDA=100)

Opomba: Desna ordinata predstavlja vrednosti za produktivnost, leva pa za brezposelnost. Produktivnost Rusije v primerjavi z ZDA je izračunana, kot delež BDP-ja, ki ga naredi ruski zaposleni v primerjavi z zaposlenim v ZDA (BDP na zaposlenega v Rusiji deljen z BDP na zaposlenega v ZDA).

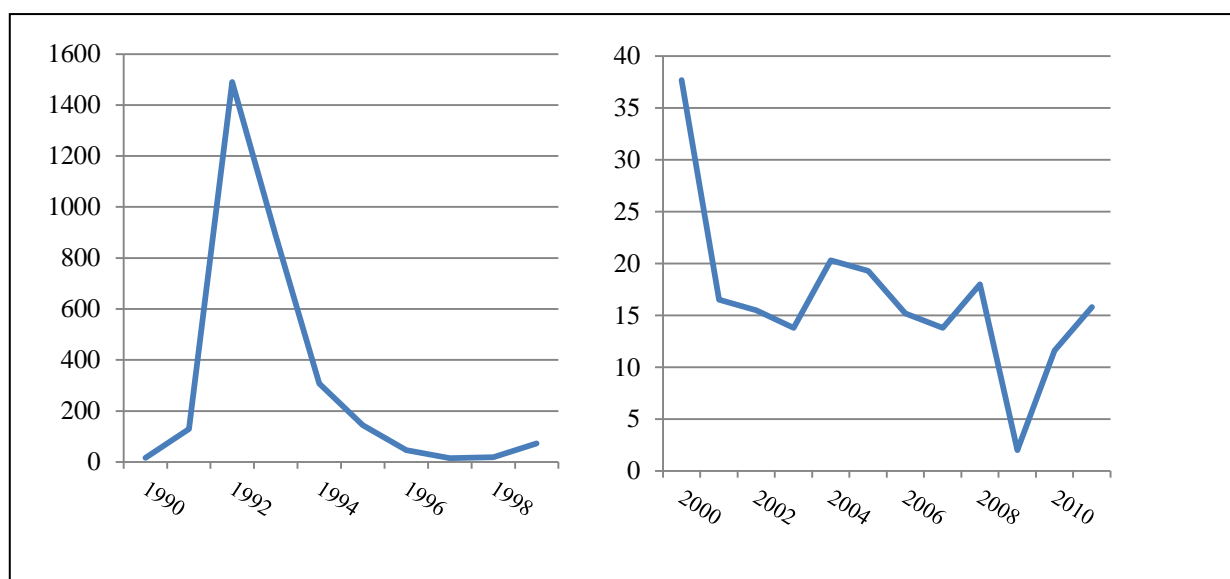
Vir: The Conference Board, Total Economy database: Output, Labor and Labor productivity 1950 – 2012, 2013.

Od začetka tranzicije do finančne krize 1998 je stopnja brezposelnosti v Rusiji ves čas naraščala in je v letu 1998 dosegla vrednost 13,3 %. V novem tisočletju je stopnja brezposelnosti v Rusiji, tudi v primerjavi z ostalimi državami, nizka. Od leta 2000 do 2011 se je gibala v povprečju okoli 7,4 %. Tudi v letu 2009 se je brezposelnost le za malenkost povečala, medtem ko je že leto kasneje padla na raven pred krizo. Vzrok za majhen padec brezposelnosti se skriva v kratkotrajni negativni gospodarski rasti Rusije, zato so podjetja uspela ohraniti število zaposlenih. Nizke stopnje brezposelnosti, ki veljajo za celotno gospodarstvo, pa ne držijo za mlade med 15. in 24. letom, ki težje dobijo zaposlitev. Leta 2008 je bilo 14,1% mladih brezposelnih, leta 2009 18,6%, in 2010 17,2 %. Produktivnost ruskega delavca je bila v predstavljenem obdobju v povprečju 30,5 % celotne produktivnosti delavca v ZDA. Za primerjavo, v istem obdobju je bila povprečna produktivnost slovenskega delavca 53,6 % produktivnosti delavca v ZDA. V povprečju so potrebni približno trije ruski delavci, da proizvedejo enak BDP kot delavec v ZDA. Produktivnost je padala do leta 1999, nato pa je počasi začela naraščati. Leta 2008 je ruski delavec proizvedel 36 % tistega, kar je ustvaril delavec v ZDA. Če povežemo nizko stopnjo brezposelnosti in nizko produktivnost, lahko

zaključimo, da imajo v Rusiji veliko število zaposlenih, ki pa naredijo zelo malo. V njihovem primeru gre za prikrito brezposelnost, ker so ljudje poceni in imajo raje več zaposlenih kot premalo, kar je tudi posledica socializma, kjer je bila brezposelnost prepovedana, čeprav vse skupaj izhaja že iz prve polovice 19. stoletja. Figes (2002, str. 21) je zapisal, da je bil grof Segur, francoski ambasador, presenečen nad dejstvom, da lahko ima privatna rezidenca 500 služabnikov, medtem ko je ob istem času bogata britanska družina imela 18 služabnikov. Lastništvo velikega števila služabnikov in neverjetna potratnost ruske aristokracije, sta bili njihova velika slabost in verjetno tudi razlog za propad.

Naslednji pomemben indikator je inflacija, ki je predstavljena v Sliki 6.

Slika 6: Letna inflacija (BDP deflator, v %)

Vir: ROSSTAT, Excelova tabela tab4.xls (BDP deflator), 2013.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je Rusija izkazovala zelo visoko inflacijo, celo hiperinflacijo. Leta 1992 je bila letna inflacija 1490 %, torej je dnevna inflacija znašala 4 %. Vzrok za to lahko poiščemo v deregulaciji cen na začetku tranzicije. Šele leta 1997 je ruska Centralna banka uspela zajezi inflacijo na še vedno visokih, a sprejemljivih 15,8 %. Leta 1999 pa je inflacija zopet poskočila na 72,4 %, ker so bili Rusi v času krize leta 1998 prisiljeni devalvirati rubelj. Po letu 1999 so uspeli znižati inflacijo v normalne okvire, a Centralna banka je pogostokrat zgrešila zastavljeno ciljno inflacijo. V času krize leta 2009 je Centralna banka hotela preprečiti realno revalvacijo rublja in hkrati zadeti ciljno inflacijo, kar pa jim ni uspelo. Inflacija je bila rekordno nizka leta 2009 z 1,99 %, kar je posledica nizke gospodarske aktivnosti.

Gibanje BDP je skozi tranzicijo odražalo prestrukturiranje gospodarstva. Največji delež k ustvarjenemu produktu v letu 2002 in 2005 so prispevale proizvodne dejavnosti, v letu 2009 pa je 1. mesto zasedla trgovina. Razlika po posameznih postavkah med letom 2002 in 2009 razkriva, da je največji padec pri prispevku v BDP doživela industrija (- 3 %), kar lahko deloma pripišemo tudi globalni gospodarski krizi leta 2009, vendar je v letu 2012 industrija prispevala 17 % v BDP, kar je manj kot leta 2005. Največji skok med letoma 2002 in 2009 je Rusija zabeležila na

področju trgovine (dvig za 4,6 %) in finančnih dejavnosti (dvig za 2,9 %). Počasi se rusko gospodarstvo premika iz sekundarnih dejavnosti (proizvodnja) k terciarnim (storitve), vendar pa ruska struktura BDP-ja še ni podobna strukturi najbolj razvitih gospodarstev sveta. Upadanje proizvodnje v Rusiji lahko pripišemo nekonkurenčnosti ruskih proizvodov in tudi uvozu, saj so v očeh ruskega kupca, boljši izdelki iz tujine. Po mnenju Nosove (2013, str. 30), mora Rusija razviti svojo proizvodnjo in se izviti iz pasti uvoza industrijskih izdelkov in izvoza surovin.

Tabela 2: Struktura BDP-ja po dejavnostih

% BDP v stalnih cenah 2008	2002	2005	2009	Razlika
Kmetijstvo, lov in gozdarstvo	5,7	4,7	4,6	-1,1
Ribištvo	0,3	0,2	0,2	-0,1
Rudarstvo	11,4	12,0	9,8	-1,7
Proizvodnja	19,0	19,2	16,0	-3,0
Pridobivanje in distribucija elektrike, plina in vode	3,9	3,6	3,0	-0,9
Gradbeništvo	4,9	5,5	5,8	0,9
Trgovina na debelo in na drobno ter predmetov osebne uporabe	15,9	17,8	20,5	4,6
Hoteli in restavracije	1,0	0,9	0,9	0,0
Transport in telekomunikacije	9,5	9,4	9,1	-0,4
Finančna dejavnost	1,9	2,9	4,8	2,9
Trgovanje z nepremičninami, najem in posredništvo nepremičnin	10,3	9,4	11,5	1,2
Državno opravljanje in vzdrževanje vojaške varnosti in socialno varstvo	7,3	6,0	5,7	-1,6
Izobraževanje	4,0	3,3	2,9	-1,1
Zdravstvo in ponudba socialnih uslug prebivalstvu	4,9	4,0	3,6	-1,3
Opravljanje splošnih komunalnih, socialnih in osebnih storitev	2,0	1,8	1,5	-0,5

Opomba: Razlika je izračunana med letoma 2009 in 2002, rezultat je izražen v odstotnih točkah

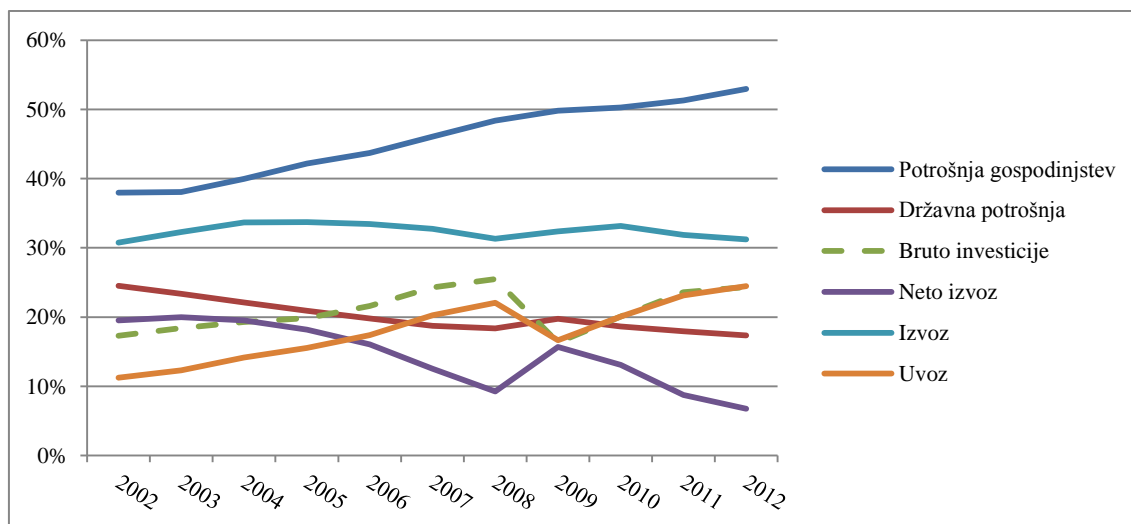
Vir: ROSSTAT, Struktura BDP-ja po dejavnostih, Excelova tabela: tab11b, 2013.

BDP lahko razdelimo tudi na tip povpraševanja, saj BDP zajema zasebno potrošnjo, potrošnjo države in neto izvoz. V Sliki 7 je predstavljen BDP Rusije od leta 2002 do 2012.

Zasebna potrošnja je najpomembnejša sestavina BDP-ja Rusije. Drugi najpomembnejši je izvoz, ostale postavke pa imajo manjšo vlogo. Glede na primerljive države je Rusija veliko bolj odvisna od izvoza (mednarodne menjave) in to jo dela ranljivo za šoke. Zasebna potrošnja v Rusiji konstantno raste in tudi v času krize je prispevek zasebne potrošnje k BDP-ju ostal nespremenjen (50%). Po letu 2000 so se stabilizirale javne finance, kar je omogočilo povečanje plač javnim uslužbencem in višje osnovne pokojnine. Leta 2004 je bila Rusija razglašena za tržno ekonomijo in rubelj je postal popolnoma konvertibilna valuta, kar je odprlo vrata posojilom in posledično večji potrošnji. Do leta 2008 je rasel tudi uvoz, ki pa je, zaradi odvisnosti uvoza od domačega BDP-ja, v času krize padel za 30,4 %. Prav tako so med krizo močno padle bruto investicije, namreč 41 %. Izvoz Rusije konstantno prispeva 32 % delež k BDP-ju države. Državna potrošnja se je v tem času absolutno večala, a je njena teža v BDP-ju države ves čas upadala. Zanimiv je podatek, da se je državna potrošnja v absolutnih zneskih od leta 2008 na leto 2009 celo malo zmanjšala, kljub programu za zmanjšanje posledic krize, ki je znašal približno 62,5 bilijonov dolarjev, razlog za padec pa se skriva v zelo velikem trošenju države v času blagostanja. Gibanje

BDP-ja sledi gibanju bruto investicij. Visoka gospodarska rast poveča pričakovane dohodke od investicij in ustvarja pozitivno investicijsko klimo. V času krize pa se investicije močno zmanjšajo.

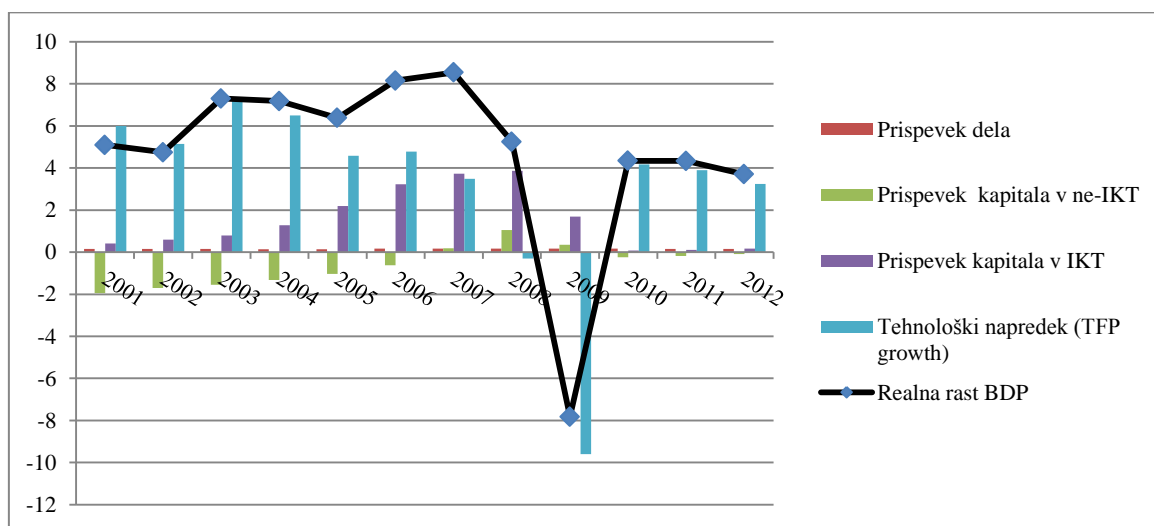
Slika 7: Sestava BDP po postavkah agregatnega povpraševanja

Vir: ROSSTAT, Sestava BDP po postavkah agregatnega povpraševanja, Excelova datoteka: tab4.xls, 2013.

Ena izmed najbolj uveljavljenih metod ugotavljanja virov rasti, je tako imenovano računovodstvo rasti, kjer se pokaže kateri izmed faktorjev (rast prebivalstva, rast kapitala, tehnološki napredek) so imeli največjo vlogo pri ekonomski rasti države. V Sliki 8 so prikazani dejavniki rasti in njihov prispevek k gospodarski rasti Rusije od leta 2001 do 2012. Seštevek vseh faktorjev je enak realni rasti BDP.

Slika 8: Računovodstvo rasti (v %)

Opomba: IKT pomeni investicije v informacijsko – komunikacijsko tehnologijo, ki obsegajo investicije v programsko opremo, strojno opremo računalnika in komunikacije. Investicije v ne IKT pa obsegajo investicije v transportno opremo, zgradbe za komercialne namene, kmetijsko mehanizacijo, investicije v stroje in opremo, ki ne sodijo v IKT.

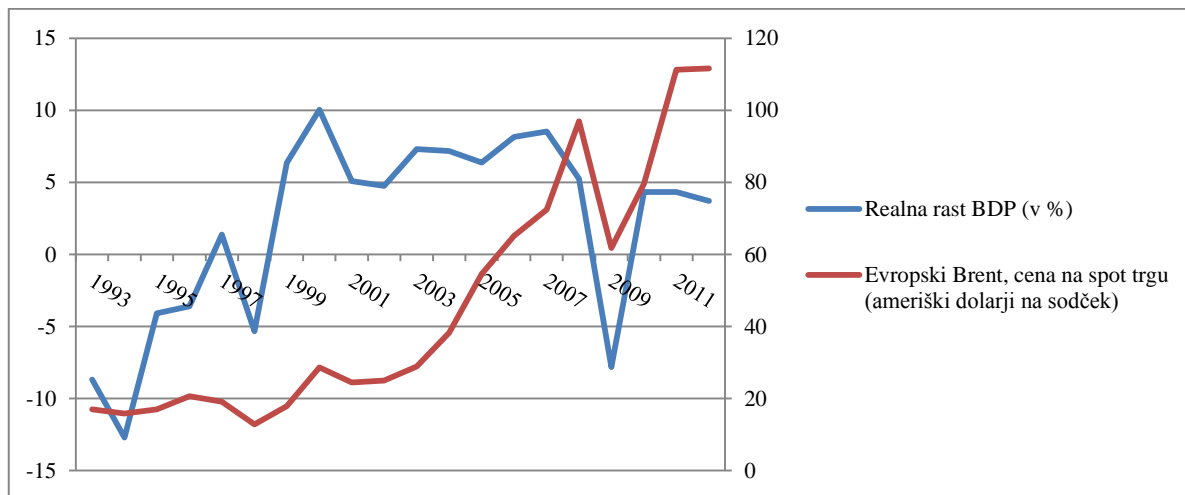
Vir: The Conference Board, Total Economy Database: Output, Labor and Labor productivity 1950 – 2012, 2013.

Rast zaposlenosti je malo prispevala k ruski gospodarski rasti, čeprav je bila hitra rast zaposlenosti ena izmed glavnih pospeševalcev rasti Sovjetske Zveze. Prispevek kapitala v ne-IKT je do leta 2007 bil celo negativen, kar pomeni, da so bile investicije izven informacijske in komunikacijske tehnologije negativne, kar je posledica prestrukturiranja gospodarstva in propadanja industrije ter manjšanja njene vloge v gospodarski rasti. Delež industrije v BDP-ju je od leta 2002 do 2009 padel za 3 %. Prispevek investicij v IKT je naraščal do začetka krize, z vrhom v letu 2008 z vrednostjo 3,87 %, kar je predstavljalo 73 % celotne rasti. Nepojasnen del ekonomske rasti, tehnološki napredek ali rast produktivnosti proizvodnih faktorjev igra zelo pomembno vlogo v ruski gospodarski rasti. V letu 2009 je bil za padec gospodarske aktivnosti odgovoren predvsem tehnološki napredek. Gospodarska rast je v tem letu padla za 7,8 %, medtem ko je rast TFP padla za 9,6 %. Vzrok za to se skriva v manjši izkoriščenosti proizvodnih in človeških zmogljivosti v gospodarstvu. Zanimivo je predvsem dejstvo, da so ostali pospeševalci ostali pozitivni. Prispevek kapitala v IKT je bil 1,68 %. V letu 2009 pa so bruto investicije padle za 40 %. Glavni vir gospodarske rasti Rusije je tehnološki napredek in le njemu se lahko Rusija zahvali za pozitivno rast po letu 2009.

2.3 Vpliv nafte in plina na rusko gospodarstvo in sektorsko strukturo Rusije

Poznan je rek, da je najboljši ruski ekonomist nafta in odvisnost Rusije od izvoza njenih naravnih bogastev to potrjuje. Predvsem sta pomembni ceni surove nafte in zemeljskega plina, a ker Rusi ceno svojega zemeljskega plina indeksirajo na ceno nafte, ne glede na tržne razmere na trgu zemeljskega plina, je dovolj, da se pogleda cena surove nafte, ker se obe ceni gibljeta enako. V Sliki 9. je prikazano gibanje ruskega realnega BDP-ja in cene evropskega brenta na spot trgu.

Slika 9: Povezava med gibanjem realne gospodarske rasti in gibanjem cene nafte na trgu

Opomba: Desna ordinata predstavlja oznake za ceno nafte na trgu, leva pa stopnjo gospodarske rasti.

Vir: ROSSTAT, letni BDP v konstantnih cenah 2008, tabela tab2a.xls, 2013; EIA, Petroleum & Other Liquids, Europe Brent Spot Price FOB, annual data, 2013.

Od leta 1993 do 1997 je bila gospodarska rast Rusije negativna, kar je rezultat neuspešne tranzicije, ki je gospodarstvo pripeljala v katastrofalno ekonomsko situacijo. Leta 1998 je

Rusija, zaradi tranzicijskih problemov, fiksnega in precenjenega rublja, kroničnega proračunskega deficita, padajoče produktivnosti, nizkih cenah nafte in azijske krize, doživela negativno gospodarsko rast (-5,3 %). Zaradi slabe situacije v državi, so bili prisiljeni prositi za pomoč Mednarodni denarni sklad. Zaradi večje pozornosti do fiskalne in monetarne discipline in s tem povezane konvertibilnosti valute, liberalizacije ter privatizacije, je v letu 1999 gospodarstvo začelo rasti. Leta 2000 je rast znašala 10,4 %, kar je največ v obravnavanem obdobju. Po obdobju poceni nafte, ki se je med leti 1993 in 2001, gibala okrog 19,26 dolarjev na sodček, je po letu 2001 ta začela rasti in je v letu 2008 dosegla vrednost 96,49 dolarjev, kar je bilo tako rekoč enako magični meji 100 dolarjev na sodček, kar se je v preteklosti predstavljalo kot nekaj nemogočega. Rusko gospodarstvo je dobro izkoristilo visoke cene nafte in leta 2004 so ustanovili fond za zbiranje presežnih dohodkov od prodaje nafte in plina ter močno znižali javni dolg. Strm padec cen nafte na trgu je pripomogel k strmemu padcu gospodarske rasti Rusije v letu 2009. Cena nafte si je opomogla in prav tako rusko gospodarstvo.

Wolf in Lang (2006, str. 40 – 41) sta zapisala, da lahko gibanje cene nafte in plina pojasni 30-40 % vse variabilnosti ruske ekonomske rasti med 1993 in 2005. V času 1993 in 2005 je proizvodnja plina in nafte predstavljala 16 – 20 % ruskega BDP-ja in okrog 44 % in 55 % vseh ruskih dohodkov iz izvoza v letih 2004 in 2005.

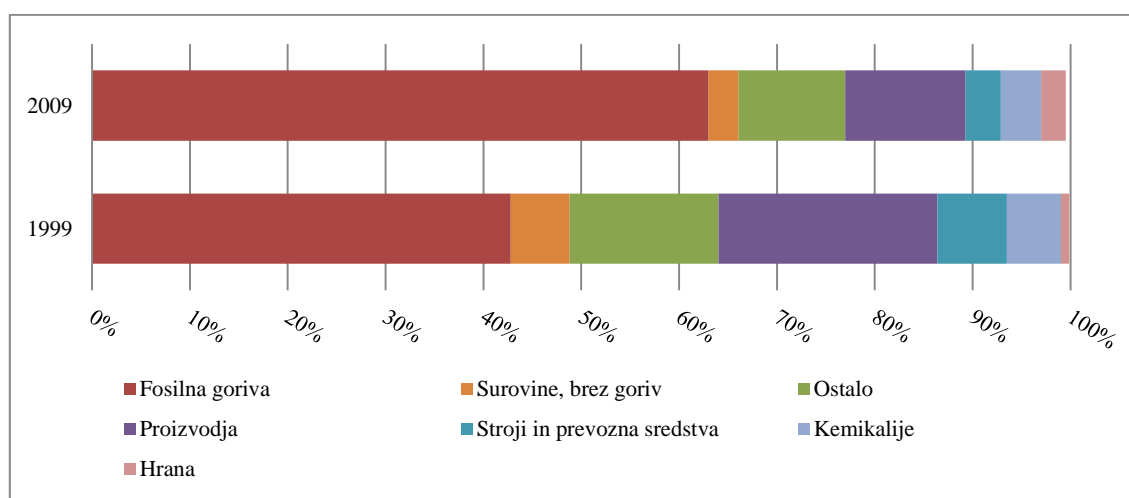
Visoka odvisnost od surovin pripelje do večje ranljivosti in nihanj v gospodarstvu, kar je posledica sprememb cen na svetovnih trgih ali sprememb v količini izvoza. Večja negotovost pripelje do manjših investicij v fizični in človeški kapital. V času, ko cene surovin rastejo, se dodatni denar potroši v nemenjalnem sektorju (storitvah in gradbeništvu). Povečano povpraševanje po storitvah in gradbeništvu, povzroči pritisk na povišanje cen in s tem tudi povišanje realnega menjalnega tečaja. Gibanje efektivnega realnega deviznega tečaja ruskega rublja je močno povezano z gibanjem cen nafte (EBRD, 2012, str. 15). Po podatkih Svetovne Banke (2013) je efektivni realni tečaj rublja od leta 2005, ko je bila cena nafte, kot je prikazano na Sliki 9, 54,57 dolarjev na sodček, do leta 2012, ko je cena nafte dosegla svoj maksimum (111,63 dolarjev na sodček), zrastel za 33,93 %. Višji realni deviznitečaj pa pripelje do višjih stroškov dela v vseh sektorjih. Višje plače in dražji rubelj povzročijo padec konkurenčnosti sektorjev, ki niso povezani s surovinami in s tem strukturni premik v gospodarstvu, kjer zaposlenost raste v storitvah in gradbeništvu ter na področju izkoriščanja surovin, pada pa v ostalih sektorjih. Takšno stanje v gospodarstvu imenujemo 'nizozemska bolezen'. Na ta problem v Rusiji opozarjajo tudi naslednji avtorji (Dobrynskaya & Turkisch, 2010; Fetisov, 2007; Omes & Kalcheva, 2007 in drugi).

Tabela 2, ki ponazarja strukturo ruskega BDP-ja, nakazuje, da je rusko gospodarstvo dobro razpršeno in raznoliko. Takšen prikaz po mnenju (EBRD, 2013, str. 22) ne prikazuje prave slike, ker se sektor pridobivanja surovin (nafte, plina in ostalih energentov) preko svoje vrednostne verige pojavlja tudi v ostalih sektorjih (rudarstvo, proizvodnja, transport, prodaja). Pogled na ruski izvoz pa pokaže na surovinsko odvisnost Ruske federacije. Proizvodi in surovine, ki jih Rusija izvozi, predstavljajo njeno konkurenčno prednost v svetu in razkrije področje, na katerih je Rusija uspešna. Slika 10 prikazuje primerjavo strukture izvoza v letu 1999 in 2009 po

posameznih sektorjih v nominalnih cenah, na Sliki 11 pa izvoz v stalnih cenah v letu 2003 in 2009.

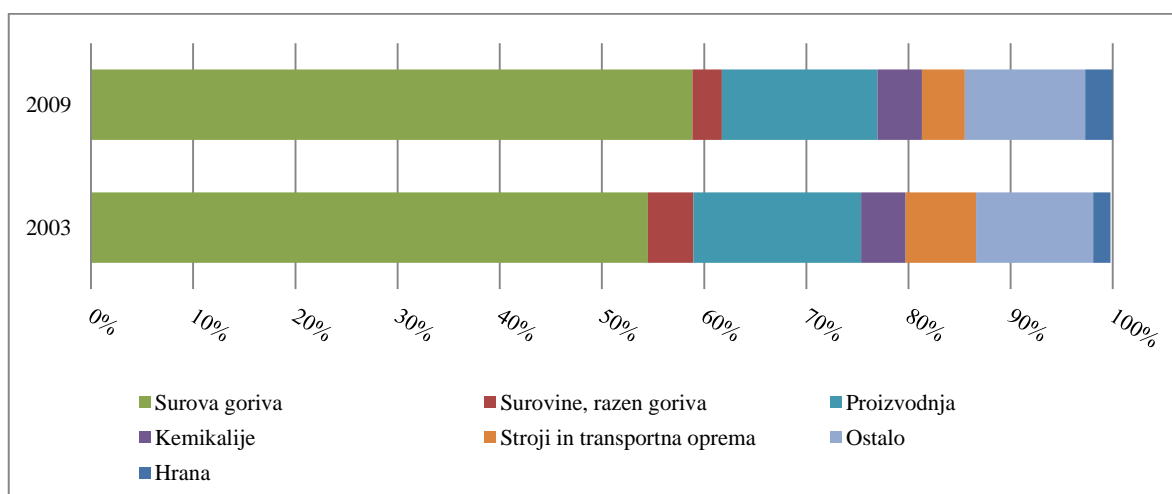
Slika 10: Sektorski izvoz Rusije v nominalnih cenah 2009 (v %)

Vir: UN Comtrade sektorski izvoz Rusije v letu 1999 in 2009, 2013.

Slika 10 nam razkrije spremembo deležev, ki jih predstavljajo posamezne komponente v strukturi ruskega izvoza. V letu 1999 so fosilna goriva zasedala dobrih 42 % celotnega izvoza, deset let kasneje pa že 63 %. Medtem pa so se znižali deleži v izvozu tistim segmentom, ki praviloma dajo več dodane vrednosti in tudi delovnih mest v gospodarstvu, kot so proizvodnja (s 22,4% na 12,3 %), stroji in prevozna sredstva (s 7,1 % na 3,6 %) in kemikalije (s 5,5 % na 4,1 %). Prav tako se je znižala vrednost surovinam (brez goriv) s 6% na 3%. Edino povečanje je bilo opazno na področju proizvodnje hrane, ki je zrastle z 0,85% na 2,5%. Gibanje strukture izvoza v nominalnih cenah je preveč podvrženo različnim gibanjem cen obravnavanih sektorjev, zato je v Sliki 11 predstavljen presek izvoza v konstantnih cenah.

Slika 11: Izvoz Rusije v konstantnih cenah (v %)

Vir: UN Comtrade, sektorski izvoz Rusije v letu 2009 in 2003, 2013.

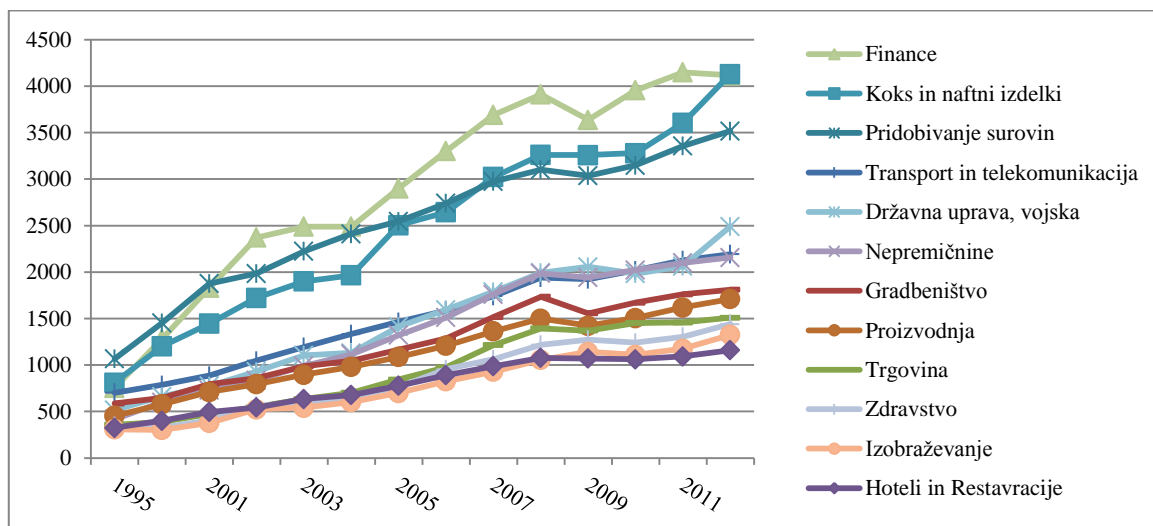
Delež surovih goriv je v Sliki 11 nižji kot na Sliki 10 in znaša v letu 2009 59 %, kar je za 4 % manj kot ob uporabi tekočih cen. Tudi v Sliki 11 se je delež surovih goriv od leta 2003 do leta 2009 povečal za 4,36 %. Smer ostalih gibanj je ostala nespremenjena. Najbolj je v strukturi izvoza padel delež strojev in transportne opreme (za 2,73 %), sledijo mu surovine brez goriv s padcem za 1,6 % in proizvodnja, ki je izgubila 1,2 %.

Iz podatkov UN Comtrade (2013) lahko razberemo, da je v letu 2009 delež izvoza v tekočih cenah, ki je pripadal sektorjem, ki so vključeni v BEEPS analizo skupno znašal le 35,86 % celotnega izvoza. Segment elektronika, ki je po klasifikaciji SITC Rev. 4 (*Standard International Trade Classification of United Nations*) vključena v agregatno skupino stroji in oprema, znaša le 0,45 % celotnega ruskega izvoza. V agregatno skupino proizvodi razvrščeni po materialu pa sodijo guma z 0,24 %, tekstil z 0,09%, nekovinski mineralni izdelki z 0,7% in kovinski proizvodi z 0,51%. Izvoz Rusije temelji predvsem na naravnih resursih države in vedno manj na industriji.

V EBRD, 2012, str. 23-24 so razvili posebno metodo, ki uporablja natančne podatke o mednarodni menjavi za prikaz državnega produktnega prostora in s tem prikaže, kako raznolika sta proizvodnja in izvoz določne države. To metodo se lahko uporabi tudi za izračun razdalje med eno skupino izdelkov in drugo skupino izdelkov in na tak način pridobi verjetnost izvoza obeh skupin izdelkov skupaj. S pomočjo pogojnih verjetnosti izvoza posameznih skupin izdelkov se nariše produktni prostor države. Določene skupine proizvodov uporabljajo podobne vhodne dejavnike in v primeru primerjalnih prednosti države v prvi skupini proizvodov, relativno enostavno država razvije primerjalne prednosti v sorodni skupini proizvodov. Rusija je leta 1996 imela primerjalno prednost v 156 proizvodih od 1242 produktnih linij na osnovi SITC. Torej, delež izvoza Rusije teh posameznih proizvodov v svetovnem merilu je bil višji od deleža, ki ga predstavlja celotni ruski izvoz v svetu. Istega leta je imela Kitajska primerjalno prednost v 479 izdelkih. Večino primerjalnih prednosti je imela Rusija v surovinah, ki pa so slabo povezane z ostalimi deli gospodarstva in niso blizu industrijskim proizvodom. Povprečna razdalja ruskega izvoza je bila 9,3, medtem ko pa je bila razdalja kitajskega izvoza 2,9. Leta 2010 je število proizvodov, v katerih ima Rusija primerjalno prednost, padlo na 103 (Kitajska ima to vrednost 513), povprečna razdalja pa se je povečala na 14,2. To pomeni, da se je ruski izvoz še bolj skoncentriral v segmentu surovin in se še bolj oddaljil od ostale proizvodnje. Znanje in ostali vhodni elementi v izkoriščanju naravnih surovin so zelo specifični in so težko uporabljivi v ostalih gospodarskih aktivnostih.

Zanimiv je tudi pregled višine povprečne bruto plače po posameznih sektorjih. Slika 12 prikazuje povprečne bruto mesečne plače v rubljih po posameznih sektorjih v konstantnih cenah leta 1995. S preračunom na stalne cene sem izločila vpliv inflacije na rast plač, ker je takšen prikaz bolj primeren za primerjavo dohodkov zaposlenih po posameznih sektorjih.

Slika 12: Povprečne bruto mesečne plače v rubljih po sektorjih (konstante cene 1995)

Vir: ROSSTAT, Povprečna mesečna plača v rubljih po sektorjih (konstantne cene 1995) Word datoteka zrlp-v-1, 2013.

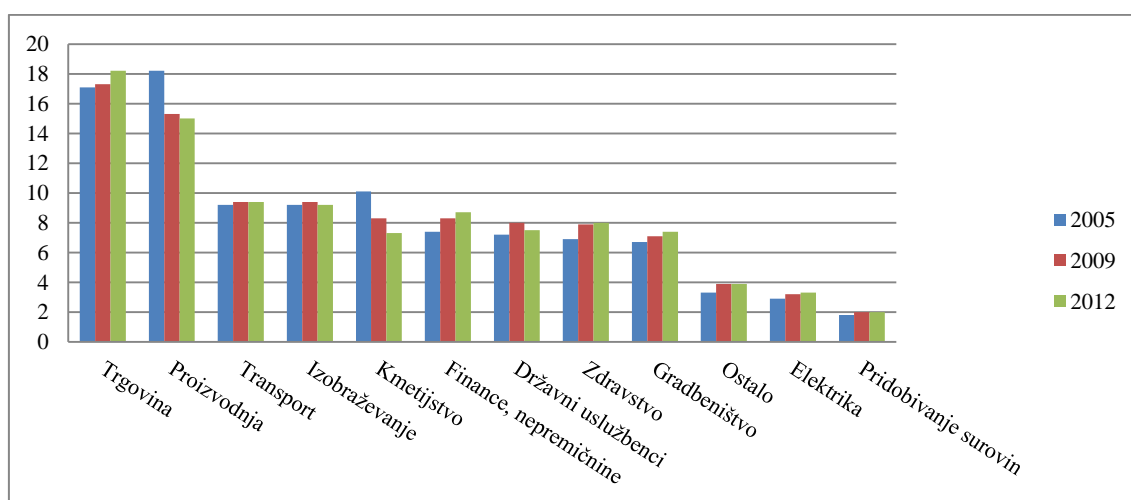
S Slike 12 lahko razberemo, da imajo najvišje povprečne plače na področju finančnega sektorja, na drugem mestu so koks in naftni derivati, na tretjem pa pridobivanje surovin. Povprečje mesečnih plač v teh treh sektorjih je približno za 2500 rubljev višje od preostalih predstavljenih gospodarskih aktivnosti. Na naslednjih treh mestih se pojavljajo transport, državna uprava z vojsko in nepremičnine, ki jim sledijo gradbeništvo, proizvodnja in trgovina. Da je povprečna plača v zdravstvu in izobraževanju nižja od vseh zgoraj naštetih, je posledica ureditve v Sovjetski zvezi, ki je imela v Ustavi leta 1936 v 1.členu 1. odstavka o družbeni ureditvi zapisano, da je Sovjetska Zveza socialistična država delavcev in kmetov in so le ti, vsaj na papirju, vodili svojo državo, medtem pa so izobražencem z nizkimi plačami pokazali, da so vredni manj od delavca, ki še danes zasluži več od svojega učitelja, zdravnika. Slabe plače pa vplivajo tudi na stopnjo korupcije v omenjenih sektorjih. V letu 1995 so bile najvišje plače na področju pridobivanja surovin, leta 2001 pa je začela cena nafte naraščati in prinašati petro-dolarje v Rusijo in s tem se je povzpел tudi ruski finančni sektor, ki je po povprečni realni bruto plači, prehitel sektorje, ki so neposredno povezani s pridobivanjem surovin. Višjim plačam v surovinskem sektorju lahko pripišemo tudi težke delovne razmere na črpališčih nafte in plina, ki se večinoma nahajajo v Severni Sibiriji, kjer so zelo ekstremni podnebni pogoji. Veliko Rusov visoke plače v surovinskem sektorju ne prepričajo več za delo na naftnih vrtnah, ampak se v teh sektorjih vedno več uporablja delovna sila iz Kavkaza. Višje plače v surovinskem sektorju so vplivale na povišanje plač v netržnih sektorjih (transport in telekomunikacija, državna uprava, nepremičnine in gradbeništvo) in tudi ostali sektorji, vključno s proizvodnjo, so sledili povečanju plač in s tem vplivali na svojo produktivnost. Najnižje plače pa imajo na področju hotelirstva in gostinstva.

Segment proizvodnje lahko razdelimo še na več manjših delov. V sektorju tekstil in obutev imajo najnižje realne plače, sledijo jim plastika in guma, prehranska industrija, nekovinski mineralni izdelki, avtomobili, osnovne kovine, transportna sredstva in kemična industrija. Proizvodni sektorji z najnižjimi plačami imajo tudi nižji delež celotnega ruskega izvoza, npr. v letu 2009

(tekstil 0,09%, guma in plastika 0,24%), medtem ko sektorji z višjimi plačami, predstavljajo večji delež ruskega izvoza (kemična industrija 4,1%, prevozna sredstva 3,6%). Izvozna podjetja so boljša, delujejo v bolj konkurenčnih panogah in lahko nudijo svojim zaposlenim višje plače od neizvoznikov. Povišanje realnih plač v industriji je vplivalo tudi na zmanjšanje njihovega deleža v ruskem izvozu, ker so v svetovnem merilu zaradi višjih stroškov proizvodnje postala manj konkurenčna.

Ob analizi podatkov o povprečnih realnih plačah je dobro pogledati tudi v katerih sektorjih je največ zaposlenih v Rusiji. Ti podatki so predstavljeni v Sliki 13.

Slika 13: Delež zaposlenih po posameznih dejavnostih v letu 2005, 2009 in 2012 (v %)

Vir: ROSSTAT, Delovna sila, Zaposlitev po ekonomskih dejavnostih, Excelova tabela trud10, 2013.

Po podatkih ROSSTAT-a, 2013, je še v letu 2005 bilo največ 18,2 % delavcev zaposlenih v proizvodnji, sledila pa ji je trgovina s 17,1%, nato pa kmetijstvo, transport in izobraževanje, vsak z deležem okrog 9 %. Štiri leta kasneje pa je vodstvo prevzelo število ljudi, ki so zaposleni na področju trgovske dejavnosti (17,3%), industrija pa je zdrsnila na 2. mesto s 15,3 %. Zanimivo je, da sektor, ki najbolj vpliva na dogajanje v Rusiji, zaposluje zgolj 2% ljudi. Tudi v letu 2012 je bilo največ zaposlenih v trgovski dejavnosti, proizvodnja pa je izgubila dodatne 0,3 %. Število zaposlenih v gradbeništvu in financah pa v tem času raste.

Na osnovi empirične raziskave tehnološkega napredka (angl. *Total factor productivity*) ruskih proizvodnih podjetij z uporabo angl. *Generalized Method of Moments (GMM)*, sta Bogetić in Olasupo (2013, str. 14) prišla do zaključka, da najbolj produktivna podjetja v Rusiji delujejo na področju koksa in ostalih naftnih proizvodov, farmacije, transportnih sredstev, pijače in kemikalij. Najmanj produktivna podjetja pa so na področju ostalega transporta, pohištvene industrije, popravil strojev, usnjarske industrije, računalniške industrije in tekstila. Avtorja tudi zaključita, da so večja podjetja bolj produktivna, prav tako tista, ki se nahajajo v Moskvi ter mlajša podjetja. Državna podjetja so na drugi strani manj produktivna in prav tako tista, ki imajo manjši tržni delež.

Anketa o investicijski privlačnosti Rusije (angl. *Russia attractiveness survey*, 2013, str. 20) med tujimi investitorji v Ruski Federaciji razkriva, da med 206 anketiranci jih 32 % meni, da bo sektor energije vodil gospodarsko rast Rusije, s 23 % mu sledi težka industrija, s 13 % avtomobilska industrija, potrošne dobrine (12 %), visokotehnoška oprema (12 %), transportna infrastruktura (10 %), kemikalije (10 %), farmacija (9 %) in bančni sektor (8%). Država obljublja 74 milijonov dolarjev subvencij za podporo investitorjem v kmetijsko mehanizacijo. Medtem ko med ostale obetajoče industrije sodijo proizvodnja letal, helikopterjev, motorjev, turbin in vojaške opreme. Po velikosti avtomobilske industrije med evropskimi državami Rusija trenutno zaseda 2. mesto (tako za Nemčijo). (Ernst & Young, 2013, str. 7 in 49). Oprostitev uvoznih carin za proizvajalce avtomobilov (in njihovim dobaviteljem), ki imajo svojo tovarno v Rusiji, je povzročila porast zanimanja tujih avtomobilskih gigantov za povečanje svojih kapacitet v Rusiji. Trg avtomobilov v Rusiji raste zaradi podpovprečnega lastništva avtomobilov in starosti le teh (tretjina je starejša od 15 let). Rast je predvidena tudi na področju potrošnih dobrin, katerih potrošnja poganja rastoč srednji razred. Proizvodnja hrane, hoteli in restavracije ter trgovina nakazujejo rast v prihodnje. Kot posledica investicij v infrastrukturo, bo rast doživelo gradbeništvo in projektna podjetja.

2.4 Rusko poslovno okolje v času

Svetovno konkurenčno poročilo (angl. *Global Competitiveness Report*) in Poročilo o poslovanju (angl. *Doing Business sReport*) sta publikaciji, ki razkrivata podatke o kakovosti poslovnega okolja držav. Prav tako *OECD* v poročilu, ki povzema anketo o gospodarski situaciji v Rusiji (angl. *Economic Survey of Russian Federation*) in Letno statistično poročilo Ruskega statističnega urada 2013 (ROSSTAT, 2013) osvetljuje poslovno okolje ruskih podjetij. Vsi naštetih viri so uporabljeni v nadaljevanju poglavja.

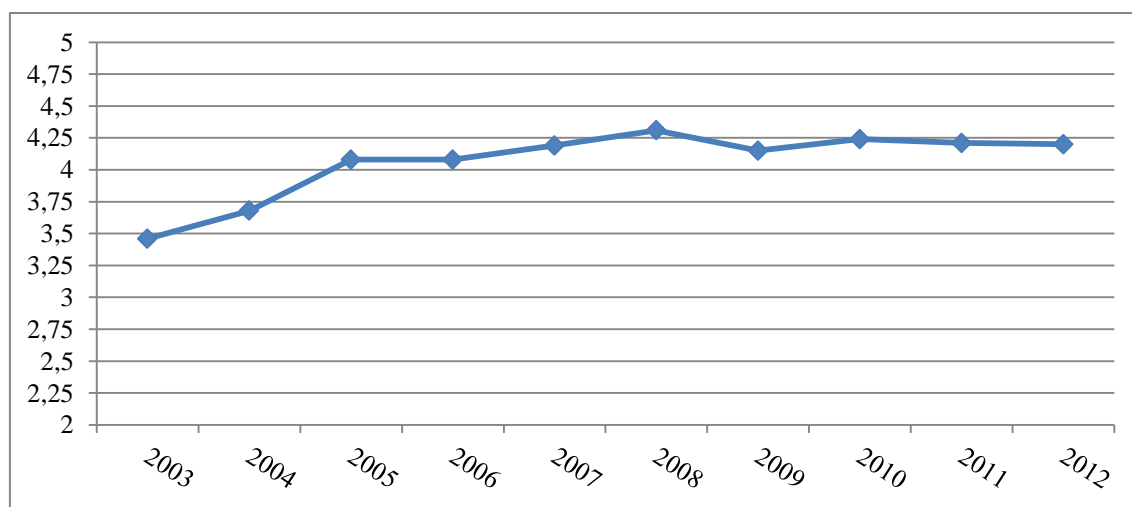
World Economic Forum je v letu 1995 v Poročilu o konkurenčnosti držav (angl. *The World competitiveness reportu 1999*) prvič v svojo raziskavo zajel tudi Rusko Federacijo. Rusija je z veliko prednostjo zasedla zadnje mesto med 48 obravnavanimi državami. Na rep lestvice, skupaj z Rusijo, sta se uvrstili Venezuela in Madžarska. Ker v letu 1998 še niso razvili indeksa, ki bi omogočil enostavno in pregledno primerjavo med državami, je glavni pokazatelj konkurenčnosti države, uvrstitev države po posameznih značilnostih poslovnega okolja. Po vseh agregatnih podskupinah, ki so zajemale domačo ekonomsko moč, industrializacijo, ekonomsko upravljanje z državo, finance, infrastrukturo, management, znanost in tehnologijo je Rusija zasedla zadnje mesto, razen v segmentu ljudi, kjer je zasedla 46. mesto. Najslabši rezultati so se pokazali na področju financ in managementa, medtem ko je Rusija zasedla 1. mesto pri nagrajevanju višjega managementa in 2. mesto pri energetske samozadostnosti, 13. mesto po stopnji brezposelnosti in 22. mesto po številu patentov in stroških življenja ter 27. mesto po neposrednih tujih investicijah. (Blagov, 2012) To je rezultat privlačnosti razdejanega ruskega gospodarstva za hitre zaslužke tujih korporacij, ki so izkoristile kaotično stanje 90. letin nedelujočipravni sistem v svoj prid in za svoje interese, vendar so kasneje zaslužkarje v Rusiji zamenjali resni tuji poslovneži s čistimi interesi.

Leta 1997 je v Svetovnem poročilu konkurenčnosti (angl. *Global competitiveness report 1997*) Rusija še vedno zasedala zadnje mesto med 53. državami, z vrednostjo indeksa konkurence (angl. *Competitiveness indeks*) - 1,89, medtem, ko je najbolj konkurenčna država med obravnavanimi Singapur, imela vrednost indeksa 2,32. Pred Rusijo sta bili Ukrajina z vrednostjo indeksa -1,73 in Zimbabve -1,42. Med obravnavanimi državami se je leta 1998 Rusija končno rešila neslavnega zadnjega mesta. V Svetovnem konkurenčnem poročilu (angl. *Global competitiveness report 1998*) je Rusija uspela prehiteti Ukrajino in tako zasedla 52. mesto med 53. državami. Napredovanje po lestvici za eno mesto ne pomeni izboljšanja poslovnega okolja Rusije, kar izkazuje vrednost indeksa konkurence, ki je v letu 1998 znašal -2,02, kar je 0,13 indeksnih točk manj kot leto pred tem. Rusija je prehitela Ukrajino, ker je ta imela vrednost indeksa -2,51 (kar je za 0,78 indeksnih točk manj kot leto prej). Tudi vrednost Indeksa najbolj konkurenčne države, Singapurja, se je znižala na 2,16. Poslabšanje konkurenčnosti je vzrok azijske krize in v primeru Rusije in Ukrajine, razpada gospodarskega sistema. V letu 1998 je Rusija med obravnavanimi državami zasedala predzadnje mesto na področju managementa in financ, po vseh drugih kriterijih, razen v sklopu zaposlenih, kjer je Rusija bila na 40. mestu, se je država gibala med 50. in 52. mestom.

V Svetovnem poročilu konkurenčnosti 2000 je Michael Porter razvil Indeks poslovne konkurenčnosti (angl. *Business competitiveness indeks*), ki je vseboval mikroekonomske značilnosti gospodarstva, makroekonomske primerjave pa so se delale s pomočjo Indeksa konkurenčnosti za ekonomsko rast (angl. *Growth competitiveness indeks*), ki ga je razvil Jefferey Sachs v Poročilu konkurenčnosti 2001-2002. Leta 2004 je v Svetovnem poročilu konkurenčnosti 2004 Xavier Sala-i-Martin razvil Svetovni konkurenčni indeks, ki združuje tako makroekonomske in mikroekonomske značilnosti gospodarstva.

V Sliki 14 je predstavljeno gibanje Indeksa konkurenčnosti za gospodarsko rast za Rusijo v časovnem obdobju 2000 do 2006 in Svetovnega konkurenčnega indeksa od 2007 do 2012.

Slika 14: Indeks konkurenčnosti za gospodarsko rast od 2000 do 2006 in Svetovni konkurenčni indeks od 2007 do 2012

Vir: *Global Competitiveness poročila (2003 – 2012)*

Konkurenčnost ruskega gospodarstva se je od leta 2003, ko je Indeks konkurenčnosti za rast znašal 3,46, povečala in indeks je dosegel svoj maksimum v letu 2008, ko je imel vrednost 4,31. V letu 2009 je vrednost indeksa padla na 4,15 in Rusija je v enem letu izgubila 12 mest po konkurenčnosti njenega gospodarstva (z 51. mesta na 63. mesto). V letu 2010 je vrednost indeksa ponovno zrastle, vendar ne na raven iz leta 2008, ampak na 4,24. Zaskrbljujoč je pogled na nižanje vrednosti indeksa od leta 2010 naprej. V letu 2011 je indeks padel za 0,03 indeksne točke, v letu 2012 pa za 0,04 indeksne točke v primerjavi z letom 2010 (0,01 indeksne točke v primerjavi s predhodnim letom). Zmanjšanje indeksa prikazuje manjšo reformno aktivnost Rusije za izboljšanje svojega poslovnega okolja in nevarno poslabšanje konkurenčne pozicije Rusije v primerjavi z drugimi državami. V letu 2008 je Rusija zasedala 51. mesto med vzorčnimi državami, medtem ko je v letu 2012 pristala na 67. mestu, kar pomeni, da druge države prehitujejo Rusijo in da mora izboljšanje konkurenčnega položaja države postati ena izmed prioritet Rusije v prihodnosti.

Na osnovi Svetovnega poročila konkurenčnosti 2010 -2011 (angl. *Global Competitiveness report*) in Poročila o poslovanju 2010 (angl. *Doing Business*) ter s pomočjo OECD ankete o gospodarski situaciji v Rusiji 2011 (angl. *Economic Survey of Russian Federatio*), bom osvetlila prednosti in slabosti ruskega poslovnega okolja.

Svetovni ekonomski forum je v Globalnem konkurenčnem poročilu- 2011 opisal poslovno okolje Ruske Federacije. Vrednost globalnega konkurenčnega indeksa je bila 4,2 (razpon indeksa je med 1 in 7), kar je prineslo Rusiji 63. mesto med 139 državami.

Po stopnji razvoja Rusija sodi med ekonomije, ki jih poganja učinkovitost (angl. *Efficiency driven*) in v primerjavi z državami na enaki stopnji razvoja, Rusija prikazuje boljše rezultate na področju velikosti trga, učinkovitosti trga dela, visoke izobrazbe, zdravja in primarne izobrazbe ter infrastrukture. Na drugi strani pa zaostaja pri razvoju svojega finančnega trga, učinkovitosti trga dobrin, stopnji razvoja poslovanja in institucijah. Z ostalimi državami v isti skupini izkazuje enake rezultate na področju makroekonomskega okolja in inovacij.

Čeprav je infrastruktura v Rusiji v primerjavi z ostalimi državami, ki temeljijo na učinkovitosti, nadpovprečno razvita, je po besedah Nosove (2013, str. 69) nujno investirati v posodobitev ruske infrastrukture. Po kakovosti cest Rusija zaseda 125. mesto in čeprav je kakovost železniške infrastrukture izpostavljena kot konkurenčna prednost Rusije, je potrebno poudariti, da je povprečna hitrost vlakov v Rusiji 30 km/h in da je obnova železniškega sistema v Rusiji nujna.

Tabela 3 nam razkrije konkurenčne prednosti ruskega poslovnega okolja in na drugi strani njegove največje probleme. Med konkurenčne prednosti ruskega poslovnega okolja se uvrščajo stvari, ki so se uveljavile v času Sovjetske zveze, in to delež vpisanih v osnovno in terciarno izobraževanje, razširjenost železniške infrastrukture in fiksne telefonije ter vključenost žensk na trg dela. Po drugi strani pa prednosti za podjetja izhajajo prav iz neoliberalnih sprememb, kot sta razmerje med plačilom in produktivnostjo in stroški odpuščanja. Tretji segment pa so dejavniki, na katere ima vpliv ekonomska politika države: izdatki za R&R, skupaj s številom patentov na milijon prebivalcev, kreditna sposobnost države in nizek javni dolg.

Tabela 3: Področja, kjer Rusija prikazuje najboljše in najslabše rezultate

Faktorji, ki so označeni kot konkurenčna prednost Rusije in pripadajoče mesto med 139. državami				Faktorji pri katerih Rusija zaseda najslabše rezultate in doseženo mesto med 139. državami	
Kakovost železniške infrastrukture	31.	Razmerje med plačilom in produktivnostjo	47.	Zanesljivost policije	128.
Razširjenost fiksne telefonije	39.	Sodelovanje žensk na trgu dela	25.	Zaščita malih delničarjev	132.
Število uporabnikov mobitela	8.	Število uporabnikov interneta	50.	Zaščita privatne lastnine	128.
Javni dolg	8.	Velikost domačega trga	9.	Razširjenost carinskih ovir	133.
Kreditna sposobnost države	49.	Kapacitete za inovacije	38.	Razširjenost državne regulacije	128.
Delež vpisanih v osnovno šolo	3.	Izdatki za R&R	50.	Inflacija	125.
Delež vpisanih na terciarno izobraževanje	12.	Število patentov na milijon prebivalcev	49.	Dostopnost do sodobnih tehnologij	122.
Stroški odpuščanja	29.			Kakovost cest	125.
				Trdost bank	129.
				Breme carinskih postopkov	132.

Vir: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010 – 2011, 2013.

Med faktorji, po katerih Rusija zaseda slabe rezultate, lahko izpostavim slabo zaščito malih delničarjev in privatne lastnine ter nezanesljivost policije, kar je dediščina privatizacije »po rusko«. Breme carinskih postopkov in razširjenost carinskih ovir izpostavlja breme birokracije in zaprtosti ruskega gospodarstva, vendar se bodo na tem področju stvari spremenile, ker je Rusija avgusta 2012 postala članica WTO. Boj z inflacijo in razširjenost državne regulacije sta v rokah države in politika ima moč, da ti faktorji ne bodo več minus za rusko poslovno okolje. Ena izmed poti do dostopa do sodobnih tehnologij so neposredne tuje investicije v državo, ki pa pridejo le pod pogojem privlačnega poslovnega okolja.

Najbolj problematični faktorji za poslovanje podjetij so bili korupcija z 21,2 % odgovorov, dostop do financ (15,5 %), davčna regulacija (11,4 %), kriminal (9,4 %), inflacija (8,4 %), davčne stopnje (7,5 %) ter nezadostna izobraženost dela (4,9 %).

Po rezultatih Poročila o poslovanju 2010 (angl. *Doing Business*) Svetovne banke je Rusija zasedla 120. mesto po privlačnosti poslovnega okolja med 183 državami, torej v spodnji polovici vseh obravnavanih držav, kar kaže na veliko možnosti za izboljšanje poslovnega okolja Rusije. Najslabše rezultate Rusija izkazuje na področju trgovanja preko meje, kjer zaseda 162. mesto in na področju gradbenih dovoljenj (182. mesto). Najboljši rezultati so vidni na področju uveljavljanja pogodb (19. mesto) in na področju registracije lastnine (45. mesto).

OECD Anketa o gospodarski situaciji v Rusiji 2011 (angl. *Economic Survey of Russian Federation*)i zpostavlja zastarelost in nediferenciranost ruske ekonomije kot dve izmed večjih težav Rusije. Ruska ekonomija je močno odvisna od nafte in plina, kar povzroča občutljivost države na spremembe cen nafte in plina na svetovnem trgu. OECD pokaže, da so nizek javni dolg, visoka zaposlenost in delež vpisanih v višje šolstvo, prednosti Rusije v primerjavi z ostalimi državami. Med slabosti države pa uvrščajo: nizko produktivnost, visoko inflacijo, dohodkovno neenakost prebivalstva, slab dostop do informacij, onesnaženost okolja in stanje zdravstvenega sistema. OECD tudi opazuje, da je dediščina socializma še vedno vidna na vsakem koraku. V to skupino sodi visoka regulacija, podvajanje nalog in plačna politika (npr. zdravniki v državnih ustanovah so zelo slabo plačani). Fleksibilnost ruskega trga dela je dobra, kljub visoki vključenosti zaposlenih v sindikate. Fleksibilnost trga dela je tudi pogojena z dejstvom, da so nadomestila za brezposelnost zelo nizka. Po besedah OECD je bodoči izziv ruske politike, kako ohraniti potrebno fleksibilnost trga dela in hkrati omogočiti socialno varnost brezposelnih. Izrazit problem Rusije je njeno slabo poslovno okolje. Poslovanje v Rusiji je težko in tvegano, kar se kaže v potrebi ruskih podjetij, da poskušajo iskati zaščite za svoje poslovanje v tujini. Vstopni stroški na trg so zelo visoki, kar pripelje do redkih inovacij in investicij. Življenjski standard prebivalstva je nižji od standarda, ki ga uživajo prebivalci razvitega sveta. OECD med večje težave ruskega poslovnega okolja izpostavlja korupcijo, ki predstavlja zelo veliko oviro za poslovanje. Korupciji se pridružuje tudi nedelovanje pravne države, kjer se gospodarstvo ubada z velikim številom nekvalitetnih in nekonsistentnih zakonov in regulacij. Administrativne ovire za ustanovitev podjetij so zelo visoke in tudi politike spodbujanja konkurence niso učinkovite, kar se kaže v nizkem številu malih in srednje malih podjetij v primerjavi z ostalimi OECD državami. OECD se v tej publikaciji, za razliko od drugih, osredotoči tudi na ekološki segment poslovnega okolja. Rusija je energetska neučinkovita predvsem zaradi poceni domačih (subvencioniranih) energentov in ima v svojem BDP veliko število energetske potratne industrije (izkoristek energije je zelo nizek). Rusija je četrta svetovna porabnica energije in je tretja proizvajalka toplogrednih plinov na svetu.

Vse zgoraj naštetе ovire ruskega poslovnega okolja veljajo za vsa podjetja in organizacije v državi. V publikaciji ROSSTAT (2013, str. 337) so med izbranimi podjetji, ki so bila razdeljena v sektor pridobivanja surovin, proizvodnje, gradbene in trgovske dejavnosti, opravili anketo o ovirah na njihovo poslovanje. Največja ovira za poslovanje proizvodnih podjetij je nezadostno povpraševanje na notranjem trgu (s 47 % vseh vprašanih v letu 2012 in s 64 % - maksimum v drugem kvartalu 2009). Najvišjo oviro na področju gradbeništva predstavljajo davčne stopnje s 50,5 % vprašanih podjetij v letu 2012 oziroma stroški materiala z 49 % v tretjem kvartalu 2008, ki predstavlja maksimalno vrednost v obdobju 2006-2010. V segmentu trgovine na drobno pa so v letu 2012 bile največja ovira na poslovanje davčne stopnje (58,75 %), medtem, ko je maksimum v letih 2006-2010 bil dosežen v tretjem kvartalu 2009, ko je slaba plačilna sposobnost kupcev s 57 % najvišja ovira na poslovanje. Ocena ovir na poslovanje podjetij v dejavnosti proizvodnja, gradbeništvo in trgovina na drobno (% anketiranih podjetij, ki menijo, da posamezne postavke ovirajo poslovanje podjetja).

Ena izmed zaskrbljujočih dediščin Stalinovega obdobja so monomesta (rus. *monogoroda*), mesta v katerih prevladuje le eno večje podjetje (eno industrijska mesta). Po pričevanju medijske hiše

Reuters (2. marec, 2012) v članku o monoindustrijskem mestu Togliatti navajajo, da v Rusiji uradno obstaja 335 monoindustrijskih mest, medtem ko strokovnjaki ocenjujejo, da je teh mest okrog 800 in da vplivajo na življenje milijonov ljudi. Samo v mesu Togliatti, ki je eno izmed največjih monomest v Rusiji, živi 720.000 ljudi in večina gospodarstva temelji na podjetju AvtoVAZ. V primeru slabega poslovanja podjetja je vse mesto v težavah. Najtežji čas za monomesta je bil v obdobju gospodarske krize 2009, ko je v mestu Pikalyovo z 22.000 prebivalci oligarh Oleg Deripaska zaprl svojo tovarno za proizvodnjo cementa, ker je izkazoval visoko izgubo. Tisočero obupanih delavcev, ki so ostali brez izplačanih plač in dela, je zablokiralo pomembno državno cesto, da so opozorili na katastrofalno stanje po zaprtju tovarne. Celotno situacijo je rešil Putin s svojim posredovanjem. Podjetje se je z državno pomočjo zopet zagnalo. Monomesta so tempirane bombe ruskega gospodarstva in podjetja, ki tam proizvajajo, so vsa prevelika za propad, ker z njimi propade vsa skupnost. Med drugim pa so takšna mesta, kjer je prihodnost negotova, volilni bazen Vladimirja Putina in pod takimi pogoji je vprašljiva tudi politična volja do odprave te distorzije ruskega gospodarstva.

Kot trdita Puffer in McCarthy (2011, str. 21) je ena izmed značilnosti ruskega poslovnega sistema nizka legitimnost formalnih institucij, kar povzroči odvisnost poslovnega okolja od neformalnih institucij (etike in kulture). Ruski managerji so se večinoma naslanjali na neformalne institucije kot tudi na osebne povezave. Zaupanje in zanesljivost sta najpomembnejši komponenti ruske poslovne kulture. Kot posledica tranzicije je zaupanje v ruski družbi na nizkem nivoju in omejuje rast in razvoj podjetij in otežuje poslovanje z ljudmi izven osebnega kroga posameznikov. Podjetniki se poslužujejo osebnega mreženja, vezi (rus. *sviazi*) in vračila uslug (rus. *blat*), oboje pa vodi v široko razširjeno korupcijo, ki duši rusko gospodarstvo. Problemi se rešujejo na osnovi klica prave osebe (rus. *zvonka*) ali z denarjem. V mednarodnem poslovanju podjetja delujejo na osnovi formalnih institucij in odsotnost teh v ruskem poslovnem okolju odbija ruska podjetja k večji mednarodni vključenosti. Na začetku tranzicije so podjetja imela za edini cilj preživetje, kar je bil dosežek ob izjemno nestabilnem ekonomskem okolju. Na začetku leta 2000 se je kratkoročna strategija preživetja podjetij spremenila v dolgoročno iskanje konkurenčnih prednosti podjetja na trgu. V primerjavi z drugimi državami, relativno poceni delovna sila in nizki davki omogočajo ruskim podjetjem, da jim ostaja dovolj sredstev za podkupnine, neformalne povezave in usluge ter boj z neugodnim poslovnim okoljem. V primeru odsotnosti teh distorzij v ekonomiji bi ruska podjetja lahko bolj učinkovito uporabila svoja sredstva v produktivne namene in bi izkazovala boljše rezultate.

3 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA OVIR NA POSLOVANJE PODJETIJ NA OSNOVI PODATKOV BEEPS

V tem poglavju se bom posvetila opisnim spremenljivkam vzorca, predstavitvi uporabljenega modela raziskave in postavitvi hipotez.

3.1 Opisne spremenljivke vzorca

V svoji magistrski nalogi sem uporabila prosto dostopno internetno podatkovno bazo - Anketa o poslovnem okolju in uspešnosti podjetij (angl. *Business Environment and Enterprise*

PerformanceSurvey), v nadaljevanju BEEPS, ki je bila sestavljena v okviru Evropske banke za obnovo in razvoj, v nadaljevanju EBRD in Svetovne banke. S pomočjo ankete želijo ugotoviti kakovost poslovnega okolja obravnavanih držav. Baza BEEPS obravnava le obstoječa podjetja in njihov pogled na poslovno okolje Rusije. Na osnovi vzorca, pridobljenega preko te ankete, ne moremo sklepati, katere so tiste značilnosti poslovnega okolja Rusije, ki ovirajo ustanovitev podjetja novim podjetnikom ali katere točke so najbolj pereče za posamezne državljane.

BEEPS podatkovna baza je rezultat opravljenih poglobljenih intervjujev s predstavniki podjetij v obravnavanih državah glede poslovnega okolja njihovega podjetja. Skozi obravnavana leta se je vprašalnik spreminjal in dopolnjeval, vendar pa je njegov osnovni namen, pridobiti informacije in mnenja o kakovosti poslovnega okolja v državah, ostal enak. Vprašalnik lahko v grobem razdelimo na naslednja tematska področja:

Kontrolne informacije	Zemljišča in dovoljenja
Splošne informacije	Kriminal
Infrastruktura in storitve	Finance
Prodaja in dobava	Odnosi med podjetjem in Državo
Stopnja konkurence	Delo
Inovacije	

Predstavniki podjetij so posredovali informacije o svojem podjetju in poslovanju. Sama sem se osredotočila na njihovo mnenje o pomembnosti ovir na njihovo poslovanje, ki so jih ovrednotili kot neomejevalne (ocena 0), malo omejevalne (ocena 1), srednje omejevalne (ocena 2), omejevalne (ocena 3) in zelo omejevalne (ocena 4).

Na spletni strani EBRD (2013) je objavljena baza podatkov, ki vsebuje rezultate anket, ki obravnavajo tudi ruska podjetja v letih 2002, 2005, 2009 in 2012. Sama sem uporabila podatke iz let 2009 in 2012 ter ju združila v neuravnotežen panel. Razlog za izbor zadnjih dveh let se skriva v velikosti vzorca, ker je skupno število vseh opazovanj v letih 2002 in 2005 enako opazovanjem v letu 2009. Poleg tega pa ni na voljo podatkov (identifikacijskega podatka) za povezavo opazovanj iz leta 2002 in 2005 z letom 2012. V letu 2009 je v vzorec zajetih 1248 opazovanj, v letu 2012 pa 4122, torej skupaj 5370 posameznih opazovanj. 125 podjetij pa se pojavlja tako v letu 2009 kot v letu 2012. V Tabeli 5 je prikazanih nekaj opisnih spremenljivk podjetij, ki so zajeta v raziskavo.

Tabela 4: Opisne spremenljivke vzorca

	Opazovanja	Povprečje	Mediana	Standardni odklon
Število stalno zaposlenih	5370	122,23	20	1517,75
Tuje lastništvo (več kot 10 % kapitala)	5370	0,03	0	0,17
Večinski lastnik	5370	0,78	1	0,41
Privatizirano	5370	0,13	0	0,33
Izvoznik (več kot 10 % celotne prodaje)	5370	0,07	0	0,26

Srednje podjetje v vzorcu ima 20 redno zaposlenih delavcev, torej sodi med srednja podjetja (med 5 in 19 je majhno podjetje, od 99 naprej pa veliko), je v domači lasti, največji lastnik ima več kot 50 % delež v lastniški strukturi podjetja, podjetje ni bilo privatizirano in ni izvoznik.

Analiza modela bo temeljila na razlikah med posameznimi sektorji, ki so bila zajeta v BEEPS. Opisne spremenljivke vzorca po posameznem sektorju so predstavljene v Tabeli 5.

Tabela 5: % podjetij, ki imajo našete značilnosti po sektorjih

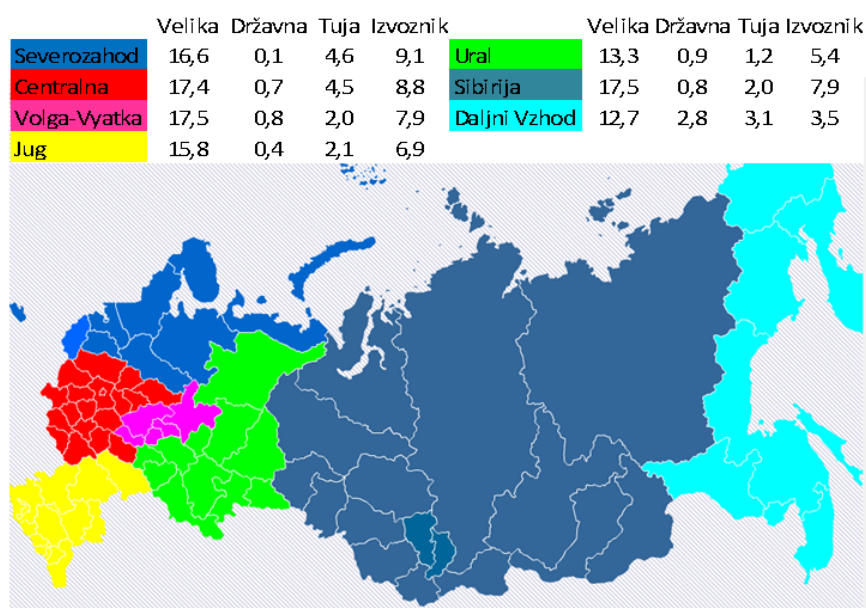
	Velika	Majhna	Tuja	Večinska	Privatizirana	Izvoznik	Mednarodni certifikat
Ostala proizvodnja	15,5	42,3	3,6	77,9	14,9	11,7	14,6
Hrana	43,2	17,6	6,5	76,6	30,2	11,2	19,8
Tekstil	28,0	44,0	8,0	76,0	24,0	20,0	20,0
Oblačila	17,2	34,4	2,6	76,8	29,1	4,0	14,6
Kemikalije	18,9	44,2	5,7	72,5	14,0	21,9	23,0
Plastika in guma	17,4	36,4	4,5	75,0	5,3	7,6	19,7
Nekovinski mineralni izdelki	38,1	31,4	3,4	78,0	24,6	2,5	15,3
Osnovne kovine	46,7	23,3	10,0	70,0	30,0	36,7	50,0
Metalni izdelki	21,5	32,3	4,2	76,0	19,8	9,0	21,2
Stroji in oprema	33,1	31,5	4,6	68,8	21,9	23,5	30,8
Elektronika	35,0	30,8	2,5	71,7	25,0	15,8	32,5
Gradbeništvo	18,1	42,1	2,4	75,7	12,5	1,0	15,3
Ostale storitve	5,1	58,5	4,2	83,1	13,6	4,2	8,5
Trgovina na debelo	6,4	67,8	3,0	80,6	4,0	5,1	7,3
Trgovina na drobno	8,2	64,5	1,0	84,3	11,1	0,6	5,2
Hoteli in restavracije	7,3	50,0	4,0	86,0	10,7	2,0	6,7
Transport	15,2	48,3	2,4	77,7	12,5	7,4	11,1
Informacijska tehnologija	10,0	61,2	1,8	78,2	5,3	5,3	12,4

Pod ostalo proizvodnjo sodi proizvodnja tobačnih izdelkov, proizvodi usnjarske in lesne industrije, celuloza, izdajateljska dejavnost, koks in naftni izdelki, pisarniške, medicinske in optične opreme, avtomobilska industrija in ostala proizvodna sredstva ter proizvodnja povišva.

V anketi so zajeta podjetja, ki imajo vsaj pet zaposlenih v neagrarnem sektorju. Podatkovna baza temelji na ISIC Rev 3.1, ki so jo razvili Združeni narodi in obsega ves proizvodni sektor (skupina D), gradbeni sektor (skupina F), storitveni sektor (skupini G in H) in transport (skupina I). Vzorec izključuje finančno posredništvo, nepremičninski sektor in vse javne storitve. Prav tako v bazi podatkov ni državnih subjektov, vključno z vojsko, policijo, izobraževanjem, zdravstvom ter vseh primarnih industrij (kmetijstvo, premogovništvo,...) (EBRD, 2013, str. 13). V anketi BEEPS so bila proizvodna podjetja razdeljena na proizvodnjo hrane, tekstila, oblačil, kemikalij, plastike in gume, nekovinskih mineralnih izdelkov, osnovnih kovin, metalnih izdelkov, strojev in opreme, elektronike in ostale proizvodnje. Med storitvena podjetja sodijo trgovina na debelo in drobno, hoteli in restavracije ter ostale storitve. Dodana sta tudi transport in gradbeništvo.

V Sliki 15 so predstavljene opisne spremenljivke vzorca na podlagi regionalne razdelitve Rusije v vprašalniku. Največ opazovanj so opravili v Centralni regiji (1984), sledijo Sibirija (765 opazovanj), Severozahodni del (694 opazovanj), Jug (525), Volga-Vyatka (509), Ural (467) in Daljni Vzhod (426).

Slika 15: Odstotek podjetij z naštetimi značilnostmi po posameznih regijah

Razporeditev velikih podjetij je enakomerna med vsemi regijami, z izključitvijo Urala, ki ima 13,3 % velikih podjetij v vzorcu. Državna podjetja so podjetja, ki imajo 50 % in več državnega lastništva, so redko zastopana v vzorcu (skupno 42 opazovanj), kljub tem pa je na Daljnem Vzhodu in v Sibiriji v tem vzorcu največ državnih podjetij. Podjetja, ki imajo v Tabeli 5 oznako »Tuja«, imajo v svoji lastniški strukturi vsaj 10 % tujega kapitala. Koncentracija tujih lastnikov je v Centralni Rusiji in Severozahodnem delu ter Daljnem Vzhodu, kar je posledica bližine Evrope v prvih dveh primerih, v slednjem pa bližina tihoocenskih držav. Največ izvoznikov je iz Centralne in Severozahodne Rusije ter Sibirije in Volgo-Vyatke (obe z vrednostjo 7,9 %).

Po splošnih opisnih spremenljivkah vzorca, sledijo opisne spremenljivke ovir na poslovanje ruskih podjetij, ki so osrednji raziskovalni del te naloge.

V Tabeli 6 so prikazane ovire za poslovanje po padajočem vrstnem redu, kot so jih videli anketiranci. Vrednosti spremenljivk, ki prikazujejo relativne stroške ovir, so ordinalne na intervalu od 0 (ni ovira) do 4 (zelo velika ovira). Najmanj odgovorov je bilo zabeleženih na vprašanje o vplivu carin na poslovanje podjetij (4249 od 5370), ker veliko podjetij ne izvaža in nima mednarodnih stikov in na to vprašanje niso mogli odgovoriti. Podjetja na 1. mesto med ovirami na poslovanje postavljajo davčne stopnje, s povprečno oceno 2,54 (na sredini med srednjo in veliko oviro), sledi korupcija z oceno 1,58 (med majhno in srednjo oviro), izobraženost dela (1,56), politična nestabilnost (1,51) in finance (1,50).

Tabela 6: Opisne spremenljivke ovir na poslovanje ruskih podjetij na podatkih o relativnih stroških ovir

	Opazovanja	Povprečje	Mediana	Standardni odklon
Davčne stopnje	5321	2,54	3	1,23
Korupcija	5068	1,58	1	1,47
Izobraženost dela	5287	1,55	1	1,40
Politična nestabilnost	5215	1,50	1	1,40
Finance	5199	1,49	1	1,39
Elektrika	5320	1,38	1	1,52
Transport	5243	1,22	1	1,37
Telekomunikacije	4277	1,18	0	1,41
Davčna administracija	5318	1,16	1	1,25
Dostop do ozemlja	4738	1,12	0	1,48
Neformalna konkurenca	4644	1,06	0	1,31
Kriminal	5226	1,03	0	1,27
Licence	4870	0,97	0	1,33
Carine	4249	0,78	0	1,25
Sodišča	5023	0,74	0	1,15
Trg dela	5328	0,65	0	1,01

Relativni stroški ovir ne ponujajo vpogleda v oceno pomembnosti določene ovire v primerjavi z ostalimi ovirami. S pomočjo prilagojene formule, ki sta jo uporabila (Plekhanov & Isakova, 2011, str. 7) za izračun relativne pomembnosti določene ovire na poslovanje posameznega podjetja, se omogoči relativna primerjava pomembnosti posameznih ovir podjetja glede na povprečno oceno vseh obravnavanih ovir. Formula za izračun primerjalne pomembnosti posamezne ovire je označena pod točko (1).

$$P_{kist} = \frac{RC_{kist} - \overline{RC}_{ist}}{s_{ist}} \quad (1)$$

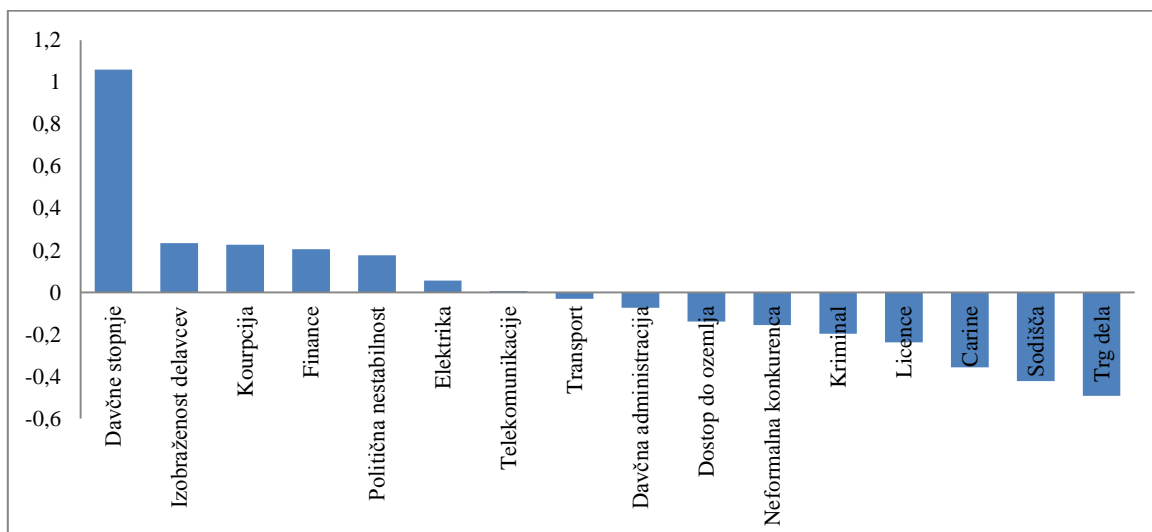
P_{kist} je primerjalna pomembnost posamezne ovire k (na intervalu od 0 do K), v podjetju i , ki deluje v sektorju s in v času t . RC_{kit} relativni stroški (na intervalu od 0 do 4) ovire k , v podjetju i in v času t . Povprečna vrednost vseh relativnih stroškov ovir- k posameznega podjetja i , v sektorju s in v času t , pa je označena s $\overline{RC}_{ist}$, in je izračunana s pomočjo enačbe (2). s_{ist} je standardni odklon vseh ovir- k posameznega podjetja i v času t . Standardni odklon se izračuna po enačbi (3).

$$\overline{RC}_{ist} = \frac{\sum_{k=1}^K RC_{kist}}{K} \quad (2)$$

$$s_{ist} = \sqrt{\sum_{k=1}^K (RC_{kist} - \overline{RC}_{ist})^2} \quad (3)$$

Pomembnost povprečnih primerjalnih ovir na poslovanje podjetij je prikazana na Sliki 16. Pri pretvorbi ovir na poslovanje v primerjalne vrednosti je prišlo do manjših sprememb pri vrstnem redu pomembnosti posameznih ovir.

Slika 16: Povprečne primerjalne ovire na poslovanje podjetij

Vir: BEEPS 2009 in 2012, lastni izračuni

Davčne stopnje so še vedno najpomembnejša ovira na poslovanje podjetij, medtem ko sta korupcija in izobraženost delavcev zamenjali svoja mesta in prav tako politična nestabilnost ter finance. Med manj pomembnimi ovirami je prišlo do sprememb mest med telekomunikacijami in transportom. V nadaljevanju se bom posvetila predvsem prvim petim oviram na poslovanje, ki so v obeh načinih prikaza povprečnih ovir enake: davčne stopnje, izobraženost dela, korupcija, finance, politična nestabilnost in elektrika.

V Tabeli 7 so prikazane najbolj resne primerjalne ovire na poslovanje podjetij po letih, lastniških postavkah in značilnostih podjetij. Prvih pet ovir je tudi po razdelitvi vzorca na posamezne postavke večinoma ostalo nespremenjenih. Večja odstopanja so vidna pri podjetjih v tujem lastništvu, ki financ ne vidijo kot oviro na poslovanje, kar lahko pripišemo dostopu do cenejšega denarja zunaj Rusije. »Tuja« podjetja pa prav tako vidijo kot resno oviro carine (3. mesto), kar je posledica njihove vpetosti v mednarodno okolje. Podjetja v državni lasti korupcije ne vidijo kot ovire za poslovanje (9. mesto), medtem ko telekomunikacije in transport za razliko od ostalih, štejejo med pet najbolj resnih ovir. Vzrok za razlike v odgovorih državnih podjetij lahko iščemo tudi v majhni zastopanosti teh podjetij v vzorcu (42 opazovanj). Izvozniki prikazujejo carine kot peto najbolj resno oviro poslovnega okolja, medtem ko neizvozniki carine ne jemljejo resno (14. mesto).

Tabela 7: Pomembnost primerjalnih ovir na poslovanje po posameznih postavkah (vrstni red po pomembnosti)

	Davčne stopnje	Izobraženost delavcev	Korupcija	Finance	Politična nestabilnost	Elektrika	Telekomunikacija.	Transport	Carine
SKUPAJ	1	2	3	4	5	6	7	8	14
LETO									
2009	1	2	3	6	5	4	8	12	15
2012	1	4	2	3	5	8	7	6	14
LASTNIŠTVO									
Tuje	1	2	4	10	6	5	7	8	3
Domače	1	2	3	4	5	6	7	8	14
Državno	1	2	9	4	7	10	3	5	16
Privatno	1	2	3	4	5	6	7	8	14
Privatizirano	1	2	5	4	3	6	10	7	14
Ni privatizirano	1	3	2	4	5	6	7	8	14
Večinsko	1	3	2	4	5	6	7	8	14
Manjšinsko	1	2	3	4	5	6	8	7	14
PODJETJE									
Majhno	1	5	3	2	4	7	6	8	14
Srednje	1	2	3	4	5	6	7	8	14
Veliko	1	2	3	6	4	5	10	7	14
Izvoznik	1	2	3	6	4	8	10	7	5
Ni izvoznik	1	2	3	4	5	6	7	8	14
Rast prodaje	1	2	4	3	5	6	7	8	14
Padec prodaje	1	3	2	4	5	6	7	8	14

Tabela 8 razkriva vpliv ovir po sektorjih in regijah. Davčne stopnje so tudi po sektorjih in regijah najbolj resna ovira za poslovanje podjetij, razen v primeru osnovnih kovin, kjer 1. mesto zaseda politična nestabilnost. Prvih pet ovir je tudi tukaj ostalo večinoma nespremenjenih. Po ocenah pomembnosti ovir nekoliko izstopajo naslednji sektorji: tekstil, oblačila, nekovinski mineralni izdelki, gradbeništvo, ostale storitve, trgovina na debelo, transport in informacijska tehnologija. Med regijami pa izstopa Daljni Vzhod. Na Daljnem Vzhodu sta za razliko od ostalih regij, majhni oviri izobraženost delavcev in korupcija, problematičen pa je dostop do zemljišč. Izobraženost delavcev v severozahodni Rusiji ni problem (6. mesto), medtem ko v ostalih regijah evropske Rusije predstavlja zelo velik problem. Korupcije, pri ostalih storitvah, pri hotelih in restavracijah, ne vidijo kot večjo oviro, medtem ko pri ostalih sektorjih zaseda višja mesta po resnosti ovire. Dostopa do financ ne zaznajo kot oviro na področju tekstila in osnovnih kovin in prav tako na jugu Rusije. Politična nestabilnost ni ovira za sektor hrane, plastike in gume ter nekovinskih mineralnih izdelkov. Telekomunikacije resneje ovirajo delovanje podjetij na področju transporta, informacijske tehnologije in ostalih storitev, medtem ko v sektorju tekstila in oblačil ter telekomunikacij ni večja ovira. Transport, za razliko od ostalih, vidita kot oviro sektorja nekovinskih mineralnih izdelkov in trgovine na debelo. Neformalna konkurenca je problematična za ostale storitve in oblačila.

Tabela 8: Pomembnost posameznih primerjalnih ovir po sektorju in regiji (vrstni red po pomembnosti)

SEKTOR	Davčne stopnje	Izobraženost delavcev	Korupcija	Finance	Politična nestabilnost	Elektrika	Telekomun.	Transport	Davčna administracija	Dostop do ozemlja	Neformalna konkurenca	Kriminal	Licence	Carine	Sodišča	Trg dela
Ostala proizvodnja	1	2	3	6	5	4	7	8	9	10	11	12	14	13	16	15
Hrana	1	3	4	5	8	2	11	6	9	7	10	15	12	14	13	16
Tekstil	1	2	6	8	3	4	16	11	5	9	7	10	13	14	12	15
Oblačila	1	2	3	5	6	7	13	14	10	8	4	9	12	15	11	16
Kemikalije	1	3	2	6	4	5	10	7	9	11	12	14	8	13	15	16
Plastika in guma	1	2	5	4	8	3	6	7	9	11	10	12	16	13	15	14
Ne kovinski mineralni izdelki	1	2	6	4	7	5	9	3	10	8	14	11	13	12	16	15
Osnovne kovine	2	5	4	8	1	3	11	6	9	12	15	13	7	10	14	16
Metalni izdelki	1	5	2	4	3	6	8	11	7	12	14	10	9	15	13	16
Stroji in oprema	1	4	2	5	3	6	8	9	7	10	15	13	12	11	14	16
Elektronika	1	2	3	5	4	10	6	7	8	12	11	14	9	13	15	16
Gradbeništvo	1	3	2	4	5	13	10	12	8	7	6	11	9	16	14	15
Ostale storitve	1	3	7	6	2	8	5	11	10	9	4	12	16	13	15	14
Trgovina na debelo	1	6	2	4	3	9	7	5	8	11	10	12	14	13	16	15
Trgovina na drobno	1	3	6	2	5	4	9	10	13	8	12	7	11	14	16	15
Hoteli in restavracije	1	2	8	3	5	4	10	14	12	9	11	6	7	16	15	13
Transport	1	5	4	3	6	7	2	8	13	12	10	9	11	14	15	16
Informacijska tehnologija	1	2	6	4	5	7	3	13	8	16	9	11	10	14	15	12
REGIJA																
Severozahod	1	6	2	3	5	7	4	8	10	12	13	11	9	14	15	16
Centralna	1	2	3	5	4	6	7	8	9	11	10	12	13	14	15	16
Jug	1	3	2	8	5	4	7	10	6	9	11	13	12	15	14	16
Ural	1	2	4	3	5	7	6	10	8	13	11	9	12	14	16	15
Sibirija	1	5	3	2	4	7	8	6	10	11	9	12	13	15	16	14
Volgo-Vyatka	1	2	6	3	4	5	9	8	7	11	10	12	13	15	16	14
Daljni Vzhod	1	7	9	2	5	4	8	6	14	3	12	11	10	13	15	16

3.2 Predstavitev hipotez in modela

Uporabljen model temelji na delu Carlin, Shaffer & Seabright (2009), v katerem so teoretično izpeljali model za ugotavljanje vpliva institucij na proizvod podjetij s pomočjo *O-ring* produkcijske funkcije (Kremer, 1993). Ideja v ozadju *O-ring* produkcijske funkcije je, da vsak delavec prispeva ključen del h končnemu produktu in če en delavec zataji, je končni produkt podjetja enak nič. Namesto, da se *O-ring* produkcijska funkcija uporablja za ugotovitev stopnje kvalificiranosti delavcev, se uporabi za določitev kakovosti poslovnega okolja. Model predvideva, da produkcijska funkcija vsebuje input, ki za svojo uspešno delovanje potrebuje podporo javnih dobrin.

Neugodno poslovno okolje ovira podjetja, da ob danih tržnih cenah nimajo dostopa do zelene kakovosti poslovnega okolja in imajo zaradi tega stroške izpada dohodka. Pri javnih dobrinah je velikokrat cena nič, vendar pa je problematična ponudba te dobrine ali njena kakovost (Carlin, Shaffer, & Seabright, 2009, str. 7).

Odgovori podjetij na vprašanje o resnosti posameznih ovir (relativnih stroškov) zasedajo vrednosti med 0 – ni ovira, do 4 – zelo resna ovira (relativni stroški). Zelo resna ovira pomeni, da je izgubljeni dohodek podjetja zelo velik, medtem ko pri odgovoru ni ovira ni izgubljenega dohodka, oziroma je ta zanemarljiv.

Kakovost in dostopnost posamezne enote poslovnega okolja je prikazana s parametrom $0 < Q_k < 1$, kjer k predstavlja posamezno oviro, vrednost parametra Q pa verjetnost, da bo ovira onemogočila delovanje podjetja (0 – podjetje ima zaradi ovire produkt 0, 1 - ni izgubljenega dohodka). Parameter Q pa je odvisen še od števila delavcev v podjetju – n_i , ki uporabljajo sestavino k poslovnega okolja in tudi od pomembnosti sestavine k za posamezno podjetje in sektor v katerem se podjetje nahaja β_{iskt} , kar pa je odvisno od uporabljene tehnologije v podjetju in sektorju na splošno. Verjetnost za neuspeh ali uspeh podjetja zaradi nedelovanja sestavine k je ob upoštevanju značilnosti uporabljene tehnologije v podjetju in sektorju ter števila zaposlenih sedaj enaka $Q_k^{\beta_{iskt} n_i}$.

O-ring produkcijska funkcija je sestavljena tako, da ima tri faktorje, ki prikazujejo tehnologijo podjetja. A_s je tehnologija sektorja, E_{ij} je tehnologija posameznega podjetja in Q_k verjetnost, da značilnost poslovnega okolja k ni ovira na poslovanje podjetja. Oba faktorja tehnologije sta v času konstantna. *O-ring* produkcijska funkcija je poenostavljena na le eno vrsto delavcev za razliko od običajne, kjer se uporabljajo visoko-kvalificirani in nizko-kvalificirani delavci, vendar se pušča možnost elastičnosti dela $\alpha \leq 1$, drugače pa se uporabljajo konstantni donosi obsega (Carlin, Shaffer, & Seabright, 2009, str. 10).

Z zgoraj opisanimi značilnostmi dobimo naslednjo Cobb-Douglasovo produkcijsko funkcijo (1).

$$Y_{ist} = A_s E_{is} n^\alpha \prod_k Q_{skt}^{\beta_{iskt} n} \quad (1)$$

Produksijska funkcija se skrajša na navadno Cobb-Douglasovo produkcijsko funkcijo v primeru, da ni nobene ovire za poslovanje podjetja ($Q_{sk} = 1$) na funkcijo (2).

$$Y_{ist} = A_s E_{is} n^\alpha \quad (2)$$

Ob analizi ene ovire k , le-to izločimo iz ostalih ovir in preoblikujemo produkcijsko funkcijo v naslednjo obliko (3), ki prikazuje dejanski produkt podjetja.

$$\tilde{Y}_{ist} = A_s E_{is} n^\alpha Q_{skt}^{\beta_{isk} n} \prod_{-k} Q_{skt}^{\beta_{isk} n} \quad (3)$$

Če ovira k ne ovira poslovanja podjetja ($Q_{sk}^{\beta_{isk} n} = 1$), dobimo optimalni produkt (4).

$$\tilde{\tilde{Y}}_{ist} = A_s E_{is} n^\alpha \prod_{-k} Q_{skt}^{\beta_{isk} n} \quad (4)$$

Denarniporočani stroški (angl. *Monetary reported costs*) omejitve k so enaki razliki med optimalnim in dejanskim produktom podjetja, oziroma izgubljenemu dohodku zaradi resnosti omejitve (5).

$$MRC_{ist} = \tilde{\tilde{Y}}_{ist} - \tilde{Y}_{ist} = \tilde{\tilde{Y}}_{ist} - \tilde{Y}_{ist} Q_{skt}^{\beta_{isk} n} = (1 - Q_{skt}^{\beta_{isk} n}) \tilde{\tilde{Y}}_{ist} \quad (5)$$

Enačba (5) razkriva, da so monetarni stroški podjetja v določenem sektorju odvisni od resnosti ovire k , ki je pogojena s pogostostjo uporabe (številom zaposlenih in pomena ovire na poslovanje) in od potencialnega dohodka.

Koristi od izboljšanja dostopnosti in kakovosti k -ja (ovire) do 100 % zanesljivosti bodo enake vrednosti denarnih poročanih stroškov, kar pomeni, da se bo dohodek podjetja povečal za vrednost škode, ki jo sedaj povzroča ovira za poslovanje. Ker bodo večja podjetja in tudi bolj produktivni sektorji poročali o višjih denarnih stroških, se uporabi preračun na relativne stroške, ki so v skladu z relativnim in ne monetarnim odgovorom managerjev v BEEPS glede resnosti ovir (zelo velika ovira do ni ovira). Relativni stroški v odvisnosti od dohodka so prikazani v enačbi (6).

$$RC_{ist} = \frac{\tilde{\tilde{Y}}_{ist} - \tilde{Y}_{ist}}{\tilde{\tilde{Y}}_{ist}} = \frac{MRC_{ist}}{\tilde{\tilde{Y}}_{ist}} = (1 - Q_{skt}^{\beta_{isk} n}) \quad (6)$$

S pomočjo relativnih stroškov se resnost posamezne ovire prevede na delež izgubljenega dohodka.

Modeliranje kakovosti poslovnega okolja podjetja na osnovi zgoraj opisanega modela nas privede do hipotez magistrske naloge, ki so namenjene ugotavljanju kakovosti uporabljenega modela in hkrati preveritvi teorije na primeru ruskih podjetij.

Parameter β_{isk} je odvisen od značilnosti podjetja in sektorja, v katerem se le to nahaja ter vpliva na pomembnost ovire $-k$ na poslovanje podjetja. Vpliv parametra β_{isk} je testiran v sklopu Hipoteze 1 in njenih podhipotez.

Hipoteza 1: Obstajajo razlike po resnosti posameznih ovir med sektorji.

Hipoteza 1.a: Gradbena podjetja v povprečju vidijo dostop do ozemlja in korupcijo kot večjo oviro na poslovanje.

Hipoteza 1.b: Sektorja strojev in opreme ter osnovnih kovin vidijo carine kot večjo oviro na poslovanje kot ostali sektorji.

Iz zgoraj zastavljenega modela sledi, da večkrat kot se določena sestavina poslovnega okolja k uporablja, večja je verjetnost, da bo prišlo do motenj v zagotavljanju k -ja (recimo sodnega sistema). Večja podjetja so zaradi svoje velikosti in več aktivnosti na trgu večkrat izpostavljene različnim oviram poslovnega okolja in s tem hkrati zabeležijo večjo škodo (izgubljeni dohodek), kot manjša podjetja.

Hipoteza 2: Z velikostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

V modelu je število zaposlenih modelirano endogeno in je odvisno od produktivnosti podjetja. Če se produktivnost podjetja poveča, se poveča tudi število zaposlenih in posledično tudi resnost ovir na njihovo poslovanje. Na osnovi opravljene raziskave ruskih podjetij (Bogetić & Olasupo, 2013, str. 12), ki so bila zajeta v vzorcu BEEPS, so najbolj produktivna podjetja na področju hrane in pijače ter kemikalij, najmanj pa na področju računalniške industrije in tekstila. Iz teorije pa izhaja tudi, da so izvozna podjetja bolj produktivna od neizvoznikov. Zgornje trditve bodo preverjene pod Hipotezo 3 in njenimi pod hipotezami.

Hipoteza 3: S produktivnostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

Hipoteza 3.a: Sektor hrane in sektor kemikalij poročata o večjih ovirah na poslovanje v primerjavi z ostalimi sektorji.

Hipoteza 3.b: Tekstilni sektor in podjetja s področja informacijske tehnologije poročajo o manjših ovirah na poslovanje v primerjavi z ostalimi sektorji.

Hipoteza 3.c: Izvozniki v povprečju poročajo o višjih ovirah na poslovanje v primerjavi z neizvozniki.

Navedene hipoteze bom testirala s pomočjo linearne regresije s fiksnimi robustnimi učinki. Linearna regresija je predstavljena v enačbi (7). RC_{kist} so relativni stroški ovire k posameznega podjetja i v sektorju s in v času t . α_{ks} so časovno konstantni učinki (FE) vpliva sektorja s na primerjalne stroške ovire k , α_o pa je konstanta modela. X_{ist} so značilnosti posameznih podjetij, ki vplivajo na resnost posamezne ovire (izvoznik, velikost, tuje lastništvo,...), u_{kist} pa je napaka modela.

$$P_{kist} = \alpha_o + \alpha_{ks} + X_{ist}\Gamma_{kt} + u_{kist} \quad (7)$$

Subjektivne ocene managerjev v oceni pomembnosti posameznih ovir na poslovanje podjetij, se skrivajo pod primerjalnimi pomembnostmi posameznih ovir P_{kist} . Da spomnim, enačba za izračun P_{kist} je predstavljena na strani 40, zaradi preglednosti pa jo navajam še enkrat.

$$P_{kist} = \frac{RC_{kist} - \overline{RC}_{ist}}{s_{ist}} \quad (8)$$

Zaradi povezave ocen z vsemi pojasnjevalnimi spremenljivkami je P_{kist} uporabljen kot odvisna spremenljivka v modelu. Značilnosti podjetja X_{ist} so določene tako, da ob vrednosti $X_{ist} = 0$, dobimo reprezentativno podjetje, ki ima po podatkih iz Tabele 5 20 zaposlenih, manj kot 10 % tujega kapitala v svoji lastniški strukturi je v večinskem lastništvu, ni bilo privatizirano in ne izvaža svojih produktov. Razlage vpliva sektorjev na pomembnost primerjalnih vrednosti ovir bodo temeljile na osnovi zgoraj opisanega reprezentativnega podjetja.

3.3 Rezultati raziskave

Rezultati raziskave so predstavljeni v štirih ločenih tabelah. V Tabeli 9 so regresijski koeficienti po značilnostih podjetij, v Tabeli 10 so podjetja, ki sodijo v proizvodni sektor, medtem ko so v Tabeli 11 rezultati storitvenih sektorjev. Tabela 12 vsebuje F-test fiksnih sektorskih učinkov modela.

Rezultati analize in število značilnih koeficientov so primerljivi z analizo (Plekhanov & Isakova, 2011), ki je analizirala vpliv regij na poslovanje podjetij, kar je bila osnova za mojo analizo. V Tabeli 9 spremenljivka Leto 2012 predstavlja slamnato spremenljivko za leto 2012. Resnost ovir trga dela, korupcije, davčne administracije, transporta in davčnih stopenj, se je značilno zvišala v primerjavi z letom 2009, hkrati pa so ovire finance, sodišča, dostop do ozemlja in elektrika izgubile na svoji veljavi. Rast prodaje predstavljajo podjetja, ki so v letu 2012, v primerjavi z letom 2009, zabeležila rast prodaje. Logaritem zaposlenih je naravni logaritem vseh stalno zaposlenih delavcev v podjetju in je ključna spremenljivka za razlago Hipoteze 2 magistrske naloge v nadaljevanju. Slamnata spremenljivka večinski lastnik se nanaša na vsa podjetja, v katerih ima posamezen lastnik več kot 50 % lastniški delež v strukturi podjetja. Podjetja v večinski lasti značilno manj ovirajo davčne stopnje (-0,378**), davčna administracija (-0,362**) in sodišča (-0,335*), bolj pa licence (0,382**). Podjetja v tuji lasti (spremenljivka tuje lastništvo) so tista podjetja, ki imajo vsaj 10 % tujega kapitala v lastniški strukturi. Ta podjetja so bolj kot domača, prizadeta nad dostopom do ozemlja in financami, manj pa nad transportom, licencami in politično nestabilnostjo. Slamnata spremenljivka izvoznik označuje tista podjetja, ki izvozijo najmanj 10 % celotne prodaje. Ta spremenljivka se v nadaljevanju uporabi pri dogovoru na Hipotezo 3.c. Slamnata spremenljivka privatizirano predstavlja podjetja, ki so iz državne lastnine prešla v zasebno. Privatizirana podjetja vidijo izobraženost delavcev (-0,593**) kot manjšo spremenljivko in licence (0,178***) kot večjo oviro na poslovanje od neprivatiziranih. Z nepravo spremenljivko Evropa je označen evropski del Rusije, preko te spremenljivke je v analizo vključen tudi regionalni vpliv. Električna in transportna podjetjem v evropskem delu Rusije predstavljata značilno višjo oviro, sodišča pa značilno nižjo oviro (-0,757**) kot podjetjem v azijskem delu.

Tabela 9: Rezultati raziskave (značilnosti podjetja)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
	Elektrika	Transport	Carine	Neformalna konkurenca	Dostop do ozemlja	Kriminal	Davčne stopnje	Davčna administracija	Licence	Politična nestabilnost	Korupcija	Sodišča	Trg dela	Izobrazba delavcev	Finance
Leto 2012	-0,300** [0,145]	0,230** [0,117]	-0,0451 [0,127]	0,107 [0,141]	-0,371** [0,156]	-0,202 [0,127]	0,799*** [0,111]	0,195* [0,102]	-0,116 [0,129]	0,155 [0,137]	0,276** [0,116]	-0,258* [0,141]	0,299*** [0,111]	-0,217 [0,140]	-0,321** [0,156]
Rast prodaje	-0,129 [0,185]	-0,00208 [0,164]	-0,0400 [0,171]	0,468** [0,189]	0,280 [0,228]	0,102 [0,171]	-0,154 [0,154]	0,0470 [0,140]	-0,580*** [0,171]	0,0692 [0,202]	-0,255* [0,152]	-0,287 [0,196]	0,0255 [0,145]	0,0531 [0,187]	0,357 [0,244]
Logaritem zaposlenih	-0,0979 [0,175]	-0,0605 [0,173]	-0,156 [0,149]	0,0706 [0,181]	0,00609 [0,277]	0,0535 [0,164]	-0,350** [0,154]	0,0652 [0,120]	0,317* [0,192]	0,0570 [0,170]	0,0838 [0,106]	0,411* [0,245]	0,0210 [0,168]	0,214 [0,199]	-0,237 [0,172]
Večinski lastnik	0,286 [0,239]	0,0837 [0,221]	0,331 [0,276]	-0,279 [0,224]	0,200 [0,227]	0,255 [0,250]	-0,378** [0,171]	-0,362** [0,172]	0,382** [0,179]	-0,213 [0,274]	-0,208 [0,198]	-0,335* [0,196]	-0,205 [0,203]	0,374 [0,276]	-0,306 [0,286]
Tuje lastništvo	-0,474 [0,339]	-0,737*** [0,269]	0,323 [0,335]	0,165 [0,379]	1,558*** [0,443]	-0,344 [0,352]	-0,463 [0,409]	0,00889 [0,223]	-0,523** [0,263]	-0,703** [0,277]	-0,213 [0,306]	0,0742 [0,317]	-0,375 [0,348]	-0,575 [0,521]	1,682** [0,842]
Izvoznik	0,338 [0,501]	0,397 [0,272]	0,634** [0,318]	-0,0502 [0,500]	-0,300 [0,475]	-0,261 [0,299]	0,437 [0,437]	0,222 [0,280]	-1,112*** [0,422]	0,00737 [0,361]	-0,989*** [0,310]	-0,553 [0,354]	0,0541 [0,256]	0,317 [0,427]	1,189** [0,340]
Privatizirano	0,369 [0,313]	-0,347 [0,253]	0,405 [0,276]	-0,0320 [0,269]	-0,0272 [0,275]	-0,214 [0,241]	0,141 [0,147]	-0,248 [0,193]	0,718*** [0,259]	-0,449 [0,321]	-0,0508 [0,243]	0,0342 [0,275]	0,0699 [0,271]	-0,593** [0,279]	0,352 [0,347]
Evropa	0,906*** [0,351]	1,074*** [0,366]	-0,0703 [0,210]	0,219 [0,419]	-0,0491 [0,624]	-0,336 [0,412]	-0,362 [0,353]	-0,259 [0,398]	-0,207 [0,450]	0,634 [0,414]	-0,0452 [0,318]	-0,757** [0,321]	0,467 [0,284]	-1,020 [0,640]	0,553 [0,486]
Konstanta	0,252 [0,811]	-0,390 [0,899]	0,671 [0,591]	-2,362* [1,234]	0,187 [1,173]	0,112 [0,903]	2,590*** [0,744]	0,200 [0,629]	-1,370 [1,006]	-0,955 [0,965]	-0,252 [0,742]	-0,232 [1,100]	-1,041 [0,743]	0,00475 [1,016]	0,625 [0,924]
R ²	0,247	0,225	0,355	0,272	0,281	0,280	0,514	0,208	0,383	0,192	0,305	0,295	0,191	0,263	0,358
Število panelid	4,464	4,398	3,594	3,933	4,012	4,414	4,465	4,467	4,116	4,383	4,273	4,240	4,477	4,442	4,371

Tabela 10: Rezultati fiksnih učinkov proizvodnih sektorjev

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
	Elektrika	Transport	Carine	Neformalna konkurenca	Dostop do ozemlja	Kriminal	Davčne stopnje	Davčna administracija	Licence	Politična nestabilnost	Korupcija	Sodišča	Trg dela	Izobrazba delavcev	Finance
Ostala proizvodnja	0,104 [0,609]	0,0243 [0,796]	0 [0,0]	2,429* [1,351]	-4,336*** [0,781]	0,897*** [0,218]	-0,836* [0,464]	1,267** [0,543]	2,332*** [0,724]	1,193 [0,785]	1,806** [0,711]	-2,205** [0,955]	0,0408 [0,403]	-1,473* [0,885]	-0,659 [0,683]
Hrana	0,0337 [0,625]	-0,795 [0,730]	-2,216*** [0,664]	1,161 [1,397]	-0,783 [0,860]	-0,141 [0,690]	-0,356 [0,692]	-0,557 [0,535]	-0,420 [0,919]	2,255*** [0,875]	1,520* [0,836]	-0,882 [0,969]	-0,364 [0,553]	1,903* [0,989]	-1,924* [1,060]
Tekstil	0,635 [0,718]	-1,524* [0,897]	-3,454*** [0,815]	2,832** [1,233]	0 [0,0]	0,878 [0,724]	1,637*** [0,559]	-1,326** [0,527]	1,637* [0,850]	0,145 [0,918]	2,156** [0,905]	-0,522 [0,845]	0 [0,0]	-2,463*** [0,869]	-1,531** [0,641]
Oblačila	-1,606** [0,798]	-1,033 [0,756]	-1,129* [0,589]	2,603** [1,280]	-0,246 [1,165]	1,701** [0,667]	-1,371** [0,644]	-0,651 [0,626]	-0,0354 [1,032]	1,405 [1,202]	0,694 [0,757]	0,633 [0,873]	-0,0149 [0,600]	0,0652 [1,026]	-1,605** [0,758]
Kemikalije	-1,491** [0,685]	-1,913** [0,859]	-1,857** [0,786]	2,606** [1,192]	0,478 [0,772]	-0,235 [0,682]	-1,430*** [0,538]	-0,109 [0,526]	1,479* [0,792]	-0,121 [0,864]	1,752** [0,861]	-0,597 [0,767]	-0,142 [0,466]	-0,767 [0,812]	-0,211 [0,592]
Plastika	-0,0779 [0,423]	0,0242 [0,511]	-0,866*** [0,315]	-0,865*** [0,313]	0,496 [0,513]	-0,462 [0,419]	-0,534 [0,688]	0,569* [0,293]	0,708 [0,635]	-1,953*** [0,598]	-0,0682 [0,919]	0,966 [0,782]	0,368 [0,394]	-0,804 [0,802]	1,639* [0,874]
Nekovinski mineralni izdelki	0,0601 [0,659]	0,386 [0,764]	0,463* [0,278]	-0,624** [0,297]	0,718 [0,546]	-1,255*** [0,458]	-0,0286 [0,364]	-0,421 [0,571]	1,321** [0,593]	-0,629 [0,616]	0,0560 [0,413]	1,013 [0,621]	-0,640 [0,417]	-1,199 [0,891]	1,994*** [0,531]
Osnovne kovine	-0,663 [0,858]	0,323 [0,998]	-1,006 [1,217]	2,215** [1,085]	-0,150 [1,121]	-1,906* [0,993]	-0,725 [0,740]	0,989 [0,813]	-0,860 [0,809]	-0,615 [0,901]	-0,129 [0,687]	-0,854 [0,880]	0,859* [0,470]	0,839 [0,915]	1,100 [0,751]
Kovinski izdelki	0,125 [0,538]	0,0974 [0,709]	-2,064*** [0,577]	2,192** [0,946]	0,166 [0,725]	-0,662 [0,578]	-1,071** [0,473]	0,252 [0,602]	-0,759 [0,704]	0,271 [0,734]	-0,0854 [0,471]	-0,409 [0,694]	-0,282 [0,332]	-0,563 [0,781]	2,586*** [0,611]
Stroji in oprema	-0,0600 [0,434]	0,203 [0,728]	-0,153 [0,427]	0,785 [0,664]	0,679 [0,586]	0,299 [0,466]	-0,178 [0,404]	-0,195 [0,320]	-0,555 [0,486]	-0,179 [0,890]	0,570 [0,438]	-0,657 [0,688]	-0,152 [0,232]	-0,860* [0,513]	1,560*** [0,596]
Elektronika	-0,437 [0,268]	-0,127 [0,337]	-0,0888 [0,218]	-0,402* [0,216]	-0,894*** [0,305]	-0,415* [0,213]	-0,346 [0,605]	0,129 [0,138]	1,229* [0,662]	0,118 [0,323]	-0,508 [0,843]	1,625** [0,755]	0,432* [0,253]	0,317 [0,672]	-0,0509 [0,686]

Tabela 11: Rezultati fiksnih učinkov storitvenih sektorjev

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
	Elektrika	Transport	Carine	Neformalna konkurenca	Dostop do ozemlja	Kriminal	Davčne stopnje	Davčna administracija	Licence	Politična nestabilnost	Korupcija	Sodišča	Trg dela	Izobrazba delavcev	Finance
Gradbeništvo	0,202 [0,549]	0,233 [0,574]	0,202 [0,393]	1,889** [0,846]	-0,480 [0,590]	-1,279** [0,584]	0,200 [0,392]	-0,0112 [0,428]	-0,371 [0,591]	0,371 [0,729]	0,201 [0,475]	-0,195 [0,625]	-0,459 [0,354]	-0,745 [1,006]	2,218*** [0,606]
Trgovina na debelo	-1,131** [0,518]	-0,972 [0,694]	-0,955* [0,493]	2,831** [1,239]	-0,281 [0,758]	-0,380 [0,544]	-0,918** [0,459]	-0,694 [0,492]	1,435* [0,756]	1,281* [0,728]	0,996 [0,681]	-0,534 [0,767]	0,0920 [0,373]	0,906 [0,841]	-0,669 [0,531]
Trgovina na drobno	-1,196 [0,767]	-1,016 [0,730]	-1,034** [0,518]	1,948 [1,336]	-0,452 [1,155]	0,265 [0,673]	-0,272 [0,587]	-0,243 [0,606]	-0,612 [0,987]	1,155 [1,534]	0,274 [0,773]	-0,282 [0,914]	0,651 [0,773]	1,574 [0,975]	-1,981** [0,781]
Hoteli in restavracije	0,669 [0,560]	0,0254 [0,780]	0,365** [0,186]	2,434* [1,328]	-1,012 [0,752]	0 [0,0]	-1,138** [0,449]	1,188** [0,557]	1,461** [0,678]	-0,583 [0,729]	0,756 [0,657]	-2,147** [0,956]	-0,101 [0,372]	-0,239 [0,864]	-1,170* [0,614]
Transport	0,533 [0,502]	1,223** [0,488]	-2,086*** [0,391]	3,197** [1,288]	-1,286 [0,798]	-0,723 [0,522]	0,479 [0,570]	-0,229 [0,362]	0,314 [0,941]	0,272 [0,870]	-1,299*** [0,388]	0,274 [0,719]	0,446 [0,360]	-0,126 [0,656]	0,496 [0,520]
Informacijska tehnologija	-0,962 [0,585]	0 [0,0]	0,892* [0,532]	-1,025* [0,574]	-0,520 [0,462]	-1,581*** [0,397]	0,761 [0,511]	0,150 [0,380]	0,115 [0,537]	1,079** [0,490]	-1,280*** [0,383]	-0,244 [0,440]	1,142*** [0,338]	-1,616*** [0,494]	3,737*** [0,485]
Opazovanja R ²	4577 0,247	4509 0,225	3668 0,355	4012 0,272	4107 0,281	4524 0,280	4578 0,514	4579 0,208	4213 0,383	4492 0,192	4369 0,305	4334 0,295	4588 0,191	4551 0,263	4475 0,358

V oglatih oklepajih je predstavljena robustna standardna napaka . Značilnost parcialnih koeficientov je pri oznaki *** enaka 0,01, pri ** 0,05, pri * pa 0,1.

Tabela 12: Testiranje razlik med sektorji glede omejitve okolja

	F-vrednost	Značilnost
Davčne stopnje	1,66	***
Korupcija	1,64	***
Neformalna konkurenca	1,48	**
Transport	1,34	**
Finance	1,33	**
Davčna administracija	1,27	*
Carine	1,17	
Dostop do ozemlja	1,01	
Kriminal	0,96	
Licence	0,95	
Izobrazba delavcev	0,91	
Elektrika	0,88	
Trg dela	0,87	
Sodišča	0,83	
Politična nestabilnost	0,65	

Opomba: Testiranje hipotez: H_0 = vsi fiksni učinki sektorjev so enaki 0 in H_1 = vsaj en ni enak 0. *** označuje 1 % značilnost, ** 5 % in * 10 % F-testa.

V Tabelah 10 in 11 so predstavljeni rezultati vpliva fiksnih učinkov sektorjev na ovire poslovanja in razlike v njihovi pomembnosti glede na sektor.

Rezultate analize bom uporabila pri sprejetju ali zavrnitvi treh glavnih in dodatnih hipotez, ki so bile postavljene v poglavju 3.2. Prva hipoteza išče razlike med sektorji glede posameznih segmentov poslovnega okolja, druga ugotavlja povezavo med velikostjo podjetji in resnosti ovir, tretja pa odkriva povezavo med produktivnostjo in resnostjo ovir.

Hipoteza 1: Obstajajo razlike po resnosti posameznih ovir med sektorji.

Odgovor na Hipotezo 1 se nahaja v Tabeli 12, kjer so testirane razlike med sektorji glede na omejitve okolja. Razlike med posameznimi sektorji so potrjene z 1 % stopnjo značilnosti pri davčnih stopnjah in korupciji, s 5 % stopnjo značilnosti pri neformalni konkurenci, transportu in financah ter z 10 % stopnjo značilnosti pri davčni administraciji. Pri ostalih segmentih poslovnega okolja Rusije razlika po resnosti posameznih ovir med sektorji ni bila dokazana. Ti sektorji so, z izjemo izobraženosti delavcev, v vzorcu imeli vrednost mediane 0, kar pomeni, da je vsaj polovica podjetij v vzorcu ocenila, da posamezen segment poslovnega okolja ni ovira na poslovanje podjetja. Hipoteza 1 je potrjena, ker je v analizi dokazana razlika v resnosti ovir med sektorji v tistih značilnostih poslovnega okolja, ki ovirajo poslovanje podjetij.

Hipoteza 1.a: Gradbena podjetja v povprečju vidijo dostop do ozemlja in korupcijo, kot večjo oviro na poslovanje.

Iz Tabele 11 lahko razberemo, da ima parcialni koeficient gradbenih podjetij za dostop do ozemlja vrednost -0,480, medtem ko je vrednost parcialnega koeficienta za korupcijo 0,201,

vendar pa nobeden od obeh koeficientov ni statistično značilen in ne moremo na osnovi obravnavanega modela zavrniti ali potrditi naše hipoteze. Hipoteza 1.a ne more biti potrjena, ne zavrnjena.

Hipoteza 1.b: Sektorja strojev in opreme ter osnovnih kovin, vidijo carine kot večjo oviro na poslovanje, kot ostali sektorji

Analiza obravnavanega modela ni dala značilnih rezultatov na Hipotezo 1.b in zato ne moremo sklepati na pravilnost ali nepravilnost hipoteze. Vrednost parcialnega koeficienta za pomembnost carin na poslovanje podjetij v sektorju strojev in opreme je -0,153, vrednost istega koeficienta za sektor osnovnih kovin pa je -1,006, kar pomeni, da so sicer neznačilni rezultati v nasprotju s zastavljeno hipotezo, zato ne morem potrditi in ne zavrniti Hipoteze 1.b.

Hipoteza 2: Z velikostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

Med značilnimi parcialnimi koeficienti imajo davčne stopnje vrednost -0,350 pri 5 % stopnji značilnosti, licence vrednost 0,317 in sodišča 0,411 pri 10 % stopnji značilnosti. Pri dejavnikih okolja, ki nimajo značilnih koeficientov, pa ima večina pozitiven predznak, razen v primeru elektrike, transporta, carine in financ, kar pomeni, da se s številom zaposlenih v podjetju povečuje tudi resnost ovir na poslovanje. Hipoteza 2 je potrjena, ker trditev velja za večino segmentov poslovnega okolja Rusije.

Hipoteza 3: S produktivnostjo podjetij se povečuje tudi resnost ovir na poslovanje.

Odgovor na Hipotezo 3 je potrebno iskati v odgovorih na Hipotezi 3.a do 3.c. Odgovori na vprašanje so si različni in nasprotujoči. Na osnovi statističnih podatkov vzorca je tekstilni sektor najmanj produktiven, prav tako sektor osnovnih kovin in oba prikazujeta najvišje vrednosti ovir na poslovanje, hkrati pa se pri produktivnem sektorju – kemikalijah, resnost ovir na poslovanje zniža, pri izvoznikih pa zviša. Menim, da na osnovi obravnavanega modela in upoštevanja zgolj produktivnosti sektorjev, ni mogoče dati enoznačnega odgovora na postavljeno hipotezo, zato Hipoteza 3 ne more biti potrjena niti zavrnjena.

Podhipoteze Hipoteze 3 se nanašajo na analizo te hipoteze na osnovi posameznih sektorjev, ki so različno produktivna. Produktivnost posameznih sektorjev v Rusiji je obravnavala študija (Bogetić & Olasupo, 2013), ki je osnova za podhipoteze.

Hipoteza 3.a: Sektor hrane in sektor kemikalij poročata o večjih ovirah na poslovanje, v primerjavi z ostalimi sektorji.

Sektor hrane zaseda 1. mesto med vsemi sektorji, ko se upoštevajo samo značilni parcialni regresivni koeficienti, na področju politične nestabilnosti (2,255***) in izobrazbe zaposlenih (1,903*), medtem ko zaseda predzadnje, 10. mesto med sektorji po pomembnosti carine (-2,216***) in financ (-1,914*). Pri pomembnosti korupcije pa zaseda 4. mesto od 6. V povprečju poroča o višjih ovirah na poslovanje od ostalih sektorjev. Sektor kemikalij zaseda 2. mesto glede na resnost elektrike na poslovanje in 3. mesto na področjih transporta, licenc in korupcije, 7. mesto pa pri dostopu do ozemlja in vprašanju korupcije. V povprečju poroča o nižjih ovirah na

poslovanje od ostalih sektorjev. Hipoteza 3.a je deloma potrjena, ker sektor hrane v povprečju poroča o višjih ovirah na poslovanje, medtem ko sektor kemije prikazuje nižje.

Hipoteza 3.b: Tekstilni sektor in podjetja s področja informacijske tehnologije poročajo o nižjih ovirah na poslovanje v primerjavi z ostalimi sektorji.

Tekstilni sektor zaseda 1. mesto med vsemi sektorji na področju davčnih stopenj in korupcije, 2. med licencami, neformalno konkurenco in transportom. Zadnje mesto med vsemi značilnimi parcialnimi koeficienti na področju izobrazbe zaposlenih, davčno administracijo in carinami. Sektor tekstila v povprečju prikazuje višje ovire na poslovanje podjetij od ostalih sektorjev. Podjetja s področja informacijskih tehnologij zasedajo 1. mesto med vsemi sektorji na področju dostopa do financ in omejitev na trgu dela, zadnje mesto pa pri neformalni konkurenci. Ostali segmenti poslovnega okolja so manjše ovire na poslovanje (razvrstitev na repu lestvice). Torej informacijske tehnologije poročajo o nižjih ovirah na poslovanje. Hipoteza 3.b je deloma potrjena, ker informacijske tehnologije izkazujejo nižje ovire na poslovanje, tekstilni sektor pa najvišje med vsemi sektorji.

Delna potrditev Hipoteze 3.a in 3.b nakazuje na možnost nepravilne določitve produktivnosti posameznih sektorjev v raziskavi (Bogetić & Olasupo, 2013) in na nepravilno razdelitev sektorjev glede na produktivnost.

Hipoteza 3.c: Izvozniki v povprečju poročajo o višjih ovirah na poslovanje v primerjavi z neizvozniki.

Izvoznik v povprečju poroča o višjih ovirah carin na poslovanje od ne izvoznika (0,634**) in višjih težavah s financami (1,189***), hkrati pa zaznava licence (-1,112***) in korupcijo (-0,989***) kot manj omejujočo od podjetja, ki ne izvažajo. V povprečju je več omejitev, čeprav z neznačilnimi parcialnimi koeficienti pozitivnih, zato potrjujem Hipotezo 3.c.

Rezultati postavljenih hipotez, ki ne dajejo v vseh primerih enoznačnega odgovora na postavljeno raziskovalno vprašanje so tudi predmet uporabljenega modela in možnost njegove aplikacije na ekonomsko situacijo Rusije, katere posebnosti in značilnosti so predstavljene pred empiričnim delom. Na osnovi moje raziskave lahko zaključim, da je bil model v določeni meri potrjen, pri nekaterih vprašanjih pa je težko razložiti rusko poslovno okolje na osnovi teoretičnega in matematično izpeljanega modela.

3.4 Razprava

To poglavje je namenjeno predstavitvi rešitev za rusko gospodarstvo in osvetlitvi največjih ovir na poslovanje podjetij te magistrske naloge.

31.1.2013 je bilo zasedanje vlade in predsednika Putina o potrebnih aktivnostih države do leta 2018. Določili so, da gospodarska rast ne sme biti pod 5 % na leto, ker v nasprotnem primeru ne bodo uspeli doseči ekonomskih in socialnih ciljev države (kritična meja je gospodarska rast med 2 % in 3 %). Cilji države so modernizacija tehnologije in infrastrukture, socialnih in državnih institucij, vzpostavitev konkurenčnega in učinkovitega gospodarstva, ki bo omogočilo dostojno

življenje državljanov Rusije, kar bi bilo v skladu s statusom Rusije, kot ene izmed vodilnih držav 21. stoletja. Marca 2013 je Ministrstvo za ekonomski razvoj (rus. Minekonom razvitiya Rossii) za obdobje 2014-2016 po realnem scenariju predlagalo povprečno letno gospodarsko rast 3,6 %, po pesimističnem scenariju pa 2,9 %. Zaradi dogodkov povezanih z ukrajinsko krizo, Svetovna banka za leto 2014 ocenjuje 1,2 % gospodarsko rast, kar je močno pod kritično mejo 2,0 % in vodi do krize v državi. Znižanje napovedane gospodarske rasti je pripeljalo do rebalansa proračuna do leta 2016, kjer so znižali postavke za razvoj infrastrukture, znanosti, izobraževanja in zdravstva (Materiali Ekonomskogo Ekonomičeskogo Foruma, 2014, str. 9). Napovedi rasti Rusije za prihodnost so pod povprečnimi gospodarskimi rastmi sveta kot celote, kar lahko privede do zmanjšanja pomembnosti Rusije v strukturi svetovnega BDP-ja. Visoka gospodarska rast Rusije v obdobju 1999-2008 je bila vsaj v 50 % posledica svetovne gospodarske rasti, ki pa sedaj ne more biti več vir rasti za Rusijo (Materiali Ekonomskogo Ekonomičeskogo Foruma, 2014, str. 10). Zelo pomembna je modernizacija proizvodnje v Rusiji, ker je 80 % vse opreme v realnem sektorju v uporabi od 16 do 35 let, v proizvodnji strojev pa več kot polovica strojev dela več kot 25 let (Ministrstvo ekonomskega razvoja Ruske Federacije, 2014). Pri tako zastareli opremi je težko pričakovati povišanje produktivnosti zaposlenih. Po mnenju udeležencev Ekonomskega Foruma Rusije 2014, brez udeležbe države pri izboljšanju infrastrukture, investicij in inovacij podjetij ne bo mogoče modernizirati proizvodnje v Rusiji. Za ta namen je potrebno opredeliti industrijsko politiko države ter postaviti prioritete razvoja industrije. Industrija je bila tista, ki je bila najbolj prizadeta v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Padeč industrijske aktivnosti in manj zaposlenih v industriji v Rusiji ni bila posledica tehnološkega razvoja dejavnosti, kjer je delavec zgolj nadzornik stroja, ampak posledica velike gospodarske krize v devetdesetih letih, ko je približno 2.000 podjetij, ki proizvajajo najrazličnejše stroje in opremo, propadlo. Trenutno v Rusiji zgolj 9,6 % industrijskih podjetij uporablja najnovejšo tehnologijo in so sposobna konkurirati na svetovnem trgu, vsa ostala podjetja delajo na tehnološkem nivoju 80. in 90. let. Poleg tehnološke zastarelosti pa je prisotno tudi staranje kolektiva in razkorak v znanju, ki je potreben za modernizacijo industrije. Strokovnjaki za staro tehnologijo so neuporabni v moderni proizvodnji (Materiali Ekonomskogo Ekonomičeskogo Foruma, 2014, str. 147). Od tod tudi rezultat moje raziskave, da je nezadostna izobraženost deladruge največja ovira na poslovanje podjetij. 90. leta so pripeljala do odpuščanja mlajših delavcev in ohranitvi starih, kar je povzročilo pomanjkanje aktivnega jedra zaposlenih v srednjih letih, ki bi lahko prenašali znanje na mlajše. Tudi kakovost univerz v Rusiji, ki so vsaj za določen del sveta v času Sovjetske Zveze veljale za kvalitetne, se je v zadnjih letih močno znižala. Povezava med potrebami trga in načinom študija je slaba in univerze ne »proizvajajo« znanja, ki bi ga trg želel.

Po podatkih Quacquarelli Symonds (QS) je konec leta 2013 Moskovska državna univerza (MGU) zasedala 120. mesto po kakovosti med vsemi svetovnimi univerzami, medtem ko je Državna univerza Sankt Peterburga (SPBGU) zasedala 240., Moskovska državna tehnična univerza (MGTU) 334., ostale univerze pa so zasedle slabša mesta (RBK, maj 2014). Za primerjavo, v istem letu je Univerza v Ljubljani dosegla mesto od 551 do 600. Rusi s kakovostjo svojih univerz niso zadovoljni in Vladimir Putin je do leta 2020 dal navodila, da bi se pet ruski univerz uspelo zavihetati med prvih 100 v svetu. Težave ruskih univerz so v njihovi zaprtosti, majhnemu številu strokovnih člankov v svetovnih publikacijah, zanemarljivem deležu tujih študentov in predavateljev. Država je za razvoj 14 univerz dala milijardo dolarjev in čas do leta

2020, da se izboljša njihova kakovost. Izobrazbena struktura Rusov ni slaba, kar je razvidno iz Tabele 3 v poglavju 2.6. o ruskem poslovnem okolju v času, vendar pa je problematična kakovost pridobljenega znanja in vrednost diplom (RBK, maj 2014). V letu 2011 je imelo 94 % prebivalcev Rusije vsaj srednjo izobrazbo, medtem ko je povprečje OECD 75 %, medtem pa so sredstva, ki so namenjena za izobraževanje pod OECD povprečjem (5.058 dolarjev na študenta v Rusiji in 9.313 dolarjev v povprečju v OECD državah). (Aleksandrovna Danker, 2013) 55 % Rusov ne dela na področju za katerega so se izobraževali na vseh ravneh izobrazbe, kar kaže na slabo izkoriščanje znanj, ki so jih dobili v procesu izobraževanja in hkrati nizko financiranje izobraževalnih programov (OECD, 2013).

Osnova za notranje vire rasti in modernizacijo gospodarstva so investicije. Višina investicij pa je odvisna od finančnega sistema države in dostopa do financ, ki pa je predstavljen kot 4. največja ovira na poslovanje podjetij na osnovi te magistrske naloge. Realna obrestna mera v Rusiji je bila v letu 2009 13,1 %, leta 2012 pa 0,6 % (Svetovna Banka, 2014). Kljub znižanju realne obrestne mere za 12,5 % v dveh letih, se je pomembnost dostopa do financ s 6. mesta povzpela na 3. po pomembnosti ovir za podjetja. V času pred krizo so imele ruske banke dostop do tujega kapitala in so lahko zato ponujale tudi nižjo obrestno mero, trenutno pa kapital zapušča Rusijo in je zato obrestna mera višja (RBK, Ves mir, 2014). Izboljšanje poslovnega okolja Rusije (zaščita osebne lastnine) in znižanje tveganj, bi pripeljalo do znižanja obrestnih mer ter s tem tudi do višje gospodarske rasti. Za večje investicije je pomembno dolgoročno financiranje, ki pa ga pa v Rusiji praktično ni, večina teh sredstev je prišla iz tujine, vendar pa so se ta sredstva zaradi valutnih in političnih tveganj zmanjšala. Domači ruski finančni trg pa še ni dosegel stopnje razvoja Zahodnega sveta (Prihodko, 2014). Od leta 2000 do 2011 je bančni sektor Rusije zrastel iz 37 % BDP na 72,4 % BDP in je veliko večji kot v državah ostale Vzhodne Evrope (Poljska 41 %). Kljub močnemu finančnemu sektorju, pa je zaupanje v finančni sistem Rusije še vedno na nizkem nivoju, zato je delež depozitov v bankah 31 %, na Poljskem pa 40 %. Tudi delež podjetij, ki kotirajo na borzi je nizek, na 10.000 prebivalcev imajo 0,02 podjetja na borzi, na Poljskem pa 0,11. Hitri odtok depozitov iz ruskih bank se dogaja vsake 4 do 6 let in depoziti so zaradi tega draga in kratkoročna pasiva bank, dolgoročni denar pa prihaja iz tujine v obliki posojil. Tako močna odvisnost od tujih financ pripelje do velike ranljivosti na zunanje finančne šoke. Ruski finančni sektor je netransparenten in slabo nadzorovan. V številčni vrednosti večinski delež finančnega sektorja predstavljajo ugrabljene banke in strukture, ki se ukvarjajo s tveganimi posli ali z izdajanjem gotovine z namenom prikritja dejanskih aktiv podjetja (rus. *obnalichevanie*) ter pranjem denarja. Želja, da bi Moskva postala svetovni finančni center je zaenkrat neuresničljiva zaradi slabe regulacije sektorja, slabega sodnega sistema, slabe zaščite investitorjev in pomanjkanje domačih dolgoročnih investicij (v pokojninski blagajni imajo 2 % BDP-ja sredstev, na Poljskem pa 5,6 % BDP). Ob pomanjkanju privatnih sredstev investiranja in v primeru, ko so potrebne investicije previsoke, lahko v financiranje nujnih investicij vskoči država. Seveda pa so mnenja o koristnosti in potrebnosti državnih investicij različna (Popova, 2013, str. 231). Najpomembnejši vir investiranja od začetke krize 2008 so bili izdatki iz proračuna, ko je država vlagala sredstva v velike državne projekte ali velike projekte državnih podjetij, ampak sistem zastonj denarja ne more vzdržati za vedno. Pri trošenju državnega denarja igrata pomembno vlogo tudi ostali dve pomembni oviri na poslovanje podjetij: davčne stopnje in korupcija (Ekspert Severo Zapad, 2013). Državni proračun se polni z davki in denar, ki ga država investira

prihaja od davkov, ki jih je država pobrala podjetjem in državljanom. V letu 2013 so bile NTI v Rusijo 94 milijard ameriških dolarjev in s tem je Rusija dosegla 3. mesto med državami, ki so uspele privleči največ tujih investicij po podatkih *UNCTAD*. Posledice ukrajinske krize so že vidne letos, ker je pogodba med BP in Volvom ter nekaterimi ostalimi velikimi vlagatelji v Rusijo, ki so bili tik pred podpisom pogodbe, sedaj pod vprašanjem. Manj tujih investicij bo zmanjšalo prenos zahodne tehnologije in znanja iz Zahodnih držav, kar močno prizadene dolgoročen razvoj Rusije. (Aris, 2014).

Najvišja ovira za poslovanje podjetij so bile davčne stopnje, ki pa nimajo značilnosti javne infrastrukture in so v vsakem primeru ne glede na višino stopnje, previsoke (Carlin, Shaffer, & Seabright, 2009). Rusija je na začetku leta 2001 uvedla enotno obdavčitev dohodnine, iz predhodne progresivne obdavčitve ob 12 %, 20 % in 30 % davčnih stopnjah na 13 %, kar drži še danes. Leta 2002 so v Rusiji znižali davek na dodano vrednost z 20 % na 18 %, znižana stopnja DDV-ja pa je 10 %. Prav tako so v letu 2002 znižali davek na plačilne liste s 36,5 % na 26 %, in leta 2001 davek na dobiček podjetij s 35 % na 24 %, kar pomeni razliko 11 %. Vendar so na osnovi tega v naslednjih treh letih vsako leto pridobili 14 % več denarja iz naslova davkov. V letu 2009 pa se je Rusija odločila za ponovno znižanje davčne stopnje na dobiček podjetij za 4 %, na 20 %. Za primerjavo, v Veliki Britaniji je ta davek od 21 % do 28 %, v ZDA od 15 % do 35 %, v Avstraliji 33,99 % in Singapurju 18 %. Davčna obremenitev je nižja kot v OECD državah. Majhna podjetja (z manj kot 60 milijonov rubljev dohodkov na leto) lahko plačujejo 6 % davčno stopnjo na svoj dohodek, ali 15 % na dobiček podjetja, hkrati pa imajo veliko dodatnih ugodnosti v sklopu poenostavljenega davčnega sistema (rus. *USN – urposhennaya sistema nalogo oblozheniya*). Največ davčnih prihodkov je iz naslova davka na pridobivanje surovin (rus. *NDPI*), sledita mu dohodnina in davek na dodano vrednost. Rusija ima v primerjavi z ostalimi državami dokaj ugodne davčne stopnje in pri zniževanju davkov ni veliko možnosti za izboljšave. Drugo vprašanje pa je smiselna uporaba pridobljenih davčnih sredstev (Federal Tax Service of Russia, 2014).

Pri upravljanju podjetij in neučinkoviti rabi državnih sredstev je veliko vlogo igrala tudi korupcija, ki sem jo bolj podrobno predstavila v poglavju 1.2, ki govori o institucijah v Rusiji in je zasidrana v vseh segmentih življenja v tej državi. Transparency international the global coalition against corruption na osnovi anket oblikuje Indeks zaznavanja korupcije (angl. *CPI – corruption perception index*). CPI rezultat je povezan s stopnjo korupcije, ki jo zaznavajo poslovneži in državni analitiki. Najvišja možna vrednost je 10, kar pomeni, da korupcije ni, najnižja pa 0, kar nakazuje na visoko koruptivnost v državi. V letu 2009 je Rusija zasedala 146. mesto med 180 državami, leta 2012 pa 133. med 174 državami (Transparency International, 2014). Podatki prikazujejo, da je korupcija v Rusiji velik problem.

Med prvih 5 ovir na poslovanje se je zavihtela tudi politična nestabilnost. V letu 2009 je 23,20 % vseh podjetij odgovorilo, da politična nestabilnost predstavlja veliko oviro za njihovo poslovanje (to je tudi bil najpogostejši odgovor), leta 2012 pa je bilo teh podjetij 15,88 %, 41,85 % pa jih je bilo mnenja, da politična nestabilnost ne predstavlja ovire za poslovanje. Raziskava The Economist, Views Wire, računa indeks politične nestabilnosti (angl. *Political Instability Index*), ki predstavlja vrednosti ekonomske nestabilnosti in ranljivost vlade na proteste in socialne

nemire. Vrednost tega indeksa v letu 2007 je bila 3,4, v letu 2009 pa je bila 6,5. Torej v letu 2007 je bilo stanje politične nestabilnosti boljše kot v letu 2009. Razlog za visoko razliko (18,85 %) v odgovoru, da politična nestabilnost ni ovira med obema obravnavanima letoma, se skriva v politični situaciji v državi leta 2008 in 2009 (v tem času je potekala anketa med podjetniki). V obdobju 2004 – 2008 je Vladimir Putin zaključil svoj drugi predsedniški mandat in po Ustavi ni smel še tretjič zapored kandidirati za predsednika Ruske Federacije. Leta 2008 je bil na predsedniških volitvah izvoljen Dimitrij Medvedjev, ki sodi v isto stranko kot Vladimir Putin, Enotna Rusija (rus. *Edinaya Rossiya*), ki je za premiera imenoval Vladimirja Putina. Med prebivalstvom Rusije se je pojavilo negotovanje glede še vedno močne vloge Putina v Rusiji, kljub novemu predsedniku Medvedjevu. Dodatno je politično trdnost Rusije zamajala globalna ekonomska kriza, ko je Rusija prva dva kvartala leta 2009 prikazovala negativno gospodarsko rast (-7,8 %), vendar so z uporabo Fonda za preprečevanje ciklov, ki se polni iz presežnih dohodkov iz naslova izvoza nafte in plina, v letu 2010 uspeli obrniti trend k pozitivni ekonomski rasti (4 %). Težki ekonomski pogoji pripeljejo tudi do problemov v politiki in povečanju politične nestabilnosti. Zelo pomembno vlogo pri vplivu politične nestabilnosti na odgovore podjetij pa je imela petdnevna vojna v Južni Osetiji, ki je trajala med 7. in 8. avgustom 2008. Vojna med Rusijo in Gruzijo na vedno problematičnem območju Južne Osetije je pripeljala do 48 smrtnih žrtev med vojaki Rusije in 170 med vojaki Gruzije. Čeprav je vojaško posredovanje Medvedjeva močno povišalo njegovo priljubljenost med Rusi, je vojna na spornem teritoriju Rusije znak politične nestabilnosti države in potencialnih drugih ozemeljskih konfliktov. Trenutni konflikt z Ukrajino ponovno povečuje politična tveganja in destabilizira Rusijo. Politična podpora Putinu sicer narašča, a Rusija močno čuti posledice dogajanja v Vzhodni Ukrajini in na Krimu, tudi preko mednarodnih sankcij.

V katero smer naj gre Rusija in katere so njene prioritete je napisano v Strategiji 2020, ki jo je leta 2011 pod navodilom ruskih oblasti pisalo več kot tisoč strokovnjakov, ki so bili združeni v 21 delovnih skupin. (Strategiya 2020, 2011) Strategija se dotika vseh segmentov življenja v Rusiji in vsebuje naslednje vsebinske sklope: nov model ekonomske rasti in zagotovitev makroekonomske in socialne stabilnosti, fiskalna in monetarna politika, makroekonomski parametri razvoja ruskega gospodarstva, pokojninska reforma, okrepitev tržnih institucij, zaščita zasebne lastnine, razvoj konkurence in podpiranje malega podjetništva, prehod od pospeševanja inovacij k rasti na inovacijski osnovi, davčna politika, trg dela, izobraževanje in migracijska politika, nova šola, zmanjšanje neenakosti in preprečevanje revščine, razvoj finančnega in bančnega sektorja, zdravje in življenjski prostor človeka, realni federalizem, državna samouprava, medproračunska politika, izboljšanje učinkovitosti državnih investicij in javnih naročil, ustanovitev federalnega pogodbenega sistema, optimizacija prisotnosti države: zmanjšanje regulacijske funkcije, povečanje preglednosti in vzpostavitev povratne povezave s podjetji in državljani, upravljanje z državnim premoženjem in privatizacija, razvoj družbenih institucij, reforma javnega sektorja, mednarodni položaj Rusije: ekonomske usmeritve, razvoj ekonomske in socialne integracije v post sovjetskem prostoru.

V Strategiji 2020 je velik poudarek na institucijah in njihovih izboljšavah v Rusiji. Cilj strategije je, da se država modernizira in doseže stopnjo razvitosti razvitih držav pri upoštevanju socialnih potreb prebivalstva. Med pomembnimi nalogami strategije je tudi analiza najbolj problematičnih

ovir na rast in razvoj Rusije, kar je tema te magistrske naloge. Največkrat poudarjeni cilji Strategije 2020 so: doseg gospodarske rasti, ki bo odvisna od notranjih resursov, izboljšanje poslovnega okolja, ki bo privabilo več tujih investicij in povečalo konkurenco, razvoj pravil iger na trgu, odstranitev visokih ovir za vstop na trg, izboljšanje gospodarskega reguliranja, preprečevanje korupcije, povečanje konkurenčnosti podjetij, reforma sodnega sistema; razpršitev izvoza, razvoj človeškega kapitala, izboljšanje plač v javnem sektorju in še nekatere druge. (Popova, 2013) Sama Strategija 2020 ponuja tudi veliko dobrih in konkretnih rešitev za izboljšanje gospodarskega okolja Rusije, vendar pa se pojavlja vprašanje ali bo v državi tudi politična volja in volja elit, da izpeljejo vse te težke in obsežne reforme za izboljšanje situacije v državi. Ne nepomembna je tudi želja prebivalstva po stabilnosti in upravičen strah pred reformami države. Glede na to, da je trenutno gospodarska rast Rusije močno pod 5 %, ki jih predvideva Strategija 2020 kot zadostno za izpeljavo večjih reform in tudi napovedi gospodarske rasti niso obetajoče, ciljev zastavljenih v Strategiji 2020 zagotovo ne bodo dosegli do leta 2020 in se bodo ti vsaj zamaknili na naslednje desetletje. Ukrajinska kriza in aktualno stanje na vzhodu te države ter gospodarske sankcije Zahodnih držav bodo pustile negativne posledice na Rusijo tako na ekonomskem, mednarodnem in družbenem področju.

SKLEP

V magistrskem delu sem predstavila vpliv dejavnikov poslovnega okolja na poslovanje podjetij v Rusiji. Na začetku sem se posvetila splošnemu teoretičnemu uvodu v poslovno in institucionalno okolje podjetij, v nadaljevanju sem več povedala o sami Rusiji in njeni ekonomski zgodovini, s poudarkom na obdobju tranzicije, ki je močno vplivala na današnjo Rusijo. Poleg zgodovinskih dejavnikov, pomembno vlogo v ruskem gospodarstvu igrajo tudi surovine, predvsem plin in nafta, katerih vloga se v ruski gospodarski strukturi, kljub zavedanju nevarnosti, ki jih prinese prevelika odvisnost od surovin, še vedno veča. Rusijo sem tudi predstavila s pomočjo mednarodnih publikacij o konkurenčnosti, ki so pokazale, da Rusija v sklopu držav, ki jih poganja učinkovitost (države v razvoju), dosega dobre rezultate, močno pa še vedno zaostaja za najbolj razvitimi državami sveta, med katere želi v prihodnosti priti in s svojo ekonomsko razvitostjo potrditi status ene izmed svetovnih velesil. Katere dejavnike svojega poslovnega okolja mora Rusija spremeniti, da bo dosegla ta cilj pa sem analizirala v nadaljevanju magistrske naloge. Analizo sem opravila na osnovi odprte internetne baze, ki temelji na odgovorih podjetnikov na vprašanja o poslovnem okolju in uspešnosti poslovanja njihovih podjetij. Podjetja so tista, ki ustvarjajo dodano vrednost in s tem vplivajo na stanje v celotni državi. Podjetniki so kot 5 največjih ovir na poslovanje označili davčne stopnje, korupcijo, izobraženost dela, politično nestabilnost in dostop do financ. Izmed vseh naštetih ovir so davčne stopnje tiste, ki nimajo značilnosti javne dobrine in so ne glede na davčno stopnjo, ki velja v posamezni državi omejevalne in nezaželene. Poleg teoretičnega uvoda, kjer sem osvetlila stanje v Rusiji, sem v nadaljevanju naloge opravila empirično analizo zbranih podatkov iz spletne baze BEEPS.

Uporabila sem ekonometrični model, ki so ga izpeljali Carlin, Shaffer & Seabright (2009), ki temelji na spremenjeni *O-ring* produkcijski funkciji. S pomočjo omenjenega modela sem analizirala postavljene hipoteze. Temeljno hipotezo Hipoteza 1, ki temelji na trditvi, da obstajajo razlike po resnosti posameznih ovir med sektorji, sem potrdila. Hipoteza 1.a, ki preverja trditev,

da gradbena podjetja močnejše ovira korupcija in dostop do ozemlja, zaradi neznačilnih koeficientov - te trditve nisem mogla potrditi ne zavreči. Tudi Hipoteze 1.b, ki testira trditev, da sektorja strojev in opreme ter osnovnih kovin bolj ovirajo carine kot pa ostale sektorje, ki niso tako močno izvozno usmerjeni, ni mogoče potrditi, ker koeficienti niso statistično značilni. Hipoteza 2, ki se nanaša na domnevo, da z velikostjo podjetij raste tudi resnost ovir na poslovanje, je bila na osnovi modela potrjena. Hipoteze 3, ki predpostavlja pozitivno povezavo med produktivnostjo podjetij in resnostjo ovir na poslovanje, v analizi nisem mogla ne potrditi, ne zavreči. Podhipoteze, ki dopolnjujejo Hipotezo 3, so usmerjene v konkretne sektorje. Hipoteza 3.a analizira trditev, da sektorja hrane in kemikalij, ki, na osnovi teorije, sodita med bolj produktivne sektorje, poročata o večjih ovirah na poslovanje od ostalih sektorjev. Hipoteza 3.a je delno potrjena, ker sektor hrane izkazuje večje, medtem ko kemijski sektor izkazuje nižje ovire na poslovanje. Hipoteza 3.b, ki trdi, da na osnovi teorije manj produktivna podjetja, kot je tekstilni sektor in sektor informacijske tehnologije v Rusiji, zaznavajo nižje ovire na poslovanje od ostalih. Tudi ta hipoteza je delno potrjena, ker sektor informacijske tehnologije izkazuje nižje ovire na poslovanje, tekstilni sektor pa višje. Hipoteza 3.c obravnava trditev, da izvozniki, ki sodijo med bolj produktivna podjetja, izkazujejo višje ovire na poslovanje. To trditev sem na osnovi raziskave potrdila.

Analiza ruskega poslovnega okolja je temeljila na teoretično izpeljanem matematičnem modelu, ki se je deloma izkazal za dobrega, a pri nekaterih vprašanjih ni dal enoznačnega odgovora. Rusko poslovno okolje in njegove posebnosti, ki so opisane v začetnih poglavjih magistrskega dela, so preveč kompleksne, da bi lahko bile v celoti zajete v modelu, ki je bil uporabljen, torej še obstajajo možnosti izboljšav omenjenega modela.

Dolgoročna gospodarska rast Rusije je močno odvisna od nadaljnjih korakov politikov. Strategija 2020 postavlja dober okvir delovanja v prihodnje, vendar zaradi velikega števila problemov, ki so prisotni v tej državi, bodo težko izpeljali zastavljene nujne reforme. V času nastajanja magistrskega dela se je situacija v Rusiji zaradi nastale ukrajinske krize močno poslabšala in napoved strokovnjakov za prihodnost gospodarstva in posledično države kot celote v prihodnosti niso dobre.

LITERATURA IN VIRI

1. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *The American Economic Review* 91,5 , 1369-1401.
2. Aidis, R., Saul, E., & Mickiewicz, T. (2008). Institutions and entrepreneurship development in Russia: A comparative perspective. *Journal of Business Venturing* 23 ,(7) 656-672.
3. Aleksandrovna Danker, K. (2013). Konkurentnosposobnost rabochey sili v Rossii. Najdeno 10. maja 2014 na spletnem naslovu <http://region.mcnp.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=308>
4. Aris, B. (8. april 2014). Political instability affecting Russia's investment climate. Najdeno 20. avgusta 2014 na spletnem naslovu http://rbth.com/opinion/2014/04/08/political_instability_affecting_russias_investment_climate_35745.html
5. Aron, J. (februar 2000). Growth and Institutions; A Review of the Evidence. *The World Bank Research Observer*, 15, (1), 99-135.
6. Aswathappa, K. (2009). *Essentials of Business Environment*. Mumbai: Global Media.
7. Barro, R. J. (1996). Determinants of Economic Growth: Cross-country empirical study. *NBER Working Paper Series*. Najdeno 12. maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.nber.org/papers/w5698.pdf>
8. Bogetić, Ž., & Olasupo, O. (avgust 2013). *Policy Research Working Paper 6572. Drivers of Firm-Level Productivity in Russia's Manufacturing Sector* . The World Bank. Najdeno 11. novembra 2013 na spletnem naslovu <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6572>
9. Carlin, W., Shaffer, M., & Seabright, P. (2009). *A Framework for Cross-Country Comparisons of Public Infrastructure Constraints on Firm Growth*. London: CEPR.
10. Cheloukhine, S., & King, J. (2007). Corruption networks as a sphere of investment activities in modern Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, 40 , (1), 107-122.
11. Dobrynskaya, V., & Turkisch, E. (2010). Post-Communist Economies. *Economic diversification and Dutch disease in Russia*, 20, (3), 283-302.
12. Državni statistični urad Ruske Federacije (ROSSTAT). (b.l.). Main site. Najdeno 24. aprila 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/
13. Ekspert Severo Zapad (2013). Ekonomicheskoe razvitie. *Ekspert Severo Zapad*.

14. Evropska banka za obnovo in razvoj. (2012). *Diversifying Russia, harnessing regional diversity*. London: EBRD Publications.
15. Evropska banka za obnovo in razvoj. (december 2012). The Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS) Russia 2012, A Report on methodology and observations. Najdeno 3. novembra 2013 na spletnem naslovu http://ebrd-beeps.com/wp-content/uploads/2013/09/beeps2012r_rus.pdf
16. Evropska banka za obnovo in razvoj. (1994-2011). *Transition Reports 1994-2011*. London: EBRD.
17. *Economic growth*. (b.l.). Najdeno 12. novembra 2013 na spletnem naslovu http://www.economicsonline.co.uk/Competitive_markets/Economic_growth.html
18. Energy Information Administration. (2013). Petroleum & Other Liquids, Europe Brent Spot Price FOB, annual data. Najdeno 18. maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=rbrte&f=a>
19. Ernst & Young. (2013). Ernst & Young's attractiveness survey, Russia 2013, Shaping Russia's future. Najdeno 15. decembra 2013 na spletnem naslovu [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/\\$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf)
20. Evropska banka za obnovo in razvoj. (marec 2012). Tranzicijski indikatorji 1989 - 2011. Najdeno 5. maja na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml#ti>.
21. Federal tax service of Russian Federation, Nalog Rossii (b.l.). Najdeno 10. maja 2014 na spletnem naslovu <http://eng.nalog.ru/>.
22. Fetisov, G. (maj 2007). Problems of Economic Transition. *The "Dutch Disease" in Russia: Macroeconomic and Structural Aspects*, 50, (1), 53-73.
23. Figs, O. (2003). *Natasha's Dance: A Cultural History of Russia*. London: Penguin Books.
24. Furubotn, E., & Richter, R. (2010). *Economics, Cognition, and Society: Institutions and Economic Theory, The Contribution of the New Institutional Economics (2nd Edition)*. Ann Arbor, MI, ZDA: University of Michigan Press.
25. Gaidar, Y. (2003). *The Economics of Russian Transition*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
26. Gaidar, Y., Sinelnikov-Murylev, S., & Glavatskaya, N. (2008). *Russian economy in 2008 (issue 30): Trends and outlooks*. Moskva: Institute for the Economy in Transition.

27. Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). Do Institutions Cause Growth? *NBER Working Paper No. 10568* . Najdeno 11 decembra 2013 na spletnem naslovu <http://www.nber.org/papers/w10568.pdf>
28. Hausmann, R., Hwang, J., & Rodrik, D. (2007). What you export matters. *Journal of Economic Growth* , 12, (1), 1-25.
29. *iMapBuilder*. (b.l.). Najdeno 3. septembra 2013 na spletnem naslovu <http://www.imapbuilder.com/>
30. *International Monetary Found Data and Statistics*. (b.l.). Najdeno 3. aprila 2013 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/data.htm>
31. *Independent Statistic & Analysis, U.S. Energy Information Administration (EIA)*. (b.l.). Najdeno 20. novembra 2013 na spletnem naslovu <http://www.eia.gov/>
32. *Institut statisticheskikh issledovaniy i ekonomiki znaniy* (b.l.). Najdeno januarja 2014 na spletni strani http://issek.hse.ru/dep_conres.
33. International Institut for Management Development. (1995). *The World Competitiveness Report 1995*. Lausanne: IMD.
34. Jones, E. (1981). *The European miracle: Environments, economies and geopolitics in the history of Europe and Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
35. Kaufmann, D., Kraay, A., & Lobaton, Z. . (1999). Aggregating Governance Indicators. *Policy Research Working Paper 2 195, World Bank* . Najdeno 5. maja 2013 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/etools/docs/library/17588/agg_ind.pdf
36. Kelly, L. (2. marec 2012). Russian single-industry town pldges loyalty to Putin. *Reuters*. Najdeno 5. maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.reuters.com/article/2012/03/02/us-russia-election-togliatti-idUSTRE8210M020120302>
37. Kennett, D. (2001). *A New View of Comparative Economic Systems*. Orlando, FL: Harcourt College Publishers.
38. Knack, S., & Keefer, P. (1995). Institutions and economic performance: Cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics and Politics, Volume 7, No. 3* , 207-227.
39. Kremer, M. (1993). The O.ring Theory of Economic Development. *Quarterly Journal of Economics*, 108, (3), 551-575.
40. Leff, N. (1999). Economic Development through Bureaucratic Corruption. V A. Heidenheimer, M. Johnston, & V. LeVine, *Political corruption* (str. 389-405). New Jersey: Transaction Publishers.

41. Levin, M., & Satarov, G. (1999). *Corruption and institutions in Russia*. Moskva: Central Economics and Mathematics Institute of the Russian Academy of Sciences.
42. *List series, world statistics*. (2013). Najdeno 20. maja 2013 na spletnem naslovu <http://world-statistics.org/list-series.php>
43. Materiali Moskovskega Ekonomičeskoga foruma (2014). *Ekonomičeskaya sistema Rossii, Anatomija nastoyashogo i strategii buduschego (reindustrializaciya i oprezhayushie razvitiye)*. (A. V. Buzgalin, ured.) Moskva: LENAND.
44. Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110, (3), 681-712.
45. Middle East Marketing Research Bureau Custom Research Worldwide for European Bank for Reconstruction and development. (september 2002). The Business Environment and Enterprise Performance Survey 2002, A brief report on observations, experiences and methodology form the survey. Najdeno oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://ebrd-beeps.com/wp-content/uploads/2013/09/beeps2002r.pdf>
46. Ministrstvo ekonomskega razvoja Ruske Federacije. (2014). *Dokumenti obschie*. Prevezeto 20. maj 2014 iz <http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect/economylib4/mer/main>
47. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
48. North, D. (1981). *Structure and change in economic history*. New York: W.W.Norton & Co.
49. North, D., & Thomas, R. (1973). *The rise of the western world: A new economic history*. Cambridge: Cambridge University Press.
50. Nosova, S. S. (2013). *Sovremennye makroekonomicheskie problemi Rossii*. Moskva: KnoRus.
51. Organization for economic cooperation and development. (2013). Education at Glance 2013, Country Note: Russian Federation. Najdeno 10. maja 2014 na spletnem naslovu http://www.oecd.org/edu/Russian%20Federation_EAG2013%20Country%20Note.pdf
52. Organization for economic cooperation and development. (2011). OECD Economic Surveys: Russian Federation 2011. Najdeno 10. maja 2013 na spletnem naslovu http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-rus-2011-en
53. Ograjenšek, I., Ojsteršek, A., & Perviz, L. (2013). *Tržna raziskava o možnostih prodora obstoječih in novih izdelkov podjetja Vimos d.o.o. na trg Ruske Federacije*. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta, Univerze v Ljubljani.

54. Oomes, N., & Kalcheva, K. (2007). *Diagnosing Dutch Disease: Does Russia Have the Symptoms?* International Monetary Found.
55. Pelgrave. (6. januar 2011). The Role of Institutions in Economic Development. Najdeno maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.palgrave.com/PDFs/9780230222298.pdf>
56. Pismennaya, E. V. (2013). *Sistema Kudrina. Istoriya kluchevogo ekonomista putinskoy Rossii*. Moskva: Mann, Ivanov and Ferber.
57. Pissarides, F., Singer, M., & Svejnar, J. (2003). Objectives and constraints of entrepreneurs: evidence from small and medium size enterprises in Russia and Bulgaria. *Journal of Comparative Economics* 31 , 503 - 531.
58. Pitzer, J. (30. junij 2003). The Definition of a Social Insurance Scheme and its Classification as Defined Benefit or Defined Contribution. Prevezeto april 2013 iz <https://www.imf.org/external/np/sta/ueps/2003/063003.pdf>
59. Plekhanov, A., & Isakova, A. (2011). *Region-specific constraints to doing business: evidence for Russia*. Working Paper No. 125, EBRD.
60. Plekhanov, A., & Isakova, A. (marec 2011). Region-specific constraints to doing business: evidence from Russia; EBRD Working Paper No. 125. Najdeno maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/WP0125.pdf>
61. Popova, E. (2013). *Strategiya-2020, novaya model rosta - novaya socialnaya politika*. Moskva. Delo RANiGS.
62. Prihodko, N. (20. januar 2014). Stavki po kreditam v Rossii snizyatsya k koncu goda. Najdeno 12. maja 2014 na spletnem naslovu <http://www.vestifinance.ru/articles/38167>
63. Puffer, S., & McCarthy, D. J. (2011). Two Decades of Russian Business and Management Research. *Academy of Management Perspectives*, 25, (2) , 21.
64. RBK . (maj 2014). Gde za granicey uchitsya deschevle i luchshe, chem v Rossii? Uchenie zoloto. *RBK (RosBiznesKonsalting) delovoy zhurnal*, 106.
65. RBK, Ves mir. (16. junij 2014). *Fitch: Krupnie rossiyskie kompanii obojdutsya i brez kreditov s Zapada*. Najdeno 11. maja 2014 na spletnem naslovu <http://top.rbc.ru/economics/16/04/2014/918471.shtml>.
66. Rodrik, D. (2000). Institutions for high-quality growth: What they are and how to acquire them. *National Bureau of Economic Research working paper series*. Najdeno maja 2013 na spletnem naslovu <http://economicstrategy.org/wp-content/uploads/2013/12/Rodrik2000.pdf>
67. Rodrik, D. (2007). *One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth*. New Jersey: Princeton University Press.

68. Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2002). Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. *NBER Working Paper 9305*. Najdeno aprila 2013 na spletnem naslovu <http://www.nber.org/papers/w9305.pdf>
69. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Deflator BDP, excelova tabela: tab4.xls. Najdeno 10. maja 2013 na spletnem naslovu www.gks.ru/free_doc/new_site/vvp/tab4.xls
70. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Delovna sila, Zaposlitev po ekonomskih dejavnostih, Excelova tabela trud10. Najdeno 5. junija 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_force/#
71. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Letni BDP v konstantnih cenah 2008, Excelova tabela: tab2a.xls. Najdeno 12. maja 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/#
72. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Povprečna mesečna plača po sektorjih, v stalnih cenah 1995, Word datoteka: zrlp-v-1. Najdeno 20. maja 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_costs/#
73. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Sestava BDP po postavkah agregatnega povpraševanja, Excelova datoteka: tab4.xls. Najdeno 18. maja 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/#
74. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Struktura BDP-ja po dejavnostih, Excelova tabela: tab11b.xls. Najdeno 11. maja 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/accounts/#
75. Rossiyskaya federalnaya sluzhba gosudarstvenoy statistiki. (2013). Rossijskiy statisticheskiy ezhegodnik 2013. Najdeno januarja 2013 na spletnem naslovu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_1135087342078
76. Sakwa, R. (2008). *Putin, Russia's choice* (2.ed.). New York: Routledge.
77. Senjur, M. (2001). *Makroekonomija, Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva*. Maribor: MER.
78. Sergi, S. (2009). *Misinterpreting Modern Russia: Western Views of Putin and His Presidency*. New York: The Continuum International Publishing Group Inc.

79. Shleifer, A., & Vishny, R. (1993). Corruptiton. *Quarterly Journal of Economics* , 108, (3), 599-617.
80. Siddiqui, D. A., & Quazi, M. A. (2009). Institutions and Economic Growth: A Cross country Evidence. *MPRA Paper No. 19747* . Najdeno 5. maja 2013 na spletnem naslovu http://mpra.ub.uni-muenchen.de/19747/1/MPRA_paper_19747.pdf
81. Strategiya 2020. (2011). *Strategiya socialnogo-ekonomicheskogo razvitiya strani do 2020 goda*. Najdeno 14. maja 2014 iz <http://2020strategy.ru/>
82. *The Conference Board (b.l). Economy database*. Najdeno maja 2013 na spletnem naslovu <http://www.conference-board.org/data/economydatabase/>
83. The Economist. *Economics A-Z terms*. Najdeno marca 2013 na spletnem naslovu <http://www.economist.com/economics-a-to-z>
84. Transparency International. (2014). Corruption Perceptions Index. Najdeno 11. maja 2014 ina spletnem naslovu http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009#results
85. *UN Comtrade podatkovna zbirka*. (b.l.). Najdeno aprila 2013 na spletnem naslovu <http://comtrade.un.org/>
86. Unated Nations Statistics Division. (b.l.). Detailed structure and explanatory notes, ISIC Rev. 3.1. Najdeno 4. aprila 2013 na spletnem naslovu <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=2>
87. *Ustava Sovjetske Zveze 1936*. (b.l.). Najdeno januarja 2014 na spletnem naslovu <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1936.htm>.
88. Valpy, F. (2002). *Social Institutions and Economic Development. A Tribute to Kurt Martin*. Secaucus, NJ, ZDA: Kluwer Academic Publishers.
89. Wolf, C., & Lang, T. (2006). *Russia's Economy: Signs of Progress and Retreat on the Transition Road*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
90. World Bank & IFC. (2009). *Doing Business 2010*. Washington: World Bank & IFC.
91. World Economic Forum. (1998). *Global Competitiveness Report 1998*. Geneva: World Economic Forum.
92. World Economic Forum. (2010). *Global Competitiveness Report 201-2011*. Geneva: Wolrd Economic Forum.
93. Zak, P. J. (2002). Institutions, Property Rights, and Growth. *Recherces Economique de Louvain - Louvain Economic Review*,2, (2), 55-74.